

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Program řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích

Bc. Vendula Karasová

**Hodnocení aktuální situace pěstounské péče na přechodnou dobu
pohledem pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí Jihočeského
kraje**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Mertl, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 25. 04. 2023

Vendula Karasová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především svému vedoucímu práce Mgr. Jiřímu Mertlovi, Ph.D. za velmi ochotnou spolupráci a věnované rady při vedení této diplomové práce.

Mé poděkování patří i všem sociálním pracovnícím a pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí, že byli ochotni účastnit se mého výzkumného šetření a sdělit mi informace ze svého nejednoduchého profesního života, ve kterém se snaží mimo jiné nalézt ideální řešení situace ohrožených dětí a jejich rodin formou náhradní rodinné péče.

Mé poděkování patří mé výjimečné rodině, která mi byla oporou při studiu.

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1 Ohrožené děti	12
1.2 Sociálně-právní ochrana dětí	16
1.2.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí – legislativní vymezení, působnost, činnost	17
1.2.2 Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí – jeho kompetence, role	18
1.2.3 Východiska sociální práce v sociálně-právní ochraně dětí	20
1.2.4 Případová konference	23
1.2.5 Hodnocení ohrožené rodiny a dítěte	24
1.2.6 Individuální plán ochrany dítěte	25
1.2.7 Rozhodování v oblasti náhradní rodinné péče	27
1.2.8 Možnosti řešení nepříznivé sociální situace a dostupná síť sociálních služeb	28
1.3 Náhradní rodinná péče v ČR	30
1.3.1 Pěstounská péče	31
1.3.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	33
1.3.3 Proces zprostředkování, prověřování zájemců	34
1.3.4 Odborná příprava žadatelů o pěstounskou péči	36
1.3.5 Osobnost pěstouna, nároky na něj a jeho práva a povinnosti	38
1.3.6 Doprovázení pěstounských rodin	41
1.3.7 Shrnutí úlohy OSPOD v PPPD	42
1.3.8 Etická dilemata sociální práce s pěstounskými rodinami	43
1.3.9 Poznatky o spolupráci pěstounů a pracovníků OSPOD	45
1.4 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí	47
1.5 Shrnutí teoretické části	50

2	EMPIRICKÁ ČÁST	52
2.1	Předmět výzkumu	52
2.1.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	53
2.2	Metody výzkumu	54
2.2.1	Použité metody a techniky vytváření dat	54
2.2.2	Cílový soubor.....	55
2.2.3	Pozicionalita výzkumníka	56
2.2.4	Etika výzkumu	57
2.2.5	Limity výzkumu.....	58
2.2.6	Způsob zpracování a analýza dat	58
2.3	Výzkumná zjištění	60
2.3.1	Výsledky rozhovorů.....	60
2.3.2	Aktuální síť pěstounů na přechodnou dobu v Jihočeském kraji.....	61
2.3.3	Význam pěstounské péče na přechodnou dobu	65
2.3.4	Schopnosti a dovednosti pěstounů na přechodnou dobu	67
2.3.5	Náročné životní situace v pěstounské péči na přechodnou dobu.....	72
2.3.6	Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu.....	77
2.3.7	Podpůrné služby.....	83
2.3.8	Úroveň doprovázejících organizací	86
2.3.9	Problematika novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.....	88
2.3.10	Možnosti získávání nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu	92
2.4	Diskuse.....	95
	ZÁVĚR.....	110
	Seznam literatury a zdrojů.....	114
	Seznam použitých zkratk.....	120
	Přílohy	121

ABSTRAKT

Tématem této diplomové práce je hodnocení aktuální situace pěstounské péče na přechodnou dobu pohledem pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí Jihočeského kraje. Diplomová práce je obsahově rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části je primární pozornost věnována především problematice ohroženého dítěte, neboť právě ohroženým dětem je směřována sociálně-právní ochrana, které je pak věnována další teoretická část. Třetí část v rámci teoretické problematiky je zaměřena na náhradní rodinnou výchovu, kdy největší zájem je zúžen právě na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Poslední kapitola teoretické části je směřována k aktuálním legislativním změnám, které celou problematiku podtrhují.

V souvislosti s cílem práce a teoretickými poznatky byla stanovena hlavní výzkumná otázka: Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu? Dále byly stanoveny dílčí výzkumné otázky: Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální spolupráci s pěstouny na přechodnou dobu? Jaká pozitiva vnímají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu? Jaká negativa předpokládají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu? Aby bylo možné naplnit výzkumný záměr, byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Výzkumný soubor tvořilo osm pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji. Výsledky rozhovorů byly analyzovány metodou vyložení karet a následně interpretovány.

Klíčová slova: Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí; ohrožené dítě; pěstounská péče na přechodnou dobu; pěstoun; náhradní rodinná péče

ABSTRACT

The topic of this master's thesis is the evaluation of the current situation of foster care for a transitional period from the viewpoint of the staff of the Authority for Social-Legal Protection of Children in the South Bohemian Region. The content of the master's thesis is divided into a theoretical and an empirical part. In the first chapter of theoretical part, the primary attention is given to the problem of the endangered child, because social and legal protection is aimed at endangered children, to whom the next theoretical chapter devoted to. The third chapter of the theoretical issue is focused on the care provided by the substitute family, with the greatest interest being narrowed down to foster care for a temporary period. The last chapter of the theoretical part is directed to the current legislative changes, which underline the entire issue.

In connection with the aim of the work and theoretical findings, the main research question was set: How do the Authority for Social-Legal Protection of Children workers evaluate the current situation of temporary foster care? Furthermore, sub-research questions were determined: How do the Authority for Social-Legal Protection of Children workers evaluate the current cooperation with temporary foster parents? What positives do the Authority for Social-Legal Protection of Children workers perceive in temporary foster care with regard to the current legislative change? What are the negatives presented by the Authority for Social-Legal Protection of Children workers in foster care for a temporary period with regard to the current legislative change? In order to fulfill the research goal, a qualitative research strategy was chosen. The research group consisted of eight employees of the Authorities for Social-Legal Child Protection of municipalities with extended jurisdiction in the South Bohemian Region. The results of the interviews were analyzed using the method of spread cards and subsequently interpreted.

Keywords: Social worker of the Authority for Social-Legal Protection of Children; child at risk; temporary foster care; foster parent; substitute family care

ÚVOD

„Skutečným ukazatelem vyspělosti komunity je to, jak dobře se věnuje svým dětem – jejich zdraví a bezpečnosti, jejich vzdělávání, pocitu, že jsou milovány, oceňovány a že patří do rodin a společenství, do nichž se narodily (UNICEF, 2007: 3).“

Žijeme ve vyspělé společnosti, jejíž snahou je pomocí vyspělých sociálních systémů předcházet, eliminovat či vyrovnávat neustále vznikající sociální nerovnosti. Nejkřehčí a nezranitelnější skupinou jsou děti, ke kterým by ochrana měla směřovat prioritně a společnost by jim a jejich rodinám měla poskytovat takové podmínky, kdy jsou respektována a hájena jejich práva a děti mohou žít v bezstarostném dětství. To, jaké podmínky jsme schopni dětem zajistit pro jejich bezproblémový harmonický vývoj, určuje vlastně i naši budoucnost. Ne všechny narozené děti mohou vstoupit do láskyplných a fungujících rodin, které jim poskytnou náležité zázemí. Mnoho dětí se rodí do prostředí rodin, které nemají dostatečné rodičovské kompetence a mohou svým jednáním své děti velmi poškozovat. Úkolem sociálních pracovníků je pak s takovými rodinami pracovat a snažit se jim poskytnout podporu a pomoci jim získávat potřebné kompetence pro výchovu dětí. Mnohdy jsou rodiny ovlivněny celou řadou negativních faktorů, a i přes pomoc mnoha odborníků není možné, aby děti setrvaly v biologické rodině.

Osobně znám činnost zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a osudy přijatých dětí se mě velmi dotýkaly. Vždycky mi přišlo smutné a nespravedlivé, na jak rozdílných životních startovacích čarách děti mohou stát. Česká republika byla v posledních desetiletích velmi kritizována za to, jak velký počet dětí je stále umístován do ústavní péče. Již několik let probíhá rozsáhlá transformace systému sociálně-právní ochrany dětí. Jednou z významných změn bylo v roce 2013 významné posílení institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. Právě tato forma péče může významně předcházet počtu dětí umístovaných do ústavní péče, ale především může velmi pozitivně ovlivnit vývoj svěřených dětí.

V době svého bakalářského studia jsem si pro účely bakalářské práce zvolila právě tematiku pěstounské péče na přechodnou dobu. Mým výzkumným cílem bylo zmapovat význam přípravy pěstounů na přechodnou dobu, která je pro pěstouny naprosto klíčovou. Měla by je seznámit napříč problematikou sociálně-právní ochrany dětí, ale především

připravit na specifika dětí, o které budou pečovat. V provedeném výzkumném šetření přechodní pěstouni v rámci Jihočeského kraje popisovali, jak byli připraveni na výkon své profese, ale pak velmi často sdělovali své praktické zkušenosti a někdy i připomínky, rozčarování či stížnosti k nastavenému systému či sociálním pracovníkům v tomto systému působícím. Již v té době jsem si říkala, že by bylo zajímavé a přínosné získat pohled a názor samotných sociálních pracovníků a pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD).

Přestože aktuálně pracuji s naprosto odlišnou cílovou skupinou, vedlo mé rozhodnutí k tomu věnovat se i nadále problematice pěstounské péče na přechodnou dobu, tentokrát však pohledem pracovníků OSPOD. Zaměření na jihočeský region bylo zvoleno i z důvodu předchozího výzkumného šetření, kterého se účastnili pěstouni na přechodnou dobu působící také v rámci tohoto regionu. Navíc můj výzkumný záměr podtrhovala aktuálně schválená novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která stanovuje, že od roku 2025 nebude možné děti do tří let umisťovat do jakékoliv formy ústavní péče. Právě tuto péči bude zapotřebí dětem zajistit prostřednictvím kvalitní sítě náhradní rodinné péče.

Cílem mého výzkumu je tedy zmapovat aktuální situaci pěstounů na přechodnou dobu z pohledu pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v rámci Jihočeského kraje. V souvislosti s cílem výzkumu byla formulována hlavní výzkumná otázka – Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu? Dále byly formulovány vedlejší výzkumné otázky: Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální spolupráci s pěstouny na přechodnou dobu? Jaká pozitiva vnímají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu? Jaká negativa předpokládají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu? Cílem je tedy získat odpovědi pracovníků a pracovníků OSPOD, jak hodnotí aktuální síť pěstounské péče na přechodnou dobu, jak vnímají úroveň schválených pěstounů a jejich schopnosti a dovednosti pracovat v systému sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) a jak hodnotí spolupráci s přechodnými pěstouny. V rámci výzkumného šetření bude pozornost zaměřena na aktuálně schválenou novelu zákona o SPOD v kontextu pěstounské péče na přechodnou dobu. Díky této novele zákona bude zapotřebí právě kvalitní a funkční sítě náhradní rodinné péče.

Získané výsledky mohou sloužit jako zpráva o aktuální situaci této problematiky v jižních Čechách a zároveň jako dokument pro porovnání situace v jiných krajích České

republiky. Výzkum může sloužit jako studie, která zachytí problematiku sociálních pracovníků v oblasti spolupráce s pěstounskými rodinami, ale i jejich reálné možnosti v řešení každodenních situací ohrožených dětí a jejich rodin. Domnívám se, že téma je mimořádně aktuální právě v době, kdy je potřeba zabývat se získáním jak nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu, tak nastavením podpory stávajícího systému.

1 TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části bude nejprve popsána problematika ohroženého dítěte, neboť právě ohrožené děti jsou hlavním centrem zájmu systému sociálně-právní ochrany dětí. Druhá kapitola bude věnována sociálně-právní ochraně dětí, jejímu legislativnímu vymezení, kým je poskytována a s tím pak úzce souvisí pozice sociálního pracovníka. Budou popsány jeho role, kompetence a v neposlední řadě i východiska sociální práce, na které pak navazují v praxi používané metody a postupy, které tvoří nedílnou součást agendy sociálních pracovníků. Klíčovým pojmem je vyhodnocení míry ohrožení dítěte a na něj navázané možnosti řešení jeho ochrany. Třetí kapitola bude zaměřena na problematiku náhradní rodinné péče, kdy největší pozornost je z důvodu zaměření diplomové práce věnována pěstounské péči na přechodnou dobu, jejímu legislativnímu vymezení, významu, procesu zprostředkování, odborné přípravě potřebné k výkonu této služby, nárokům na osobnost pěstouna, dále možným etickým dilematům práce právě s pěstounskými rodinami. Ve čtvrté kapitole budou popsány legislativní změny související s aktuální novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Podrobné vyobrazení jak oblasti sociálně-právní agendy pracovníků OSPOD, tak oblasti pěstounské péče je vnímáno jako teoretické východisko pro vhléd do poměrně komplikovaného a náročného systému a také mnoha aspektů, kterými může být vzájemná spolupráce sociálních pracovníků a pěstounů ovlivněna.

V diplomové práci je využíváno pojmu sociální pracovník a sociální pracovnice, které jsou volnou formou střídány, aby bylo užito, jak uvádí Janebová (2014), korektního genderového jazyka, označení sociální pracovnice pak hovoří i o pozici muže a sociální pracovník pak i o pozici ženy. Stejně je pracováno s pojmem pěstoun, pod jehož pojmenováním je možné chápat jak pozici ženy stejně jako muže.

1.1 Ohrožené děti

Abychom se mohli zabývat tématem ohrožených dětí, je potřeba na samém úvodu nahlédnout alespoň do krátkého historického přehledu, jak se vyvíjel samotný pohled na práva dítěte.

Dítě bude vždy naprosto neodmyslitelně spojováno ve vztahu s dospělým člověkem. V minulých staletích dokonce existovalo právo otce nakládat se svým dítětem dle svého uvážení, bylo totiž jeho majetkem. Až s přijetím křesťanství jako oficiálního náboženství bylo usmrcení dítěte kvalifikováno jako vražda. Ve středověku začalo nad fyzickou likvidací nechtěných dětí převládat jejich umístování do nalezinců, spravovaných povětšinou církví. S nástupem osvícenství na přelomu 18. a 19. století pak přichází trend zdůrazňující svébytnost dětství a potřebu láskyplného přijetí v rodině (Pöthe, 1999). Situace v Evropě po první světové válce zvedla apel na obhajobu dětských práv. Právě poválečná situace znamenala zbídačení dětí a ve Velké Británii vedla ke kampani solidarity s dětmi v hnutích za práva žen. Z toho důvodu vzniká v Londýně v roce 1919 organizace „Save of Children“ a později ve Švédsku s názvem Rädde Barnen (Bůžek, 2011). Podmínky, že děti musí mít stejná práva jako dospělý a že práva dětí musí být chráněna zvláštními zákony, byly stanoveny v Ženevské deklaraci práv dítěte v roce 1924 a později v Deklaraci práv dítěte přijaté v roce 1959 Spojenými národy. Důležitým mezníkem je pak rok 1989, ve kterém Organizace spojených národů přijímá Úmluvu o právech dítěte a státy, které ji ratifikovaly včetně České republiky, se zavazují chránit děti před zanedbáváním, týráním a sexuální zneužíváním (Pöthe, 1999). Úmluva o právech dítěte určuje např. právo dítěte vyrůstat v rodině, právo spolupodílet se na záležitostech, které se ho týkají, právo znát svou identitu aj.

Už v polovině 19. st. se v některých literaturách objevovaly hlasy expertů, které počínaly upozorňovat na ohrožení dětí, které jsou týrané, zneužívané nebo zanedbávané, ale nebyla jim věnována žádná pozornost. Až v 60. letech 20. st. pojmenoval tým Kempeho „syndrom bitého dítěte“. Na tuto práci navázal Fontana, který formy špatného zacházení s dětmi rozšířil o psychické týrání, zanedbávání a sexuální zneužívání ze strany pečujících osob, a pojmenoval tak „syndrom CAN“. Podstatné na práci uvedených lékařů byl jejich tlak na etickou a profesní odpovědnost lékařského personálu, neboť si uvědomovali vážné dopady na život takto ohrožených dětí, aby předávali informace odpovědným orgánům. Na základě tohoto vlivu byl v roce 1974 v USA přijat zákon, který zavedl do legislativy pojem

týrání, zneužívání a zanedbávání dětí. Odborná veřejnost se kromě specifikace možných forem ohrožení dětí začala zabývat odhalováním příčin nedostatečné nebo nevhodné péče o děti. Nejprve se vycházelo z toho, že rodič nemusí být schopen či ochoten péči zajistit, ale objevily se i protichůdné teorie, že důsledkem špatné péče může být nezaměstnanost, chudoba, sociální vyloučení aj. Postupně byly vytvořeny teorie, které zahrnovaly komplexní jak společenské, tak individuální faktory, které mohou způsobit špatné zacházení s dítětem (Pemová, Ptáček, 2022).

Označením dítěte jako ohrožené chápeme jeho ještě větší zranitelnost jak z hlediska fyzického, tak z hlediska jeho zhoršeného postavení v sociálním, zdravotním i právním systému.

Matoušek, Pazlarová (2016: 11) pak uvádějí definici ohroženého dítěte:

„dítě, jehož základní potřeby nejsou naplněny nebo je ohrožené jejich naplňování. V našich domácích podmínkách jde zpravidla o dítě vystavené nevhodnému zacházení, dítě vyrůstající v deprivujícím prostředí, např. sociálně vyloučené lokalitě, dítě vyrůstající mimo vlastní rodinu, dítě s poruchami chování.“

Z definice je zřejmé, koho můžeme považovat v obecné rovině za ohrožené dítě. Ale jaké jsou vůbec potřeby dětí, jejichž nenaplňování vede k ohrožení dítěte? Míra naplňování základních lidských potřeb významně ovlivňuje období zrání a psychický a sociální vývoj. Základní lidské potřeby můžeme rozdělit na biologické, psychické a sociální. K citové deprivaci dítěte dochází, pokud nemá dostatečně a dlouhodobě saturovány právě potřeby psychické. Langmeier a Matějček (2011) řadí mezi psychické potřeby dětí potřebu stimulace, tedy potřebu náležitých podnětů, potřebu učení, tedy nabývání zkušeností, potřebu prvotního společenského vztahu, a to primárně k pečující osobě, potřebu společenského uplatnění neboli potřebu životní jistoty a potřebu otevřené budoucnosti. Nejvíce nebezpečným obdobím, kdy je člověk ohrožen psychickým strádáním, je právě období dětství a dospívání, i když se nevylučuje i strádání v pozdějším věku, například vlivem osamělosti.

Pemová, Ptáček (2012) k problematice ohroženého dítěte logicky uvádějí, že základním východiskem pro nastavení funkčního systému péče o ohrožené děti je všeobecně jasná a platná definice termínu „ohrožené dítě“ a sjednocené odborné názvosloví napříč sítí

pomáhajících profesí. Autoři popisují, že ačkoliv je s pojmem „ohrožené dítě“ pracováno v zásadních strategických dokumentech, není v české legislativě vůbec definován. Zároveň není na úrovni strategických dokumentů definováno, jakým způsobem se provádí hodnocení ohrožení dítěte. To potvrzuje Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi z roku 2014, ve které sdělují pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí, že s pojmem „ohrožené dítě“ prakticky pracují, ale uchopují ho spíše intuitivně (SocioFactor, 2014).

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, přímo nedefinuje pojem „ohrožené dítě“, ale v § 6 vymezuje, na koho se zaměřuje sociálně-právní ochrana:

„na děti, a) jejichž rodiče 1. zemřeli, 2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo 3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti; b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy; c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, 4) opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití; d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte; e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezřeni ze spáchání takového činu; f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců; g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami; h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě

ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.“

Z popsané problematiky vnímám, že správně specifikovat termín, kdo je vlastně ohroženým dítětem, je v současné době na poli sociálně-právní ochrany dětí zcela zásadní. I ve své krátké praxi v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsem se setkala s tím, jak komplikované je relevantně vyhodnotit situaci rodiny a dítěte v ní. Odborníci zabývající se touto cílovou skupinou mají bohaté zkušenosti. Podrobně popisují, specifikují a následně kategorizují jednotlivé situace a případy, kdy se již skutečně jedná o ohrožení dítěte v pravém slova smyslu, naproti tomu, kdy hovoříme o rodinách, ve kterých některá z jejích funkcí pouze selhává. Precizně vyhodnotit aktuální situaci rodiny je velmi zodpovědný krok.

1.2 Sociálně-právní ochrana dětí

V současnosti panuje jak odborná, tak společenská shoda ve významu ochrany dětí a práva státní moci vstupovat ve prospěch ohrožených dětí do jejich rodinného prostředí. Právě i tento pohled směřoval Valné shromáždění OSN k přijetí již zmiňované Úmluvy o právech dítěte, kterou je možné v rámci pomáhajících profesí vnímat jako ucelený souhrn základních potřeb dětí (Pemová, Ptáček, 2022). Z Úmluvy o právech dítěte pramení standardy a principy ochrany práv dětí v EU (Matoušek, Pazlarová, 2016).

Úmluva o právech dítěte stanovuje, že prvořadým hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči (MPSV, 2016).

Aspekt ochrany přináší do výkonu SPOD převzetí odpovědnosti a kontroly v určitých životních situacích rodin a významně tak poznamenat jejich život. Tomuto přístupu se dá jen obtížně vyhnout, má-li orgán SPOD reprezentovat veřejnou moc garantující dětem legislativně určené podmínky. Stále více se však projevují snahy státu omezit kontrolní vliv orgánu SPOD a stavět spíše na prevenci a hodnotách sociální práce (Glumbíková, Vávrová, Nedělníková, 2018).

V současnosti zájem většiny zákonných systémů ochrany dětí směřuje především k nalezení harmonie mezi ochranou dětí a rodičovských práv, nastavení kompetencí státních institucí v možnostech intervence do soukromí rodiny a dítěte, v rovnováze nástrojů prevence a trestu v legislativě i v postupech sociální práce a systému evidence ohrožených dětí, případně osob, které jsou podezřelé z nevhodného zacházení s dětmi (Pemová, Ptáček, 2012).

Dle Matouška, Pazlarové (2016) je SPOD souhrn legislativně upravených činností, které směřují k zabezpečení práv dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů. K zajištění zdárného vývoje dítěte je potřeba funkčního rodinného prostředí, proto se i SPOD orientuje na činnosti, které usilují o obnovení narušených funkcí v rodině.

Pemová, Ptáček (2022) uvádějí, že novela zákona o SPOD, která nabyla účinnosti od roku 2013, vnesla změny v poskytování SPOD, a to zejména v individualizovaném vyhodnocování potřeb dítěte a jeho rodiny, v použití metod sociální práce, které napomáhají k sanaci původní rodiny dítěte a upřednostňování náhradní rodinné péče před institucionálním řešením situace ohrožených dětí.

1.2.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí – legislativní vymezení, působnost, činnost

Sociálně-právní ochranu zajišťují dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí orgány sociálně-právní ochrany, kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodní ochranu dětí, Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. SPOD dále zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro SPOD, další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. Obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává působnost v oblasti sociálně-právní ochrany, není-li působnost svěřena jinému orgánu sociálně-právní ochrany.

V působnosti krajských úřadů je metodická a kontrolní činnost, ale i téměř celý postup zprostředkování náhradní rodinné péče. Krajské úřady dále plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu a funkci odvolacího orgánu příslušného ve správním řízení přezkoumat rozhodnutí vydaná obecními úřady s rozšířenou působností a obecními úřady (MV, 2021).

Největší těžiště povinností je dle výše uvedeného zákona uloženo na obecní úřady s rozšířenou působností a obecní úřady, neboť mají největší možnost monitorovat ochranu práv dětí a včas vykonat potřebná opatření při znalostech místních podmínek i problémů. Pro účely diplomové práce bude pozornost věnována SPOD, vykonávané obecními úřady s rozšířenou působností, neboť s těmito pracovníky bude provedeno výzkumné šetření.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí upravuje činnosti obecních úřadů s rozšířenou působností, kterými jsou:

- dle § 11 poradenské a preventivní činnosti, kdy pomáhají rodičům v řešení výchovných či jiných problémů v péči o děti, zprostředkovávají další poradenství, přednášky či kurzy. Spolupracují se soudy, orgány sociálního zabezpečení, úřady práce nebo orgány činných v trestním řízení.
- dle § 12 mohou uložit rodičům nebo jiným odpovědným osobám povinnost využít odborného poradenství, pokud již na doporučení úřadu toto poradenství nevyužili nebo nejsou schopni bez odborného poradenství řešit problémy s výchovou nebo již odborného poradenství nevyužili k tomu, aby překonali rodinné problémy a odvrátili tak možné umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Dále jsou povinny pomoci rodičům nebo jiným odpovědným osobám s umístěním dítěte do ústavní výchovy nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP).

Toto opatření má sloužit k nápravě poměrů, které by mohly umožnit návrat dítěte zpět do rodiny.

- dle § 13 může obecní úřad s rozšířenou působností, vyžaduje-li to řádná výchova uložit dítěti, rodičům či jiným odpovědným osobám napomenutí, nebo omezení bránící negativnímu vlivu na dítě, nebo stanovit dohled nad dítětem. Pokud situace v rodině brání dalšímu setrvání dítěte, vyhledává vhodnou formu náhradní rodinné péče, či ZDVOP.
- dle § 14 obecní úřad s rozšířenou působností podává návrh na soud na omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti, na rozhodnutí, pokud je potřeba souhlasu rodiče s osvojením dítěte, na nařízení, prodloužení či ukončení ústavní výchovy. Podává návrh na umístění dítěte do ZDVOP nebo umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu. Před samotným podáním návrhu na soud musí proběhnout jednání s rodiči či jinými oprávněnými osobami například prostřednictvím případové konference, kde se diskutují možnosti řešení vzniklé situace. Před podáním návrhu na soud je potřeba vyhodnotit, že se nejedná pouze o nuzné majetkové či bytové podmínky. Podstata spočívá v zabezpečení řádné výchovy a plnění rodičovských povinností odpovědnými osobami (Zákon č. 359/1999).

Výkon SPOD je velmi široký a komplikovaný, což může být složité pro orientaci klientů v postupech a organizaci. Z důvodu přijetí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, účinné od roku 2013, si každé pracoviště OSPOD muselo vypracovat vlastní standardy kvality. Přestože pracoviště OSPOD musí vycházet z jednotného právního rámce, standart kvality není jednotný, ale individuálně vytvořený. Tato situace vede k nepřehlednosti, co je OSPOD, jaké služby mohou být poskytovány přímo konkrétními orgány či zprostředkovaně jinými organizacemi. Tento individualizovaný postup je prioritní pro sociální služby, které si jejich uživatelé vybírají spíše sami dle své volby (Pemová, Ptáček, 2022).

1.2.2 Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí – jeho kompetence, role

Pokud bylo popsáno, co je sociálně-právní ochrana, jak je poskytována, není možné se nezabývat zásadním prvkem, kterým je pak samotný sociální pracovník. Tito lidé vlastně tvoří faktickou činnost orgánů.

Sociální pracovník je dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách definován jako ten, kdo vykonává sociální šetření, poskytuje základní sociální poradenství, vede sociální agendy včetně řešení sociálně-právní problematiky, zabývá se analytickou a koncepční

činností v sociální oblasti, vykonává odborné aktivity v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, poskytuje krizovou pomoc a sociální rehabilitaci (Matoušek, 2008). Dle Pemové, Ptáčka (2012) je profesionálním sociálním pracovníkem ten, kdo získal předepsané odborné vzdělání, umí se svou profesionální zkušeností systematicky a cíleně pracovat, řídí se standardy dobré praxe, etickými pravidly a hodnotami sociální práce. Havrdová (1999) popsala základní role sociálního pracovníka jako praktické kompetence, které se nejčastěji projevují při práci s klientem, kterými jsou rozvíjet účinnou komunikaci, orientovat se a plánovat postup, podporovat a napomáhat k soběstačnosti, zasahovat a poskytovat služby, přispívat k práci organizace a odborně růst.

Odborné vzdělání sociálního pracovníka ukládá zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a je výchozím předpokladem pro výkon této pozice. Cílové skupiny uživatelů sociálních služeb jsou velice široké a kladou požadavky na různé druhy odbornosti. V České republice není ale vzdělávání v sociální práci zaměřeno na konkrétní specifika cílových skupin uživatelů služeb.

V zahraničí je pro výkon sociálního pracovníka SPOD vyžadováno další postgraduální vzdělávání, které se zaměřuje na nácvik praktických dovedností. Některé státy mají následné vzdělání jako legislativně uloženou povinnost, která se v podstatě řadí na úroveň atestace. V době předatestační přípravy, kdy pracovník navštěvuje odborné semináře zakončené zkouškou, pracuje pod vedením zkušeného kolegy, a to zejména v eticky i odborně náročnějších situacích. Většina zemí má pak nastavený systém celoživotního vzdělávání zaměřeného na legislativní změny, komunikační dovednosti, techniky diagnostiky a intervence (DePanfilis, Salus, 2003).

Kompetence sociálního pracovníka OSPOD – zhodnotit míru ohrožení dítěte a příčiny, které ho ovlivňují, zhodnotit funkčnost rodiny, umět odhalit, kdy rodič nejeví zájem o dítě, podpořit jednoho z rodičů v oprávněných nárocích vůči druhému, zhodnotit míru ohrožení dítěte v ústavní péči, poskytnout intervence v rodině ke snižování nebo eliminaci ohrožení dítěte, zprostředkovat náhradní rodinnou péči pro děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, minimalizovat rozvodové dopady na dítě, při práci s mnohoproblémovými rodinami umět podpořit jejich vlastní zdroje a pomoci jim stanovit si reálné priority (Matoušek, Pazlarová, 2016). Dále pracovník OSPOD vykonává v zásadě úřední dohled nad výkonem pěstounské péče a v té souvislosti může uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče (Řezáč, 2022). Pracovník OSPOD tvoří společnou trojici

s pěstouny a doprovázejícími organizacemi (Patočková, Kubicová, Novotná, 2019). Pracovník OSPOD, pokud není v roli doprovázejícího pracovníka, kterou může taktéž zastávat, hraje především roli kontrolní a do rodiny musí docházet v době prvního půl roku péče, jež nahrazuje péči rodinnou, alespoň jedenkrát za tři měsíce a poté alespoň jedenkrát za šest měsíců (Paleček, 2015).

Role sociálního pracovníka v náhradní rodinné péči vymezuje dle Semerádové, Zachařové a Černé (2013) situace cílové skupiny, tedy dětí v životní situaci ovlivněné faktory: traumata a problémy vzniklé výchovou v dysfunkční biologické rodině, realita odebrání z biologické rodiny, která je velmi náročnou zkušeností ovlivňující další vývoj dítěte, prožití týrání, zneužívání nebo zanedbávání vedoucí k odebrání z rodiny, negativní vliv pobytu v ústavním zařízení, porucha attachmentu, díky níž má dítě narušenou schopnost vytvářet si citové vazby k druhé osobě, specifické poruchy chování, nedůvěra, nízké sebevědomí. Dle Patočkové, Kubicové a Novotné (2019) hovoří o specifických dětí v náhradní rodinné péči, které spojují s raným traumatem, jež může mít vliv na poruchy udržení pozornosti, odlišnosti v kontaktu s jinými lidmi, kdy může být dítě nezdravě mazlivé nebo naopak velmi odtažité, může mít problémy s vyjadřováním emocí, úzkostlivost, tiky, neurotické projevy. Dítě s těžkou minulostí si může říkat o pozornost provokováním, sexualizovaným chováním. Černík (2019) řadí znalost specifických potřeb dětí v náhradní rodinné péči mezi základní kompetence sociálních pracovníků působících právě v této oblasti.

1.2.3 Východiska sociální práce v sociálně-právní ochraně dětí

Jak bylo již v úvodu popsáno, jev špatného zacházení s dětmi se skutečně začal popisovat až od 60. let 19. století. Cesta vedla od různých intervencí do systémů sociálního zabezpečení a ochrany dětí, přes snahu definovat ohrožení dětí, stanovení diagnostických kritérií, tvorbu strategií až po potřebu specifikovat příčiny nedostatečné nebo nevhodné péče o děti. Pochopení významu ekologických faktorů vedlo ke vzniku ekobiologických a ekosociálních modelů, které sledují vzájemný vliv základního výchovného rodinného prostředí, biologické dispozice dítěte a širší společenské zázemí, které se společně podílejí na rozvoji osobnosti dítěte. Na základech těchto teorií jsou postaveny moderní systémy SPOD. Jejich výhodou je, že se nezaměřují pouze na negativní faktory dětí nebo rodičů, ale na širší společenské, legislativní, ekonomické a sociální systémy, které mohou společně vytvořit podmínky pro zanedbávání nebo týrání dětí. Takový přístup slibuje větší efektivitu

a udržitelnost dosažených změn než izolované jednotlivé zásahy bez kontextu (Pemová, Ptáček, 2012).

Sociální pracovnice by měla na klienta nahlížet komplexně, což znamená celkové posouzení překážek na straně klienta, tak i neodpovídající podmínky či požadavky klientova sociálního prostředí. Sociální pracovnice by v rámci své odbornosti měla životní situaci klienta posoudit natolik souhrnně, aby vyhodnotila potřebu a nutnost spolupráce s jinými odborníky. Což v případě OSPOD mohou být psychologové, poradny, střediska výchovné péče, služby primární prevence atd. (Janebová, 2014). Musil (2004) uvádí, že v sociální práci je nespolečná spolupráce s jinými odbornostmi nemožná a mohla by vést k závažným chybám. Celostní polyvalentní přístup reprezentuje „Case management“ (Janebová, 2014).

Case management je název pro odborný přístup v sociální práci. Používá se nejčastěji pro řešení složitých sociálních situací, do kterých je potřeba zařadit vedle klienta i multidisciplinární tým. Pokud je například klientem rodina, jsou do spolupráce, po vyhodnocení jejich zralosti, zapojeny i děti, jsou posouzeny potřeby rodiny a sestaven intervenční plán, jehož smyslem je zpřehlednit celou situaci. Intervenční plán definuje důvody nepříznivé sociální situace, co je potřeba změnit, jakou prioritu změny mají, jakým způsobem jsou možné provést a jakých zdrojů bude potřeba. Společně vytvořený přehledně strukturovaný plán poskytuje klientovi výchozí pohled na celou situaci, orientaci v ní, popisuje cíle a možnosti jejich splnění v logické návaznosti, motivující klienta ke změně. Hlavním úkolem case managementu je podpora klienta, jeho nabuzení ke změně a zmocnění k řešení své nepříznivé situace. Vedení případu tkví v efektivním zapojení sítě služeb. Case management je důležitou součástí k lepší efektivitě systému poskytování SPOD, sladění zdravotních a sociálních služeb tak, aby nepůsobily protichůdně a roztržštěně, ale co nejvíce ve prospěch ohrožených dětí (Pemová, Ptáček, 2012).

V rámci case managementu v ochraně dětí je hlavním nástrojem případová sociální práce s klientem, která má minimalizovat sociální propad klienta a maximalizovat zlepšení jeho nepříznivé situace. Nejvíce využívaným profesionálním přístupem v ochraně dětí je kombinace případové sociální práce a sociální práce zaměřené na úkol (Pemová, Ptáček, 2012). Sociální práce zaměřená na úkol využívá klientových silných stránek a klientovy problémy se snaží rozložit na jednotlivé úkoly, které se dají v kratší době a snáze postupně řešit. V takovém procesu nabízí sociální pracovnice různé varianty, ze kterých si rodiče sami

vybírají, neboť jsou nejkompetentnějšími osobami řešit vlastní problémy (Špiláčková, Nedomová, 2014).

Další využívanou technikou je případová konference, které bude z důvodu jejího významu věnována další kapitola. V rámci teorie sociální práce je nutné popsat i praktické přístupy, kterými mohou sociální pracovníci či pracovnice přistupovat ke své profesi.

Defenzivní a reflexivní praxe

Sociální práci na úrovni OSPOD je možné poskytovat formou defenzivní či reflexivní praxe, kterou se ve své studii zabývají Hejnová, Chylíková (2020) a popisují, jaký způsob praxe si pracovníci OSPOD volí z důvodu společenských tlaků, neboť z jedné strany zastupují státní moc a z druhé strany jsou v kontaktu s klienty. Předmětem defenzivní praxe, jak popisuje Banksová (2012), je striktní dodržování norem a předpisů, upřednostňování zájmů zaměstnance a zaměstnavatele nad celkovým vyhodnocením životní situace klienta. Důvodem může být i obava z vlastního pochybení a špatného rozhodnutí. Další příčinou je i odlišné vnímání role sociálního pracovníka, která se pohybuje mezi pomocí a kontrolou, klientem a výkonem státní moci (Banks, 2012). Dle Matouška (2003) takového pracovníka nemůže nikdo osočit z nesprávného jednání. Nové situace se nepovažují za neznámé a s klienty pracují tak, aby právě klienti vyhovovali organizaci, ale ne aby organizace kopírovala potřeby klientů.

Pracovník schopný reflexivní praxe je schopen orientovat se v situaci a odhalit etická dilemata. Má ujasněné své osobní hodnoty, hodnoty profese. Umí aplikovat své znalosti a schopnosti v praxi, ale především je schopen nést morální rizika a odpovědnost za své rozhodování v nejistých situacích. Pracovník chápe, že někdy může docházet k vzájemnému konfliktu hodnot jak osobních, profesních či hodnot zaměstnavatele (Matoušek, 2003). Dle Musila (2004) sociální pracovník pracuje reflexivně, pokud umí vnímat a řešit dilematické situace a je schopen vnímat jedinečnost klienta v celé jeho situaci. Podle Navrátila a kol. (2014) tento přístup i proti jiným nevychází z toho, že sociální pracovnice musí důsledně postupovat dle jedné teorie, ale předpokládá, že v praxi pracovníkům vyvstávají naučené teorie a oni umějí vyhodnotit, které použijí či nikoliv. Přístup může být zajímavý i tím, že vlastně počítá s nejistotou a nevidí ji negativně, ale spíše jako příležitost pro přemýšlení o jednotlivé situaci. Gray (2007) uvádí, že posílení schopnosti reflexivního přístupu může být pomocí např. supervize, intervize na pracovišti, nebo mentoringu, nebo pomocí specializovaného studijního oboru, který by byl zaměřen právě na problematiku SPOD.

V sociální práci je především potřebná znalost hodnotových východisek, etických teorií a etického kodexu, která poskytuje sociálnímu pracovníkovi jistotu a identifikaci se svou profesí (Matoušek, 2003).

Role, kompetence a postoj sociálního pracovníka ve spolupráci s ohroženým dítětem hraje klíčový význam, jak se bude celá situace nadále vyvíjet. Jelikož se jedná o práci s těmi nejmenšími, a tudíž i nejzranitelnějšími, jeho osobnost, postoje, schopnosti a dovednosti musejí být zcela mimořádné. Sociální pracovník nemůže plnit čistě roli sociálního pracovníka „úředníka“. Musí v něm být část rodiče, kamaráda, objektivního soudce, psychologa, terapeuta, zdravotníka, ale i samotného klienta. Velkým uměním je pochopit klienta, vstoupit do jeho extrémní situace a najít cestu, jak s ním bezpečně komunikovat, jak získat jeho důvěru, a navíc ho ještě přimět ke spolupráci.

1.2.4 Případová konference

Technika, využívaná v rámci case managementu, která se postupně vyvíjela v různých systémech a zemích, až byly stanoveny společná kritéria a postupy, při jejichž použití můžeme hovořit o případové konferenci (Pemová, Ptáček, 2012).

Bechyňová, Konvičková (2020: 17) definují:

„Případové konference jsou plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi. Tito odborníci jsou vědomě nebo automaticky průvodci rodiny a dítěte v obtížné situaci. Realizací případových konferencí vytvoří společně multidisciplinární tým, znamenající pro rodinu podpůrnou síť. Nejčastěji se jedná o pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pracovníka sociálních služeb, třídního učitele a/nebo výchovného poradce, pracovníka speciálně pedagogického centra, lékaře nebo zdravotní sestru, ředitele a/nebo pracovníka zařízení pro výkon ÚV apod. Případové konference, nebo její části, se mohou zúčastnit rodiče a dítě, kterého se případová konference týká. Rodina a/nebo dítě mají právo si k této účasti přizvat jednu osobu jako sociální oporu.“

V rámci case managementu se případové konference organizují ve fázích před samotným zpracováním hodnocení situace dítěte a rodiny nebo v průběhu plnění individuálního plánu ochrany dítěte nebo po ukončení hodnocení situace dítěte a rodiny. Za

vypracování intervenčního plánu jsou i přes účast rodiny odpovědní odborníci (The Child's Legal Centre, 2022).

Pokud to situace vyžaduje, účastní se této konference i přechodní pěstouni, kteří o dítě pečují. Dle Bechyňové (2012) je na pracovníce OSPOD kladen stále větší požadavek na výkon pracovní agendy, jejíž součástí je organizace případových konferencí, vypracovávání individuálních plánů a hodnocení situace dítěte a rodiny a mohou tak být ohroženy syndromem vyhoření. Případové konference mohou být dobrým prostředkem, neboť zapojí multidisciplinární tým a rozloží úkoly mezi jednotlivé aktéry, pracovníci OSPOD mají bližší spolupráci s rodinou a mohou lépe pracovat s jejich motivací. Pracovníci OSPOD není na řešení sama, ale je koordinátorkou intervence (Bechyňová, 2012).

Vzhledem k tomu, že právě případové konference mají dlouholetou tradici v zahraničí, věnují se jejímu přínosu četné výzkumy. Přestože se jedná pouze o jednu z technik práce v přístupu řešení situace ohrožené rodiny a dítěte, je pozitivně hodnoceno větší zapojení rodiny do procesu změny, lepší spolupráce mezi sociálními pracovníky a rodinou a přehlednější výměny informací mezi odborníky a rodinou (Dumbrill, 2006).

Případová konference je velmi účinným a využívaným prostředkem, jak jsem měla možnost seznámit se při své praxi ve ZDVOP. Nejedná se o povinné improvizované setkávání, ale o způsob, jak navázat funkční spolupráci s klientem. Případovými konferencemi se zabývají odborníci, kteří systematicky a podle stanovených pravidel vedou jednání, které směřuje k jasnému cíli „pomoci klientovi“. Vést řádnou případovou konferenci vyžaduje pečlivou přípravu, která zabere hodně času. Případové konference pronikly do téměř všech sociálních služeb, včetně náhradní rodinné péče. Právě účast pěstouna na případových konferencích vnáší do této problematiky řadu cenných informací a rad. Právě pěstoun je onen pečovatel, který permanentně pečuje o svěřené dítě, právě on ho zná nejlépe. Může tak zcela objektivně doporučit, jak situaci dítěte řešit dál.

1.2.5 Hodnocení ohrožené rodiny a dítěte

Odborné hodnocení rodiny se provádí k zjištění rodinné situace dětí, mladistvých a dospělých v případě, kdy jsou pochybnosti, zda vlastní nebo náhradní rodina vychovává dostatečně, a rozhoduje se o způsobu podpory, nebo pokud se dítě dostává do péče jiné rodiny nebo zařízení, nebo se rozhoduje o návratu dítěte do rodiny, nebo se rozhoduje o péči dítěte v rozvodové rodině, při výkonu soudně uložené probační služby nebo se uvažuje o

rodinné terapii. Jedná se o poměrně složitý proces, který probíhá v určitém čase. Určitě by výstup neměl obnášet výčet špatných činností rodiny, ale mělo by se jednat o zjištění, jak rodina funguje a jaké má případné zdroje ke změnám. Odborník podává rodině informace o změnách, motivuje k jejich provedení a podle náročnosti usuzuje, jak bude rodina schopna pokračovat dále (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Pro adekvátní vyhodnocení situace musí být sociální pracovníce schopna získávat potřebné informace, umět je roztrždit, následně analyzovat a zpracovat souhrnnou zprávu, která pak slouží k následnému hodnocení (Pemová, Ptáček, 2012). Vše musí vycházet pouze ze zjištěných informací neboli důkazů, které jsou získány transparentním způsobem, kdy v praxi hovoříme o procesu „Evidence based practice“. Jedná se o přístup, který spočívá v relevantním a systematickém sběru dat, následně používání získaných výzkumných výsledků v praxi a vždy musí vycházet z nejlepšího zájmu klienta (McNeece, Thyer, 2004).

Pokud se jedná o ohrožení dítěte na životě či vážné ohrožení jeho zdraví, podává pracovník OSPOD návrh na umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, kterému musí předcházet vyhodnocení situace dítěte a rodiny a tvorba individuálního plánu ochrany dítěte (MPSV, 2013a). Sociální pracovník OSPOD, provádějící hodnocení rodiny a dítěte, zná pak nejlépe prostředí, ze kterého dítě přichází do náhradní rodinné péče (Jurajdová, 2015). Dle Patočkové a kol. (2019) je vyhodnocení situace dítěte ale součástí spisové dokumentace OSPOD, do kterého nemá například doprovodná organizace právo nahlížet. K dispozici je pouze pěstounským rodinám. Tyto informace mohou být klíčové pro nastavení a vyladění péče o dítě v pěstounské rodině. Významu doprovodných organizací bude v rámci této diplomové práce věnována samostatná kapitola.

1.2.6 Individuální plán ochrany dítěte

Individuální plán ochrany dítěte (dále jen IPOD) je zásadní výchozí dokument pro vytvoření týmové spolupráce mezi OSPOD, pěstounskou rodinou a doprovázející organizací (Pazlarová, 2016).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně uvádí, že IPOD vymezuje:

„příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou

odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problémů dítěte a jeho rodiny”.

Účelem jeho vypracování je stanovení takových opatření, které napomohou k setrvání dítěte v dané péči, v souvislosti s uváděnou problematikou tedy v pěstounské péči na přechodnou dobu. Vyhláška č. 473/2012 Sb., provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, stanovuje, že IPOD obsahuje cíl, naplánované kroky, opatření – rozsah a způsob naplnění, za ně odpovědné osoby a termíny splnění, plán vzdělávání, osamostatňování dítěte a jeho výstup z náhradní rodinné péče.

Vypracování IPOD je v kompetenci a odpovědnosti sociální pracovníce OSPOD, což na ně klade poměrně vysokou pracovní zátěž. Riziková situace může nastat, pokud je IPOD tvořen bez zainteresování všech členů týmu – tzn. biologičtí rodiče, OSPOD, klíčový pracovník, pěstoun a dítě (Pazlarová, 2016). Dle Patočkové a kol. (2019) pak hrozí to, že sestavený plán nezohledňuje plně potřeby dítěte a umožní tak setrvání dítěte v rodině. Patočková a kol. (2019) zdůrazňuje potřebu spolupráce celého týmu. Z definovaného IPOD pak vychází i průběh doprovázení pěstounských rodin, a pokud nastavený cíl neodpovídá reálné situaci, je spolupráce s rodinou komplikovanější. Pazlarová (2016) popisuje úspěšně vypracované IPOD přímo na případových konferencích.

Týmově vypracovaný IPOD je přínosný pro dítě a jeho biologickou rodinu, tak je pro pěstouny východiskem pro práci s dítětem. Klíčový pracovník z něj čerpá při doprovázení a sociální pracovníce má zmapované kroky pro naplňování potřeb dítěte a řešení jeho situace (Pazlarová, 2016).

V moderním přístupu při poskytování sociálně-právní ochrany dětí IPOD vždy výhradně vychází z výsledků případové konference. Všichni zúčastnění odborníci, včetně zainteresovaných stran klientů, mají příležitost se k dané situaci objektivně a svobodně vyjádřit. Na základě všech poznatků a znalostí vzniká tento dokument, který je věcný, s jasnými povinnostmi pro všechny zúčastněné strany. Dobře sestavený IPOD vždy obsahuje srozumitelné a reálné úkoly. Stanovené krátkodobé i dlouhodobé cíle jsou vždy časově vymezeny. Díky IPOD je práce konsistentní, svázaná, smysluplná a nemůže se roztříštit.

1.2.7 Rozhodování v oblasti náhradní rodinné péče

V předchozích kapitolách bylo podrobně popsáno, komu je směřována SPOD, pomocí jakých institucí je vykonávána, následně byla věnována pozornost OSPOD obcí s rozšířenou působností, jejich činnosti a kompetencím pracovníků OSPOD. Bude vhodné dále popsat způsoby a rozhodování a také zákonné lhůty, ze kterých musí pracovníci OSPOD vycházet.

Pokud se nezletilé dítě ocitlo v krizové situaci bez jakékoliv péče nebo jeho život či příznivý vývoj jsou vážně ohroženy, je obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to i v mimo pracovní dobu, povinen neprodleně podat na věcně a místně příslušný soud návrh, obsahující předepsané náležitosti, na vydání předběžného opatření dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Dle ministerstva vnitra (2021) návrh na předběžné opatření udává osobu fyzickou či právnickou, které má být dítě svěřeno do péče. Může se jednat o osobu příbuznou či blízkou dítěti, pěstouny určené pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu nebo právnickou osobu, kterou je zařízení sociálních služeb, zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ZDVOP. Výběr osoby není legislativně uložen, spočívá v pečlivém vyhodnocení situace dítěte a k tomu volbu vhodné osoby, která dokáže vyhovět specifickým potřebám svěřovaného dítěte. Příslušný OSPOD musí před výkonem rozhodnutí důkladně zvážit, zda takový postup není v rozporu s nejlepším zájmem dítěte a nehrozí nepřipustný zásah do citového a psychického vývoje dítěte nebo jde o nepřipustný zásah do jeho práv. Soud má povinnost o návrhu rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od jeho podání. Rozhodnutí je vykonatelné jeho vydáním. Je nezbytná součinnost zaměstnance OSPOD a osoby či zařízení, které jsou v usnesení soudu uvedeni a jsou povinni dítě bezodkladně přijmout. Předběžné opatření je platné jeden měsíc od jeho vykonatelnosti, v případě svření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu tři měsíce. Pokud soud nemá podklady pro rozhodnutí věci, může předběžné rozhodnutí vždy o další měsíc prodloužit tak, aby celková doba opatření nebyla delší jak šest měsíců. V plynoucí lhůtě předběžného opatření zahajuje soud řízení o další výchově nezletilého dítěte. Zákon umožňuje zrušení rozhodnutí o předběžném opatření na návrh OSPOD nebo rodiče, pokud si upravili své podmínky a mohou o dítě dále pečovat, nebo může pečovat blízká osoba z rodiny, nebo jsou doloženy podklady, ze kterých plyne, že je možné předběžné opatření bez pochybností zrušit. Soud pak rozhodne do sedmi dnů od podání návrhu na zrušení předběžného opatření (MV, 2021).

O svěření dítěte z PPPD zpět do péče rodičů nebo náhradní rodinné péče rozhoduje soud v běžném soudním řízení, a to s osobní účastí účastníků řízení. Má-li být dítě svěřeno do osvojení či dlouhodobé pěstounské péče, musí být tyto osoby řádně posouzeny a vybrány jako vhodné pro péči o nezletilého. Pokud se jedná o svěření dítěte do péče osoby blízké, nebo zpět do péče rodičů, probíhá náročné dokazování, soudu musí být podány podklady, že tyto osoby jsou po všech stránkách řádně zajištěny. Zde hrají podstatnou úlohu pracovníci OSPOD, kteří předávají zjištěné informace z provedeného šetření v místě pobytu, ověřením od sousedů, zprávy z případových konferencí atd. Soud na základě zjištěných podkladů vydá rozhodnutí o svěření dítěte do péče, proti kterému je možné odvolání, pokud se účastníci řízení tohoto práva na odvolání nevzdali. Rozsudek je vykonatelný nabytím právní moci. Pokud se dítě nemůže vrátit do biologické rodiny, není ani žádná vhodná blízká pečující osoba, nepodařilo se nalézt ani vhodnou formu náhradní rodinné péče, rozhoduje soud o nařízení ústavní výchovy v zařízení, které doporučí OSPOD (MV, 2021).

Rozhodování v případě odchodu dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) je výrazně delší a složitější. Celý proces je ovlivněn lhůtami, kdy je podán návrh, a dále nařízeno jednání, 30denní lhůta na rozhodnutí soudu, proces doručování a vracení doručenek zpět, kdy až poté je vyznačena doložka právní moci. Zde už velmi záleží na vytíženosti soudu.

1.2.8 Možnosti řešení nepříznivé sociální situace a dostupná síť sociálních služeb

V rámci celé kapitoly, která je zaměřena na SPOD, by bylo vhodné se ještě v jejím závěru zaměřit na síť sociálních služeb a organizací pověřených výkonem SPOD, které se mohou podílet v rámci case managementu na řešení nepříznivé situace ohrožené rodiny. I síť dostupných služeb může být ovlivněna spolupráce pracovníků OSPOD a pěstounských rodin z důvodu nalezení včasného stabilního řešení situace biologické rodiny a minimalizace pobytu dětí v PPPD.

Obecným cílem při práci s rodinou je předcházet zanedbávání péče dětí, zvýšit kompetence rodičů v péči a výchově, podpořit pozitivní vazby v rodině, podpořit celkové praktické dovednosti v péči o domácnost, pomoci sladit rodinu při návratu dítěte z náhradní či ústavní péče, pomoci rodině k větší samostatnosti, aktivizovat rodinu v trávení volného času, pomoci rodině v začlenění do komunity, naučit rodinu přebírání zodpovědnosti za své jednání, tzn. například řešit včas problematické věci, komunikovat s úřady a institucemi, platit splátky atd. a umožňovat tak fungování rodiny (Matoušek, Pazlarová a kol., 2014).

V péči o ohrožené rodiny se nabízejí sociální služby, upravené zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, kterými jsou služby rané péče, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, služby krizové pomoci, intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a nízkoprahová denní centra. Výběr služby závisí na problémech rodiny a také zda je služba v místě potřeby dostupná. Významná je i činnost sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Matoušek, Pazlarová (2014) uvádějí v případě komplikovaných případů klíčovou spoluprací OSPOD se sociálními pracovníky neziskových organizací poskytujících sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, kteří mohou docházet do přirozeného rodinného prostředí a nabídnout pravidelné konzultace, poradenství a možnosti podpory.

Pemová, Ptáček (2022) ale hovoří, že v mnoha regionech je časová a místní nedostupnost podpůrných sociálních služeb, což ztěžuje nebo až znemožňuje systematickou práci s ohroženými rodinami. Poukazují na nedostatečné spektrum sociálních služeb, například služby navazující na sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které by s rodinou pracovaly dlouhodobě formou odborné pomoci, asistence a podpory (např. u rodičů s duševním onemocněním).

1.3 Náhradní rodinná péče v ČR

Následující kapitola diplomové práce bude zaměřena na náhradní rodinnou péči, kdy bude popsán její základní rámec a formy, přičemž největší pozornost bude věnována pěstounské péči na přechodnou dobu, protože výzkumné šetření bude mapovat spolupráci pracovníků OSPOD právě s těmito rodinami. Bude definováno teoretické vymezení pěstounské péče a její formy, jak probíhá proces zprostředkování, odborné přípravy pěstounů, jaké jsou kladeny nároky na osobnost pěstouna. Nedílnou součástí pěstounské péče je význam doprovázejících organizací, které hrají významnou roli v životě pěstounských rodin. Popsány budou i možná etická dilemata provázející tuto činnost.

V současnosti se již spíše ojediněle setkáváme se situací, že dítě zcela osiří z důvodu například úmrtí obou či jednoho z rodičů a jehož situace by musela být řešena formou náhradní rodinné péče. Mnohem častějším jevem je situace, kdy dítě, byť má oba či alespoň jednoho z rodičů, osiří sociálně, protože se rodiče neumějí, nechtějí nebo nemohou o něj postarat. Přednostním řešením je vždy vyhledávání osob, ať už ze širší rodiny či z okruhu blízkých, které dítě zná a které o něj mohou a chtějí pečovat (Bubleová a kol., 2011, Novotná, 2018a). Novotná (2018a) uvádí, že až druhořadým řešením je vyhledávání osob, které jsou schopné a ochotné pečovat o dítě ve své rodině, ale dítě je nezná. Cílem je zajistit dětem přechodnou či dlouhodobou péči, která se co nejvíce přiblíží té přirozené rodinné.

Tento trend kopíruje i skutečnou snahu a praxi pracovníků OSPOD.

Dle Trnkové (2018) nejsou jednotlivé formy náhradní rodinné péče vzájemně zaměnitelné, a to jak z pohledu legislativních dispozic, tak z pohledu nejlepšího zájmu dítěte. Při výběru typu náhradní rodinné péče je potřeba co nejlépe znát dítě, rodinnou anamnézu, situaci v rodině a zda je perspektiva návratu do původní rodiny či nikoliv (Trnková, 2018). Jak uvádí Kessler et al. (2008), obecně je potřeba uplatnit celou řadu kritérií od biologických (např. pohlaví, etnikum, inteligence atd.), přes vývojové (věk, psychický vývoj, deprivanční syndrom), sociální (biologičtí rodiče, širší rodina, zájem či nezájem o dítě) až po situační (aktuální dostupnost náhradní rodinné péče).

Je nutné vždy pracovat s vědomím, jak jsou děti umístěné mimo svoji rodinu křehké a zranitelné. Děti jsou poznamenány nedostatečnou a nevhodnou péčí v původní rodině a současně pobyt v novém výchovném prostředí může způsobovat další rizikový faktor v jejich vývoji (Lueger-Schuster et al., 2018, Lum, et al., 2018).

Primárním pravidlem pro výběr vhodné náhradní péče by mělo být takové, že se pro konkrétní dítě vybírají nejvhodnější náhradní rodiče či náhradní pečovatelé a nikdy ne naopak (Trnková, 2018). Tento předpoklad může být však obtížně splnitelný, pokud se jedná například o potřebu využití PPPD, které bude následně věnována pozornost, kdy limitní může být počet dostupných přechodných pěstounů.

Náhradní rodinná péče je legislativně ukotvena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který definuje následující formy – osvojení, poručenství s osobní péčí a pěstounská péče (Novotná, 2018a).

Osvojení je formou péče, kdy biologické rodičovství je nahrazeno právním, což znamená, že rodiče přijímají cizí dítě za vlastní. Cílem je založení vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jako je přirozené mezi rodiči a dětmi (Novotná, 2018a). Dítě nalézá u nových rodičů status jako jejich vlastní děti. Je možné vnímat i ten fakt, že se o adopci snaží většinou bezdětné páry, které si přejí naplnit svou rodičovskou roli, a jejich motivace je tak spíše nedobrovolná (Zezulová, 2012).

Poručenství s osobní péčí je forma, kdy je dítěti soudem ustanovený poručník dítěte z důvodu, že rodiče dítěte zemřeli, byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti, nebo jí byli úplně zbaveni. Poručník plní všechny povinnosti a má stejná práva jako rodič, ale nemá uloženou vyživovací povinnost (Novotná, 2018a).

1.3.1 Pěstounská péče

Ke svěření dítěte do pěstounské péče dochází za předpokladu, že dítě nemůže mít v péči žádný z jeho rodičů ani poručník, pokud byl dítěti jmenován (Trnková, 2018). I přestože je všeobecně vnímáno, že nejvyšší formou náhradní rodinné péče je osvojení, je potřeba chápat i ty situace, kdy původní rodiče projevují zájem o dítě a nesouhlasí s osvojením, a pak je pěstounská péče ideálním řešením (Gabriel, Novák, 2008).

Právní vztah vzniklý mezi pěstounem a dítětem upravuje občanský zákoník, zákon o SPOD stanovuje zprostředkování této formy péče a další veřejnoprávní aspekty. Ačkoliv zde zákon výslovně neurčuje, že tento postup nemusí být v souladu s nejlepším zájmem dítěte, ale vzhledem k tomu, že je ve věci účastno nezletilé dítě, je to podmínka nevyhnutelná. Role pěstouna je dle občanského zákoníku popsána jako role náhradního pečovatele, ne však náhradního rodiče. Pěstounská péče by měla být stanovena pouze na dobu, po kterou existuje překážka, kdy o dítě nemohou pečovat původní rodiče, nebo nejsou stanoveni osvojitelé.

Z popsaného tedy vyplývá zásadní znak pěstounské péče a tím je dočasnost. Pěstounství by mělo být přechodné řešení situace v biologické rodině, kdy by současně měla probíhat sanace původní rodiny tak, aby rodina mohla plnit své funkce a přijala zpět dítě do péče (Trnková, 2018).

Jak dále popisuje Trnková (2018: 81): „*Toto nazírání pěstounské péče odpovídá též konstantní judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, který zdůrazňuje, že jakékoliv řešení ve vztahu k péči rodičů jsou dočasná a mají trvat jen po dobu, po kterou nejsou schopni péči o dítě zabezpečovat.*“

To ovšem nemusí platit vždy, protože v případě dlouhodobé pěstounské péče je tato forma chápána spíše jako dlouhodobější řešení situace, kdy již byly vyčerpány možnosti vrácení dítěte do biologické či širší rodiny a současně nemůže být zvoleno ani osvojení, takový výklad prezentuje Lipová, Krbcová a Tomanová (2019) i Novotná (2018a).

O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud a biologičtí rodiče k tomu dle zákona nemusí udělit souhlas. Dítě není novými rodiči přijato za vlastní, jak je tomu v případě osvojení (Rychlík, Hrbáčková, 2018).

Pojetí pěstounské péče předpokládá zachování vazeb dítěte s původní rodinou a občanský zákoník výslovně přiznává právo rodičů na osobní styk s dítětem, stejně tak i právo na informace o dítěti, pokud soud tato práva výslovně neomezil nebo by soud v zájmu dítěte rodiče těchto práv zcela zbavil (Trnková, 2018). Pěstoun pak zastupuje dítě v běžných věcech, ale k zásadním věcem musí udělit souhlas zákonný zástupce nebo soud (Rychlík, Hrbáčková, 2018).

Pěstounská péče končí pak nejpozději nabytím plné svéprávnosti nebo zletilostí dítěte (Rychlík, Hrbáčková, 2018).

O formách pěstounské péče můžeme uvažovat a rozdělit je dle výběru a následné přípravy pěstounů na tzv. *zprostředkovanou pěstounskou péči a příbuzenskou pěstounskou péči* (Novotná, 2018a). V příbuzenské pěstounské péči jsou děti svěřovány do výchovy blízkým či příbuzným osobám a dítěti tak zůstává zachována velmi důležitá rodinná vazba. Tito pěstouni nemusí projít složitým posuzováním a přípravou, ale před rozhodnutím soudu se vyjadřuje sociální pracovnice o vhodnosti prostředí, do kterého má být dítě svěřeno. Ve zprostředkované pěstounské péči jsou děti svěřovány do péče žadatelům, kteří nemají s dítětem žádný příbuzenský vztah. Jedná se o žadatele, kteří prochází náročnou přípravou a

posouzením, zda jsou vhodnými osobami pro poskytování této formy náhradní rodinné péče (Rychlik, Hrbačková, 2018).

Na formu pěstounské péče pak můžeme dále pohlížet a rozdělit ji dle časového aspektu na *dlouhodobou pěstounskou péči*, která může být zajištěna jak „příbuzným“ pěstounem, tak zprostředkovaným, a *krátkodobou pěstounskou péči* neboli pěstounskou péči na přechodnou dobu. Novotná (2018a) uvádí, že do dlouhodobé pěstounské péče mohou být děti svěřeny až do dovršení své zletilosti. Jedná se o dlouhodobé a stabilní řešení, kdy v praxi děti zůstávají v rodině mnohdy i déle s vazbou podobnou jako děti vlastní. Trnková (2018) pak zcela logicky vysvětluje význam dlouhodobé pěstounské péče, kdy ji jako nejvhodnější vnímá pro celou řadu dětí, které jsou již starší a s jejich stoupajícím věkem klesá i šance na osvojení, mnohdy i sourozenecké skupiny, jejichž umístění do osvojení by bylo velmi komplikované, nebo pro děti, které nejsou takzvaně právně volné, kdy nejsou naplněny podmínky pro možnost osvojení.

1.3.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jedná se o poměrně novou formu náhradní rodinné péče. Jak uvádí Pazlarová (2016) PPPD byla poprvé legislativně ukotvena v roce 2006, ale zásadním úskalím, proč byla minimálně využívána, bylo nejasné finanční a sociální zabezpečení pěstounů, což většinu zájemců odradilo od zapojení se. Až novela zákona o SPOD od 1. 1. 2013 přinesla zásadní změny pro poskytování PPPD. Jak uvádí Macela (2015), došlo k zásadnímu nárůstu umístěných dětí. Dle ročních výkazů o výkonu SPOD (MPSV, 2013b, 2015) došlo k nárůstu umístěných dětí ze 108 (k 31. 12. 2013) na 614 dětí (k 31. 12. 2015). Vzestupný trend trval až do roku 2017, ale od té doby je patrná ztráta dynamiky a například v roce 2021 bylo svěřeno do PPPD celkem 665 dětí (MPSV, 2017, 2021b).

Institut PPPD byl přijat především z důvodu profesionalizace pěstounské péče, jehož zásadním přínosem má být snížení dětí v ústavních zařízeních, a to především těch nejmenších do tří let věku (Trnková, 2018). Pemová, Ptáček (2022) řadí PPPD mezi profesionálně zajišťované služby, které je možné použít v případě akutního selhání funkčnosti rodiny. A zároveň aby dítě nemuselo trávit tento čas v ústavní formě péče (MPSV, 2009a).

Dle Trnkové (2018) by do PPPD měly být umísťovány děti na nezbytně dlouho dobu v případech, kdy rodič ze závažných důvodů nemůže dítě vychovávat, nebo se jedná o dobu,

po jejímž vypršení může dát matka souhlas s osvojením, nebo rodič naopak souhlas může odvolat, nebo než nabyde právní moci soudní rozhodnutí o tom, že souhlas rodiče není potřeba. Dalšími případy využití PPPD jsou děti v krizových situacích, než se najde vyřešení rodinné situace či jiná forma náhradní rodinné péče, dále pro děti opuštěné či nalezené, pro které je potřeba najít trvalé řešení situace.

Pazlarová (2016) popisuje využití PPPD ve třech základních případech, kterými jsou novorozené děti, kdy je nechtějí jejich rodiče převzít do péče a probíhá soudní řízení o osvojení ať už se souhlasem či pro nezáměr rodičů bez souhlasu. Druhou situací jsou novorozené děti, jejichž rodiče nemohou pečovat z důvodu špatného sociálního, zdravotního či psychického stavu. Takovým příkladem jsou matky se závislostí na drogách či matky bez domova. Třetí situací jsou starší děti rodičů, kteří z vážných důvodů nemohou dočasně pečovat, ale existuje pravděpodobnost vrácení dítěte zpět do jejich péče (Pazlarová, 2016). Samotná praxe však bývá mnohem pestřejší a důvody pro umístění dítěte do PPPD nelze jednoduše kategorizovat, neboť se jedná o celý řetězec negativních událostí.

Základní podmínky, kterými lze všeobecně vymezit PPPD jsou dle MPSV (2013a):

- Dítě může být svěřeno do PPPD nejdéle na dobu 1 roku.
- Dítě je do PPPD svěřeno pouze rozhodnutím soudu.
- Pro svěřeni dítěte do péče jsou vedeny osoby ve zvláštním registru pěstounů na přechodnou dobu.
- Pěstouni na přechodnou dobu jsou odměňováni i tehdy, kdy nepečují o žádné dítě z důvodu stavu jejich pohotovosti, protože se pracuje s možností prakticky okamžitého přijetí dítěte v krizové situaci na základě rozhodnutí soudu.
- Pěstouni musí splnit povinnou odbornou přípravu v délce 72 hodin.

1.3.3 Proces zprostředkování, prověřování zájemců

Zájemci, které oslovila možnost výkonu profesionální PPPD a rozhodli se vstoupit do procesu zprostředkování, stojí před náročným prověřením a přípravou, aby později mohli přijmout dítě do péče (Pazlarová, 2016). V úvodní fázi je potřeba nejprve podat žádost o zařazení do evidence zájemců o zprostředkování PPPD na příslušném úřadě obce s rozšířenou působností. Sociální pracovníce by měla zájemcům poskytnout veškeré potřebné informace a prvořadě zájemce povzbudit a pomoci jim realizovat jejich rozhodnutí, zároveň je ale i osobou, která již v této fázi věnuje pozornost projevům, motivacím a

chování, které by mohly naznačovat možné nežádoucí kontraindikace pro poskytování péče a jsou součástí zprávy obecního úřadu s rozšířenou působností (Rychlík, Hrbáčková, 2018).

Podaná žádost obsahuje osobní údaje žadatele, doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území ČR, opis z evidence rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech a písemný souhlas s tím, že OSPOD zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn zjistit další údaje potřebné pro zprostředkování, především jakým způsobem je žadatel schopen zajistit vhodné výchovné prostředí pro svěřené dítě, písemný souhlas s účastí na odborné přípravě k přijetí dítěte do rodiny a stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Žádost je dále postoupena na příslušný krajský úřad (MV, 2021).

Správní řízení je zahájeno podáním žádosti u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, ve kterém po obdržení spisové dokumentace pokračuje krajský úřad a provede odborné posouzení, které se skládá z posouzení bezúhonnosti, zdravotního stavu a psychologického posouzení. Významnou roli hraje ohled, že se jedná o závažnost hájených dětských zájmů, proto například posouzení bezúhonnosti musí proběhnout u všech osob žijících s žadatelem ve společné domácnosti, tzn. i dětí starších 18 let. Posouzení zdravotního stavu provádí posudkový lékař krajského úřadu na základě žadatelem vyplněného dotazníku a ošetřujícího lékaře. V rámci psychologického vyšetření se posuzuje osobnost žadatele, jeho motivace, předpoklady pro výchovu a jeho psychický stav. Dále jsou zjišťovány vztahy v rodině a jejím blízkém okolí, jak je manželství stabilní a další skutečnosti, jako sociální, kulturní, náboženské i etické prostředí, které hrají roli pro zařazení žadatele do evidence. Jsou-li v rodině děti schopny vyjádřit se k přijetí jiného dítěte do péče, je posuzován i jejich postoj (Rychlík, Hrbáčková, 2018). Součástí odborného posouzení je dále hodnocení z přípravy žadatelů k přijetí dítěte do rodiny, které bude věnována samostatná kapitola z důvodu jejího významu.

Po odborném posouzení vydá krajský úřad pravomocné rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence, nebo shledá důvody a žádost zamítne (MV, 2021).

Prověřování nových zájemců o náhradní rodinnou péči osobně vnímám jako velmi zodpovědný a klíčový úkol celého procesu zprostředkování NRP. Při schvalování žadatele se nesmíme nechat ovlivnit kupříkladu znalostí aktuální situace, ze které vyplývá, že nových žadatelů o NRP ubývá. Neměli bychom ani vycházet z předepsaných kvót (počtu nově schválených žadatelů), které si některé úřady vytyčují. Vždy je důležité na budoucího

pečovatele nahlížet tak, zdali má potřebné předpoklady k této profesi. Jednoduchým měřítkem v rozhodování z mého pohledu by mohl být fakt, zda bychom chtěli, aby takovému žadateli bylo svěřeno naše vlastní dítě.

1.3.4 Odborná příprava žadatelů o pěstounskou péči

Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, je součástí podkladů pro vydání rozhodnutí krajským úřadem i zpráva z odborné přípravy. Právě kvalita a obsah odborné přípravy může mít zásadní vliv na rozhodnutí budoucího pěstouna, zda se opravdu rozhodne pro výkon profesionální pěstounské péče. I to, jak příprava vybaví budoucí pěstouny po teoretické stránce, ujasní jim jejich očekávání, hraje klíčovou roli v jejich další spolupráci se sociálními pracovníky.

Zajištění přípravných kurzů je dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí v kompetenci krajských úřadů, které ale jejich realizaci mohou pověřit jiné osoby s příslušnou akreditací. Rámec přípravných kurzů určuje Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Rozsah přípravy pro přechodné pěstouny je stanoven na 72 hodin. Dle této metodiky je cílem příprav poskytnutí dostatečného množství potřebných odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče, umožnit tak žadatelům potřebný vhled do problematiky, ale zároveň získat i informace o žadatelích, zjistit jejich chování, prožívání a následně je vyhodnotit v souvislosti s možným přijetím dítěte do rodiny (MPSV, 2009b). Pazlarová (2016) uvádí, že bývá běžnou zkušeností, kdy pěstouni v průběhu přípravy přehodnotí své představy o přijímaných dětech a mohou své zaměření na děti zúžit či naopak rozšířit, neboť si uvědomí, že by například mohli zvládnout i péči o dítě jiného etnika. Dle metodiky MPSV jsou přípravné kurzy vedené multidisciplinárním týmem odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče za účasti sociálního pracovníka, psychologa, kteří se vyjadřují k vhodnosti žadatelů. Velmi přínosným prvkem příprav je účast stávajících náhradních rodičů, kteří mohou předat své reálné zkušenosti (MPSV, 2009b).

Tematické zaměření příprav je směřováno na charakteristiky dětí v náhradní rodinné péči, jejich specifika, potřeby specifické péče, zátěže z biologické rodiny, psychologie umístěvaných dětí, jejich prožívání, deprivace a její důsledky, jakou roli hraje náhradní rodič, jaké jsou jeho povinnosti, v jaké sociálně-právní problematice se pohybuje a jak řešit vzniklé krizové situace. Důležitou součástí jsou i vlastní děti v rodině, jejich prožívání a jejich role (MPSV, 2009b). Pazlarová (2016) k tomu uvádí ještě další podstatu příprav,

kteřou je sebezpoznaní žadatelů a jejich rodinného systému a sociálních kontaktů. Příprava by měla též žadatele připravit jak na spolupráci s dalšími odborníky, ale i především na styk dítěte s biologickou rodinou a jinými blízkými osobami. Metodika MPSV (2009b) ještě zvláště specifikuje, že důraz u PPPD by měl být kladen na pochopení smyslu této formy péče, tzn. na to, že se jedná o pomoc a podporu rodině, která může řešit krizovou situaci, aby mohla přijmout dítě zpět. Důraz je kladen na práci s dětmi se specifickými potřebami.

Žadatelé o pěstounskou péči se mnohdy až na odborných přípravách dozvídají reálné informace o dětech a jejich potřebách, jimž je pěstounská péče určena. I tuto tematiku je potřeba dále přiblížit, neboť dokresluje náročnost PPPD. Jak uvádí Gabriel a Novák (2008), může se jednat o děti týrané, zneužívané, či dlouhodobě psychicky strádající. Zezulová (2012) uvádí, že takové děti bývají většinou emočně a citově oploštěné. Dle Vágnerové (2012a) děti z dysfunkčních rodin mohou mít problémy s prožíváním, problémy výchovné, při přechodu do nové rodiny trpět úzkostí a může jít i o postupné projevy. Děti do pěstounské péče mohou přicházet s hněvem, studem, úzkostí, strachem, depresí, posttraumatickým stresem, neurologickými změnami, neschopností zpracovávat smyslové vjemy, problémy s motorikou, koordinací, pocitem opuštěnosti, poruchami utváření vazeb (Purvis a kol., 2013). Může se jednat o děti drogově, alkoholově závislých matek, trpících abstinencií příznaky (Gabriel, Novák, 2008). Odlišnosti v péči o děti se také pojí s tím, v jakém věku do náhradní rodiny přicházejí a s tím související i míra patogenního vlivu deprivace. Přičemž jak uvádí Vágnerová (2012b), jsou nejzávažnější důsledky deprivace, pokud ji dítě prožívá v raném věku, kdy může způsobit poruchu psychického vývoje. Žadatelé jsou připravováni i na přijetí dítěte jiného etnika (Pazlarová, 2016).

Budoucí pěstouni musí být připraveni, že jejich profese přináší opakované přijímání a odchody dětí. Vávrová a kol. (2012) popisuje tuto situaci jako zcela specifickou pro přechodné pěstouny, kdy s přijetím každého nového dítěte prožívají ranou adaptaci, která je pro jejich rodinu velice stresující a náročná. Vágnerová (2012a) hovoří o náročnosti příchodu dítěte do pečující rodiny, poté co prošla složitým procesem přípravy, a může prožívat nezvyklé reakce k dítěti, může prožívat pocit beznaděje a neschopnosti. K povaze PPPD patří umístování dětí ve velmi krátkém časovém období, někdy i mála hodin, a to od pěstounů vyžaduje neustálou připravenost jak praktickou, tak psychickou (Pazlarová, 2016).

Dočasnost pobytu v pěstounské péči znamená připravit pěstouny též na opakované odchody dětí z rodiny. Pěstouni jsou připravováni na to, že proces předání musí být

postupný, aby dostatečně vyhověl potřebám dítěte, které si musí postupně zvyknout na další změnu ve svém životě. Pokud se dítě nevrací do své původní rodiny, musí si postupně zvyknout na nové pečovatele. Odchod nepřináší zátěž jen pro dítě, ale stejně tak i pro pěstouny, kteří prožívají enormní emocionální stres spojený s obavami, do jakého prostředí dítě předávají. Sociální pracovník by pak měl pěstounům pomoci vyrovnat se s celou situací a případně zajistit podpůrné služby, jako supervizi či psychologickou konzultaci, aby pěstouni byli připraveni v určitém časovém intervalu přijmout další dítě (Pazlarová, 2016).

Výstupem z přípravy je závěrečná zpráva o žadateli, kterou vypracovává odpovědný pracovník organizace realizující přípravu. Poté následuje závěrečná konzultace a zhodnocení psychologem krajského úřadu. Výstupem je závěrečná psychologická zpráva, která obsahuje, zda se žadatel doporučuje či nikoliv (MPSV, 2009b).

Musíme mít však na paměti, že kurz odborné přípravy může mít rozličnou kvalitu s ohledem na instituci, která přípravu zajišťuje. Přestože jsou obecně dány oblasti a témata komplexní problematiky náhradní rodinné péče, ne vždy jsou školitelé schopni některé klíčové otázky žadatelům adekvátně zodpovědět. Problém může spočívat například v nedostatečné praktické zkušenosti v jednotlivých oblastech oboru, nezajištění erudovaného odborného personálu, atd. Velké rozdíly jsou taktéž patrné v tom, jaká organizace a s jakým zájmem tuto přípravu zabezpečuje. Diametrální rozdíly vnímáme mezi nestátními organizacemi a organizacemi zřízenými krajskými úřady. Proto dnes aktuálně Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR zvažuje, že od počátku roku 2023 bude mít každý žadatel možnost vybrat si instituci na základě vlastních představ a získaných referencí. Doposud platí, že přípravy jsou výhradně realizovány v regionu, kam žadatel spádově patří dle trvalého bydliště.

1.3.5 Osobnost pěstouna, nároky na něj a jeho práva a povinnosti

K tomu, aby se člověk stal úspěšným rodičem, je potřeba složitý proces, ke kterému společnost neposkytuje žádné vzdělání, nebo jen malé. Je to proces ovlivněný celou řadou okolností, ale hlavně přirozenými dovednostmi a zkušenostmi vychovatele, vlastnostmi dětí, širší rodinou a podporou nebo omezením společnosti. Pokud se jedná o profesionální pěstouny starající se často o zvláště zranitelné děti, není možné znalosti a dovednosti rodičovství ponechat na metodě pokusu a omylu. Aby bylo u dětí v náhradní rodinné péči dosaženo pozitivních výsledků, musejí profesionální pěstouni pochopit potřeby

těchto dětí, a hlavně své dovednosti, energii a zdroje namířit směrem k příčinám, a ne projevům problémů, s nimiž se děti v jejich péči potýkají (Cameron, Maginn, 2009).

Žadatelé o PPPD mívají obvykle splněnou svou rodičovskou povinnost a chtějí poskytnout domov a zázemí dětem, které ho potřebují (Zezulová, 2012).

Dle MPSV (2013a) se od přechodných pěstounů očekává poskytnutí láskyplného a stabilního prostředí a jejich péče by měla napomoci dětem s postupným vyrovnáním se s traumatem a zároveň je postupně připravovat na přechod do trvalé péče či na návrat do rodiny. Proto je od pěstounů vyžadováno, aby žili ve stabilním partnerském svazku alespoň 5 let, a pokud jsou samožadatelé, aby měli vyrovnanou situaci bez očekávání partnera. Potřeby vlastních dětí by neměly být přijetím nového dítěte do rodiny ovlivněny. Ideální věk vlastních dětí bývá 8-10 let, kdy jsou schopny porozumět a přijmout smysl PPPD. Požadavkem na životní styl je stabilní, kvalitní, dobře vybavené bytové podmínky, vyrovnaná socioekonomická situace, kdy pěstoun je připraven nejpozději po přijetí prvního dítěte opustit své dosavadní zaměstnání. V rámci požadavků na osobní charakteristiky je optimální věk 28-65 let, kdy by člověk měl být osobně vyzrálý, s potřebnými životními zkušenostmi a v dobrém zdravotním stavu. Nevyhnutelná je trestní bezúhonnost. Výkon profese sebou přináší potřebu komunikace a spolupráce jak s odborníky, tak i s původní rodinou, proto se očekává, že pěstoun je této komunikace a spolupráce schopen a disponuje dostatečnou intelektovou úrovní, aby byl schopen působit v systému SPOD. U budoucího pěstouna musí být vyloučena patologie osobnosti, psychické poruchy nebo členství v rizikové sektě nebo skupině. Potřebnými povahovými rysy jsou trpělivost, schopnost dávat přijetí a lásku, schopnost sebereflexe a reflexe, neočekávání vděku od přijatých dětí a dostatečná motivace. Od pěstounů se očekává, že na základě absolvované přípravy porozumějí smyslu a významu své činnosti, získají informace o významu vazby pro dítě, jak se projevují poruchy attachmantu, budou připraveni dítě kdykoliv převzít a předat je dál, budou schopni zaznamenat potřeby, problémy a přání dětí. Budou mít potřebu dalšího vzdělávání a účasti na supervizi (MPSV, 2013a).

Jak k tomu uvádí Gabriel, Novák (2008), nelze si představit kvalitní pěstounskou péči, pokud by se pěstouni uzavírali, nekomunikovali a nespolupracovali s odborníky. Vhodní žadatelé ale musí být natolik osobně vybaveni zkušenostmi a znalostmi, aby zvládli i z hlediska komunikačních strategií náročné a vysilující jednání s biologickými rodiči.

Osobnost pěstouna nemůžeme popsat jen pohledem nároků na jeho osobnost, roli pěstouna musíme spojit i s právy, které jsou mu v jeho pozici přiznány.

Základním právem pěstouna je právo na pomoc, pokud sám onemocní nebo onemocní jiný člen rodiny, potřebuje vyřídit neodkladné osobní záležitosti, narodí se mu dítě nebo dojde k úmrtí v rodině. Pokud pěstoun pečuje o dítě starší dvou let, má nárok na poskytnutí pomoci při zajištění celodenní péče o dítě v rozsahu alespoň 14 dnů v kalendářním roce. Dále má nárok na terapeutickou, psychologickou nebo jinou odbornou pomoc a právo na bezplatné zvyšování dovedností, prohlubování znalostí v oblasti péče a výchovy dítěte, a to minimálně každého půl roku (Trnková, 2018).

S poskytovanou službou se pojí ale celá řada povinností, mezi které patří vzdělávání v délce 24 hodin ročně. Pěstoun má povinnost umožnit kontrolu, jak je naplňována dohoda o výkonu pěstounské péče, a spolupracovat s pracovníkem OSPOD, který je pověřený sledováním vývoje dítěte v pěstounské péči. Na základě IPOD musí pěstoun rozvíjet, prohlubovat a udržovat vztahy dítěte s biologickou rodinou i blízkými osobami, pokud není soudně stanoveno jinak. Pěstoun si může ale zažádat i o asistenci např. psychologa při styku s příbuzným, nebo požádat si o pomoc při zajištění místa, kde se kontakt s vlastní rodinou uskuteční. Další podrobnosti jsou dojednané v dohodě o výkonu pěstounské péče. Dohodu může uzavřít jak příslušný OSPOD obecního úřadu s rozšířenou působností či tzv. doprovázející organizace, kterou si sami vyberou (Trnková, 2018).

Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách, na osobnost pěstouna jako pečovatele by měla být kladena největší pozornost. A to nejen v procesu vyhledávání a prověřování, ale především v odborné přípravě, než je žadatel zařazen do evidence žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Tato skupina pěstounů je mimořádná v tom, že děti přijímá výhradně na časově omezenou dobu. Pečovatelé se musí častěji vyrovnávat se situacemi, kdy se dítě navrací zpět do biologické rodiny, i když se nám biologická rodina nemusí jevit zcela ideální. Obrovskou zátěží pro obě zúčastněné strany je fungovat tak, aby citové pouto mezi pěstounem a dítětem nebylo příliš velké, ale přesto dostatečné. Zároveň je nutné najít ve vztahu adekvátní rovnováhu, aby bylo dostatečně milováno. Pěstouni musejí být vždy připraveni dítě předat do nové náhradní rodiny. Nepopsatelnou zkušeností je pak situace, kdy je nutné dítě z pěstounské rodiny umístit do zařízení s ústavní výchovou. Jedná se o zvládání náročných životních situací, které mohou realizovat jen lidé psychicky vyzrálí,

vyrovnání s pevnou rodinnou základnou, aby byli schopni s touto realitou racionálně pracovat, neboť může dojít k nevratné újmě jak na straně dítěte, tak na straně pečovatele.

1.3.6 Doprovázení pěstounských rodin

Z titulu uzavřené dohody mají pěstouni nárok na tzv. doprovázení rodiny. Doprovázení je termín, který zobecnil, ale zákon ho nedefinuje. Jedná se o ne úplně přesný termín, neboť se nejedná pouze o podporu pěstounů a dětí, ale jde v menší míře i o kontrolu výkonu samotné pěstounské péče. V praxi je pak místně příslušný OSPOD povinen jednou za šest měsíců sledovat vývoj svěřeného dítěte do péče a navštěvovat pěstounskou rodinu. Jedná se tedy primárně o kontrolní činnost. Dále je s rodinou v kontaktu sociální pracovník, který dochází každé dva měsíce a jeho rolí je právě doprovázení. Pokud je dohoda uzavřena s OSPOD obecního úřadu s rozšířenou působností, jedná se o tutéž pracovníci, která zastává obě pozice, jak kontrolní, tak doprovázející. To může vést ke konfliktu, kdy pěstoun nemusí pociťovat jistotu ve sdělování svých nesnází z obavy, aby nebyl vyhodnocen nezpůsobilým pro službu. Vhodnější a praktičtější je tedy vybrat pověřenou nestátní neziskovou organizaci a dohodu pak uzavřít spíše s ní (Šustrová, 2018). Pazlarová (2016) se vyjadřuje k nemožnosti plné otevřenosti a důvěry ze strany pěstounů, pokud je OSPOD v kontrolní roli a zároveň by měl doprovázet. Domnívá se, že ideální kombinace je spolupráce klíčového pracovníka doprovázející organizace, pracovníka OSPOD a pěstounské rodiny (Pazlarová, 2016).

Dle Pazlerové (2016) se doprovázení skládá z podpory pěstounům, kdy se věnují zvyšování jejich kompetencí, hledání řešení v obtížných situacích a plánování návazných služeb. Dále se jedná o podporu dítěte, sledováním jeho potřeb a jejich naplňování. Klíčový pracovník se snaží vyhovět přáním dítěte, aktivně zjišťuje jeho spokojenost a pracuje na participaci dítěte při rozhodování. Doprovázení je pak i o podpoře rodiny jako celku, ale i nejbližšího sociálního okolí.

Patočková, Kubicová, Novotná (2019) popisují průběh doprovázení, kdy se na začátku zpracovává plán průběhu pobytu dítěte v PPPD, který by měl být v souladu s IPOD, tzn. že jsou stanoveny cíle a kroky k jejich naplnění, které jsou pravidelně reflektovány. Plán by měl být nastaven pečlivě s dostatečným časovým prostorem tak, aby odpovídal situaci v rodině a potřebám dítěte. Klíčový pracovník pak v průběhu doprovázení poskytuje maximální podporu a poradenství. Cílem doprovázení je navození vzájemného důvěrného vztahu (Patočková, Kubicová, Novotná, 2019). Dle Šustrové (2018) není ale možné, aby doprovázející pracovník přebíral kompetence pěstounů.

Dle Šustrové (2018) nevyhnutelně patří do kompetencí doprovázejícího pracovníka i kontrolní role. V praxi se může stát, že pěstouni projeví nesouhlas v situaci, která se jeví pro rozvoj dítěte jako důležitá. I přes respektování rozhodnutí pěstounů se doprovázející pracovník snaží o konzultace a případné přehodnocení názoru. Pokud i přes citlivé apely pěstouni nespolupracují, je pracovník povinen informovat OSPOD a situaci řešit například případovou konferencí (Šustrová, 2018).

Jak bylo poznamenáno v předešlé kapitole, právě s ohledem na zvládání náročných životních situací v nejrozmanitějších oblastech náhradní rodinné péče je nezbytné spolupracovat s doprovázející organizací. Nejen potřeba kvalitní instituce zajišťující odbornou přípravu, ale především kvalitní doprovázející organizace má v poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu svůj ústřední význam. Volba doprovázející organizace je na vůli pěstouna. Ten by měl pečlivě zvažovat, s kým bude posléze spolupracovat. Při výběru kolegy je zapotřebí brát na zřetel dva významné aspekty. Klíčový pracovník doprovázející organizace nám musí být především lidsky příjemný a sympatický, ale zároveň také přijatelně odborně erudovaný a zkušený. Což není vždy lehký úkol. Doprovázející organizace nám dává příležitost obracet se na ni vždy, když si nevíme rady, když potřebujeme podporu a někdy i další motivaci. Pokud pěstounství děláme poctivě, nebojíme se o tuto pomoc říci. Není prakticky možné, aby byl pěstoun v jedné osobě, schopen řešit problém napříč všemi obory. Profesionálem se tedy stává ve chvíli, kdy dokáže akceptovat dílčí kompetence všech zúčastněných stran. Z toho očividně vyplývá, že s doprovázející organizací budeme trávit hodně času.

1.3.7 Shrnutí úlohy OSPOD v PPPD

Jak již bylo uvedeno, je OSPOD obce s rozšířenou působností prvním kontaktem žadatelů o PPPD a provází ho vlastně celým procesem, než je žadatel zařazen do evidence. V rámci další spolupráce dohlíží příslušný OSPOD na přechodného pěstouna, zda u něj nedochází k podstatným změnám v osobních poměrech, které by mu mohly bránit v řádném výkonu jeho profese. Kromě tohoto dohledu je ale příslušný OSPOD rychlou možností pro získání sociálního poradenství, které mnohdy v průběhu péče o dítě pěstouni potřebují využívat (Šimková, 2021).

Je důležité zmínit, že v případě celého procesu náhradní rodinné péče zajišťované PPPD dochází obvykle ke spolupráci dvou různých OSPOD obcí s rozšířenou působností. První OSPOD má v kompetenci agendu dle trvalého bydliště přechodných pěstounů a jiný

OSPOD poskytující ochranu ohroženému dítěti dle místa pobytu tohoto dítěte. Není vyloučena situace, kdy jsou bydliště jak pěstounů, tak dítěte, které mají přijmout, stejné. Podstatná role náleží právě tomu orgánu, v jehož působnosti je trvalé bydliště ohroženého dítěte, ten vede spisovou dokumentaci a koordinuje práci všech, kteří se na daném případě podílejí. Tento OSPOD je zodpovědný za sestavení IPOD, se kterým musí všichni zapojení aktéři aktivně pracovat, aktualizovat ho, tak aby odpovídal průběhu poskytování PPPD a všichni zúčastnění měli jednotné informace. Příslušný OSPOD dle trvalého bydliště dítěte sleduje a vyhodnocuje jeho vývoj v přechodné pěstounské péči, podává příslušné návrhy na soud a dle potřeby organizuje případové konference. Dle zajišťované stěžejní agendy je OSPOD obecního úřadu s rozšířenou působností řídicím prvkem celého procesu PPPD (Šimková, 2021).

1.3.8 Etická dilemata sociální práce s pěstounskými rodinami

Stejně tak, jak se prolíná celou touto prací a popisuje i Kodymová (2018) jsou pěstounské rodiny a celý systém náhradní rodinné péče těmi, jejichž cílem je chránit a pomoci dětem, které z nejrůznějších důvodů nemohou zůstat v péči své biologické rodiny. Klíčovou roli zde hrají sociální pracovníci, kteří jsou účastní rozhodování, zda dítě v krizové situaci odebrat z péče vlastní rodiny. Jejich snahou je co nejvíce napomoci rodinám krizové situace zvládnout a minimalizovat negativní dopady. Pokud však dítě musí svůj domov opustit, rozhodují se, která forma náhradní rodinné péče bude nejpříjemnějším řešením. Připravují pěstouny na přijaté dítě, na jejich odpovědnost, kterou převzou, a následně je podporují při postupném předávání dítěte zpět do rodiny nebo nového dlouhodobého prostředí. Právě sociální pracovníci jsou vystavováni častým dilematickým situacím.

V eticky dilematické situaci se sociální pracovníci ocitají tehdy, pokud existují následující podmínky: pokud si situace žádá volby, kdy je potřeba rozhodnout se, která z nich je lepší, pokud si sociální pracovník musí volit mezi různými způsoby jednání a pokud je v jakémkoliv zvoleném postupu ohrožený některý etický princip a vlastně neexistuje ideální řešení (Allen, 2012).

Takovou dilematickou situací může být například způsob a délka kontaktu mezi dítětem v pěstounské péči a jeho vlastními rodiči. Kdy je potřeba zvážit potřeby a zájmy dítěte, priority vlastních rodičů, priority soudu a potřeby pěstounské rodiny, zvážení i samotné přítomnosti pěstounské rodiny v kontaktu dítěte s původní rodinou. Řešení takových situací i přes zapojení odborníků mohou být náročná, dlouhodobá a dilemata

mohou vycházet z možných kolizí práv dětí a práv rodičů. Mnoho dětí se i přes veškeré snahy zapojených odborníků nemůže vrátit zpět ke svým rodinám, kdy třeba rodiče děti nekontaktují, nezajímají se, ale i přesto trvají na zachování svých rodičovských práv. Děti pak není možné osvojit a musí zůstat v lepším případě v pěstounské péči, nebo v krajním případě v péči ústavní. Zde pak sociální pracovníci stojí v dilematické situaci zachování práv rodičů a to i tehdy, kdy jim byly děti odebrány, a práva dětí, které mají mít právo na stabilní a bezpečný domov třeba v osvojení. Kterým potřebám má být vyhověno (Kodymová, 2018)?

Dilematická situace může nastat v souvislosti s potřebou přemístění dětí v rámci pěstounské péče. V péči o dítě se může stát, že vybraná pěstounská rodina situaci nezvládá a dítě je potřeba přesunout do péče jiné rodiny či zařízení. I přestože jsou známy faktory, které takovou situaci mohou způsobovat, a zapojení sociálních pracovníků a jiných odborníků do pomoci rodině se je snaží eliminovat, nelze nikdy předejít veškerým rizikům. Mohou být zapříčiněna i odlišným vnímáním odborníků i rozmanitostí situací.

K etickým dilematům může docházet i v rámci multidisciplinární spolupráce. Jak uvádí Michelová (2015), zásadní i drobné neshody vycházející z aspektů pomáhání z důvodu odlišnosti pohledů různých profesionálů. Kdy volit reflexivní či defenzivní praxi, kdy pomoci a kdy již kontrolovat, kdy být v roli profesionála jako expert nebo partner.

Kodymová (2018: 176) kategorizuje etická dilemata vztahené k pěstounské péči na oblasti:

- *„Konkurenčních hodnot – právo rodičů na sebeurčení (závislost na alkoholu - neintervenoovat) a právo dítěte na bezpečný život (intervenoovat).*
- *Vícečetného klientského systému, tedy kategorie strukturální – rodiče, pěstouni a další důležití lidé v životě dítěte, kteří situaci vidí jinak a mají konfliktní postoje a názory (zdravotní péče, škola, rodina,...). Toto dilema je pro služby v oblasti ochrany dětí specifické a vždy přítomné, přičemž poukazuje na obtížnost vyvážení různých „práv“: potřeba ochrany dětí a potřeba podpory rodičů (např. jako odkaz na rodinu, hodnocení rizika pro děti, umístění, náhradní péče, trestní stíhání).*
- *Hodnotových dilemat – zda mohou být osobní hodnoty sociálního pracovníka v rozporu s akcí, kterou musí podniknout.*

- *Mezi sociálními pracovníky a organizací, se strukturální ambivalencí v tzv. „dvojím mandátu“ a profesionální autonomii.*
- *Meziprofesní spolupráce a ve vztahu k soudu.*

Vždy je potřeba zvážit možné pohledy, argumenty pro a proti a pokusit se o diskusi s kolegy. Při posuzování eticky dilematických situací platí, že i to, co je zákonné, nemusí být automaticky etické.

1.3.9 Poznatky o spolupráci pěstounů a pracovníků OSPOD

Než bude přistoupeno k poslední kapitole, která bude věnována aktuální novele zákona, pokládám za relevantní věnovat se výsledkům výzkumu, které byly zjištěny v souvislosti s mou bakalářskou prací na téma „Význam přípravy pěstounů na přechodnou dobu“ z roku 2021. Ačkoliv bylo cílem práce zmapovat, jak pěstouni na přechodnou dobu hodnotí proces jejich přípravy na přijetí dítěte do rodiny, ukázal se jako zásadní fenomén na základě jejich četných praktických zkušeností úskalí spolupráce s OSPOD.

Někteří pěstouni viděli jako problematický již samý začátek svého procesu, kdy shledali nesoulad v informacích ohledně přijímaných dětí. Zavádějící jsou totiž informace, že se pěstouni mohou specializovat na různé věkové kategorie dětí či na různé specifické potřeby dětí atd. Samotná praxe je však taková, že v průběhu schvalování jsou pěstouni OSPOD krajského úřadu seznámeni s tím, že pro výkon jejich profese není příliš přijatelné, aby si kladli limity k věku přijímaných dětí, přípustné jsou jen limity například ke zdravotnímu postižení dětí, kdy jsou si pěstouni skutečně vědomi, že takovou péčí by nebyli schopni zajistit. Toto poznání většinou pěstouni uváděli jako zarážející, ale byli natolik motivováni svou cestou za poskytováním péče, že se rozhodli v procesu o zařazení do evidence pokračovat (Karasová, 2021).

Z praxe pěstouni většinou uváděli nespokojenost s nekompletností předávaných informací o přijímaných dětech. Kdy tyto zkušenosti viděli jako přitěžující okolnosti v době samotného příjmu dítěte, aby mu byli schopni zajistit jak hmotné zázemí, tak se rychle navázat a zorientovat se v jeho potřebách (Karasová, 2021).

Další výtkou pěstounů bylo využívání doby, po které měli děti svěřené do péče a někdy docházelo dokonce i překračování zákonem stanovené roční lhůty. Hovořili o nutnosti vyvinutí vlastní iniciativy, aby situace byla řešena. A doba, po kterou o dítě pečovali, pro ně znamenala i větší citové navázání a následně složitější předávání dítěte (Karasová, 2021).

Zásadní úskalí pak několik pěstounů shledalo v péči o starší děti, které byly poznamenány četnými zátěžemi a specifickými potřebami. Ačkoli zmiňovali, že odborná příprava se je snažila na takové děti všestranně připravit, péče byla tak náročná a vyčerpávající, kdy po těchto zkušenostech zvažovali své ukončení péče a někteří ji dokonce opravdu ukončili. Vyčerpávající moment pak spatřovali v tom, pokud dítě bylo předáno z jejich péče do péče ústavní (Karasová, 2021).

Z uvedených zjištění vznikla motivace zaměřit pozornost a získat pohled pracovníků OSPOD na tuto problematiku. Jaká je jejich praxe, jak oni vnímají svou spolupráci s pěstounskými rodinami. Z tohoto důvodu je teoretická část uchopena velmi podrobně včetně popsání celé agendy pracovníků OSPOD, aby bylo možné lépe porozumět jejich profesi a možnostem, které jim skýtá. A zároveň aby z popsané problematiky pěstounské péče na přechodnou dobu bylo možné porozumět i náročnosti této profese. K větší motivaci zabývat se tímto tématem vedla i novela zákona o SPOD, která od roku 2025 ukotvuje limit pro možnou ústavní péči. Právě díky ní bude potřeba kvalitního systému NRP.

1.4 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

V České republice panuje stále nedostatečná politická vůle, která by věnovala potřebnou pozornost sociálně ohroženým rodinám. Je zde zakořeněný i určitý společenský despekt vůči lidem v nouzi, a to i sociálně ohrožených rodin. Situace je v české odborné veřejnosti známa a Česká republika opakovaně sklízí nelichotivou kritiku od mezinárodních institucí, které dohlíží nad dodržováním práv dětí. Jedná se zejména o doporučení a znepokojení Výboru Organizace spojených národů již z roku 2011. Přestože od té doby bylo zpracováno a vytvořeno mnoho analytických materiálů, které usilují o transformaci péče o ohrožené děti, jako např. Návrh optimalizace řízení systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené lidi společnosti SocioFactor z roku 2015, který se zaměřuje především na sjednocení systému ochrany dětí v České republice včetně vymezení role a kompetencí jednotlivých úrovní veřejné správy, stále přetrvávají některé systémové chyby (Pemová, Ptáček, 2022).

Dokument, zpracovaný na základě zadání Regionální úřadovny pro Evropu Úřadu Vysoké komisařky pro lidská práva, jehož cílem bylo mimo jiné i podpořit diskusi na Subregionálním workshopu k právům ohrožených dětí ve věku 0-3 let, konaném v Praze v roce 2011, vyjasňoval jednu z nejvážnějších lidskoprávních výzev v Evropě, a to že mnoho malých dětí, včetně těch do tří let věku, je v řadě států Evropské unie i včetně širšího evropského regionu nadále umístováno do dlouhodobé ústavní péče. Dokument zdůrazňoval, že řešení situace je možné prostřednictvím výkonné a transparentní státní správy, nezávislého monitoringu, vztahů s občanskou společností zakládajících se na vzájemné důvěře. Jen tak lze očekávat dobré výsledky v řešení systému podpory rodin nebo služeb pro děti v náhradní péči. Dokument hovoří, že i přes existenci služeb prevence pro rodiny s dětmi, bude docházet k tomu, že o některé děti se nemůže starat a chránit vlastní rodina a pak je potřeba mít vytvořené účinné služby k nalezení náhradní rodinné péče prostřednictvím podpory široké rodiny, příbuzenstva, pěstounských rodin či osvojení. Rodinný typ péče je za důkladné podpory a monitoringu státu uznán jako nejlepší forma péče, a to nejvíce ve vztahu k malým dětem. Zdůrazňuje, že jiné varianty náhradní péče mohou přinášet rizika a závisí na citlivé podpoře státu, tak aby byla zajištěna jejich účinnost, bezpečnost, a především upřednostněn nejlepší zájem dítěte. Dokument zároveň upozorňuje, že i přestože je důležité snížení počtu dětí v ústavech, není možné jejich náhlé přesunutí k neznámým pečovatelům bez existující sítě podpůrných zdravotních a sociálních služeb,

keré by mohlo vést k dalšímu poškozování dětí. Proto je zásadně důležité postupovat opatrně, se zaměřením na proces citové vazby, a vypracovat směrnice, které chrání práva dítěte během celého procesu (OSN, 2011).

Jak uvádí „Závěrečná zpráva z hodnocení dopadů regulace k návrhu novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí“, Česká republika čelí dlouhodobému nedostatečnému systému péče o ohrožené rodiny a děti, kdy je Výborem pro práva dítěte OSN kritizována za stále vysoký počet dětí v ústavní péči a za chybějící legislativně stanovenou věkovou hranici omezující umístění dítěte do ústavní péče. Důvodem pro stanovení věkové hranice dětí, které mohou být umístěny do ústavní péče, je prokazatelný negativní vliv kolektivní péče na neurobiologický vývoj mozku a na vznik poruch attachmentu. Dalším důvodem jsou i finanční náklady, které dle dostupné analýzy nákladů zajištění podpory ohroženého dítěte¹, jsou v ústavní péči až šestinásobně vyšší nežli zajištění dítěte v rodinné formě péče. Cílem je mimo snížení počtu dětí v ústavní péči také poskytnutí potřebné podpory dětem žijícím ve vlastních či náhradních rodinách a propojení systému financování s individuálními potřebami dítěte (Poslanecká sněmovna, 2020).

Dle „Závěrečné zprávy z hodnocení dopadů regulace k návrhu novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí“ pro děti, které nemohou zůstat z vážnosti situace ve vlastních rodinách, je stále obtížnější nalézt vhodnou formu náhradního rodinného prostředí. Za poslední léta je zcela prokazatelný propad počtu zájemců jak o zprostředkování dlouhodobé pěstounské péče, tak i zájemců o výkon PPPD. Jak vyplývá z četných debat, které vedlo MPSV přímo s přechodnými pěstouny ve všech krajích, pocítují pěstouni značnou nedocenenost, a to jak společenskou, tak zejména finanční. Stále chybí prezentace pozitivního obrazu pěstounství například v médiích, je zpochybňován jejich význam a kvalita práce od zastánců ústavní péče (Poslanecká sněmovna, 2020).

Dne 8. 10. 2021 vyšla ve Sbírce zákonů novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kdy většina ze schválených změn začala platit od ledna 2022 a od roku 2025 přináší schválené omezení umístování nejmladších dětí do ústavní výchovy nebo do ZDVOP. Je omezena hranice 3 let věku dítěte pro možnost soudu nařídít předběžným opatřením dočasné umístění dítěte v jiném vhodném výchovném prostředí než je péče fyzické osoby. Již od 1.1.2022 ovšem platí, že v dětském domově pro děti do 3 let věku jsou poskytovány

¹ Analýza financování systému péče o ohrožené děti v České republice. MPSV, 2016.

zdravotní služby a zaopatření jen dětem, jejichž zdravotní stav vyžaduje poskytování zdravotní péče ve formě lůžkové péče a které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným nebo dětem zdravotně postiženým (MPSV, 2021a).

Cílem novely zákona je především zvýšení efektivity a adresnosti dávek, které jsou poskytované dospělým nezaopatřeným (studujícím) osobám po skončení náhradní péče ať již rodinné či kolektivní formy a tím posílení jejich postavení a svobodného rozhodování. Vedle tohoto cíle se novela zákona zaměřuje na podporu svěřování ohrožených dětí do PPPD namísto varianty institucionální péče, a to zvýšením finanční odměny přechodným pěstounům a zejména pokud pečují o více svěřených dětí nebo o dítě se zdravotním znevýhodněním. Dále je podporováno umístování sourozenců a zdravotně znevýhodněných dětí do dlouhodobé pěstounské péče, a to též navýšením odměn při péči o dvě děti nebo o děti s přiznaným příspěvkem na péči v 1. stupni. Dalším cílem je omezení umístování dětí do dětských domovů ze sociálních důvodů (Poslanecká sněmovna, 2020).

Naplnění novely zákona se však neobejde bez systematické práce s ohroženými rodinami, a to především na preventivní úrovni, ale i bez systematického vyhledávání vhodných forem náhradní rodinné péče a jejich podpory a spolupráce s nimi. K tomu je potřeba efektivní spolupráce mezi subjekty státní moci, neziskovým sektorem a ostatními aktéry systému SPOD. Pokud se jedná o spolupráci s pěstounskými rodinami na přechodnou dobu, hrají svou významnou úlohu sociální pracovníci OSPOD, kteří přicházejí do prvního kontaktu s novými žadateli a zároveň spolupracují se stávajícími pěstouny na přechodnou dobu.

1.5 Shrnutí teoretické části

Pro vstup do praktického prostředí a realizaci výzkumného šetření, jehož cílem je zjistit, jak pracovníci sociálně-právní ochrany dětí hodnotí aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu, vnímám jako potřebné mít dostatečné teoretické ukotvení problematiky sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče, proto je teoretická část zpracována velmi podrobně.

V úvodní kapitole je největší zájem věnován právě ohroženým dětem, které budou v následující empirické části skloňovány velmi často, neboť právě jim je v případě jejich ohrožení směřována sociálně-právní ochrana a následná péče v přechodných pěstounských rodinách. Následující kapitoly popisují samotné vymezení sociálně-právní ochrany, jaká má legislativní ukotvení, jakými orgány je vykonávána, kdy největší pozornost je zaměřena na sociální pracovníky obcí s rozšířenou působností, neboť právě s nimi bude provedeno samotné výzkumné šetření. V teoretické části jsou popsány jak kompetence a role právě těchto pracovníků, ale i způsoby sociální práce s ohroženou rodinou a dítětem a možnosti řešení nepříznivých situací včetně soudního řízení, kdy se všechny tyto aspekty mohou následně promítat do spolupráce s pěstouny na přechodnou dobu. V této části je dále popsána problematika individuálního plánu ochrany dítěte a případových konferencí, které jsou nedílnou součástí vzájemné spolupráce zúčastněných subjektů.

Jak již bylo uvedeno, cílem výzkumu je zjistit aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu z pohledu pracovníků OSPOD, proto jsou další kapitoly teoretické části věnovány této formě náhradní rodinné péče, kdy je popsán význam této formy péče, jak probíhá proces získávání a prověřování zájemců o PPPD, co obnáší odborná příprava budoucího pěstouna a jakým nárokům musí pěstoun vyhovět, aby mohl poskytnout péči ohroženým dětem a zároveň byl schopen adekvátně spolupracovat s orgány a institucemi. Přechodné pěstounské péči se empirická část bude věnovat ve smyslu hodnocení její situace a úrovně spolupráce.

Teoretické část je doplněna o kapitolu zabývající se i tematikou doprovázejících organizací, neboť se jedná o další stranu, která významně vstupuje do vzájemné spolupráce pracovníků OSPOD a pěstounských rodin a v empirické části s nimi bude dále pracováno.

Celou problematiku navíc zdůrazňuje schválená novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, díky které nebude možné umisťovat děti do tří let do ústavní péče. I z tohoto

důvodu bude tedy zapotřebí mít kvalitní síť náhradní rodinné péče, a to především pěstounské péče na přechodnou dobu. I pohled sociálních pracovníků OSPOD na zmíněnou novelu zákona bude cílem výzkumného šetření.

2 EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Předmět výzkumu

České republice bylo Výborem OSN pro práva dítěte (2011) opakovaně vytýkáno umístování vysokého počtu dětí do ústavní péče, kdy v roce 2013 byla odstartována rozsáhlá transformace systému SPOD, jejímž hlavním cílem bylo právě snižování počtu dětí v ústavních zařízeních. Ačkoliv se podařilo dosáhnout trendu postupného snižování dětí v ústavní péči, chyběla legislativně stanovená věková hranice pro jejich možné umístění. Dle aktuální novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, schválené v roce 2021, nebude od roku 2025 možné umisťovat děti do tří let věku do ústavních zařízení.

Nejzásadnější důvodem pro omezení počtu dětí v ústavní péči jsou výsledky výzkumů již z přelomu 50. a 60. let minulého století, o které se u nás zasloužili významní čeští psychologové Zdeněk Matějček a Josef Langmeier (2011), hovořící o psychické deprivaci dětí v ústavní péči. V zahraničí popsal teorii citové vazby známý anglický psychiatr John Bowlby (1958). Tyto teorie upozorňují na ohrožení vývoje dítěte a negativní vliv na celý jeho život, pokud dítě nemá již od raného dětství úzkou citovou vazbu na jednu vhodnou pečující osobu a nemá dostatečně naplňovány základní psychické potřeby.

Dalším zásadním aspektem pro upřednostnění náhradní rodinné péče je stránka finanční, kdy ústavní péče je pro státní systém až šestinásobně nákladnější (Poslanecká sněmovna, 2020).

Cílem systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti je dle Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029 (MPSV, 2020: 24):

„Děti a mladí lidé v České republice žijí kvalitní život, vyrůstají v bezpečném rodinném prostředí a mají rovné příležitosti, které využívají pro plný rozvoj svého potenciálu.“

Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029 (dále jen Strategie 21-29) specifikuje k dosažení hlavního cíle celou řadu dílčích cílů, mezi něž patří rozvoj systému NRP pro řešení situací dětí, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině (MPSV, 2020).

Aby novela zákona mohla účinně fungovat, bude mimo jiné zapotřebí zabezpečit kvalitní zázemí NRP, a to především pěstounskou péčí na přechodnou dobu, která umožňuje

okamžitou pomoc ohroženým dětem. Jak vyplývá ze zjištění popsaného ve Strategii 21-29 došlo v posledních letech ke ztrátě dynamiky změn, která se projevila i poklesem počtu pěstounů, a to především pěstounů na přechodnou dobu (MPSV, 2020).

Důležitým subjektem je právě OSPOD, který může významně ovlivnit, jak se bude vyvíjet život ohroženého dítěte, ale i úloha pěstounských rodin. Výzkumem v oblasti NRP se v ČR zabývají mnohé instituce, např. nadace Sirius, společnost SocioFactor, Institut projektového řízení a další. Výzkum Jana Palečka se v roce 2015 zaměřil přímo na NRP v ČR v reflexi pracovníků nestátních neziskových organizací a OSPOD. Výsledek výzkumu hovořil spíše o negativním nebo rozpolceném vnímání tehdejšího stavu NRP v souvislosti s opomíjeným zájmem dítěte, délkou soudních lhůt, v nejistotách systému, v tom, že systém je rezortně roztržštěný a nepracuje koncepčně např. i v plánování počtu přechodných pěstounů (Paleček, 2015).

2.1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je zmapovat aktuální situaci pěstounů na přechodnou dobu z pohledu pracovníků OSPOD v rámci Jihočeského kraje.

Hlavní výzkumná otázka:

Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu?

Dílčí výzkumné otázky:

Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální spolupráci s pěstouny na přechodnou dobu?

Jaká pozitiva vnímají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu?

Jaká negativa předpokládají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu?

2.2 Metody výzkumu

Vzhledem k povaze a cíli diplomové práce bude zvolena kvalitativní výzkumná strategie.

Miovský (2006: 18) definuje: „*Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoliv psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.*“

Strauss, Corbinová (1999) popisují kvalitativní výzkumnou strategii jako takovou, při které nejsou výsledky žádným způsobem kvantifikovány či statisticky vytvořeny. Jak zároveň uvádějí, jedná se o strategii, která je vhodná pro užití zkoumání chodu organizací či výzkum života lidí a jejich vzájemných vztahů. Vzhledem ke zvolenému cíli výzkumu se domnívám o vhodnosti výběru této strategie.

Zvolenou výzkumnou strategii definuje pak podle Švaříčka, Šed'ové a kol. (2007) i vybraná metoda vytváření dat. Bude tedy užitá metoda polostrukturovaného rozhovoru. Metoda výzkumu a výzkumná strategie je zvolena tak, aby bylo možné dosáhnout stanoveného cíle a získat odpovědi na výzkumné otázky.

2.2.1 Použité metody a techniky vytváření dat

V rámci zvolené kvalitativní výzkumné strategie byla vybrána metoda polostrukturovaného rozhovoru. Cílem hloubkového polostrukturovaného rozhovoru je dle Švaříčka, Šed'ové a kol. (2007) získat podrobné a komplexní informace o zkoumaném jevu.

Tato technika dle Miovského (2006) i Švaříčka, Šed'ové a kol. (2007) vyžaduje náročnější přípravu schématu, ve kterém jsou zachyceny okruhy otázek, na něž budou komunikační partneři dotazováni. Důležité je stanovení tzv. jádra rozhovoru, kdy se jedná o minimum otázek, na které potřebujeme získat tazatelovu odpověď. Pořadí okruhů nemusí být striktně dodrženo, spíše se jedná o maximalizaci získaných dat. V průběhu rozhovoru bývá vhodné využívat dotazy k vysvětlení a upřesnění výpovědi komunikačního partnera a

také ověřování, zda dané věci rozumíme správně a budeme ji i správně interpretovat (Miovský, 2006).

Oporou pro sestavení polostrukturovaného rozhovoru byla jak zpracovaná teoretická část této diplomové práce, tak odborná literatura, metodické postupy a zároveň aktuální strategické dokumenty sociálně-právní ochrany dětí, ale i vlastní data získaná výzkumem pro bakalářskou práci. Výhodu polostrukturovaného rozhovoru spatřuji v tom, že se komunikační partneři sami podrobněji rozhovoří o dané problematice, což samozřejmě nevyklučuje odhalení i jiných fenoménů, které výzkum primárně nepředpokládal.

2.2.2 Cílový soubor

Výběr cílového souboru patří mezi náročné fáze každého výzkumného šetření. Bývá obtížné stanovit kritéria výběru vzorku a zvolený proces správně dodržet (Miovský, 2006).

Výzkum byl zahájen v prosinci 2022. Cílový soubor byl vybrán metodou záměrného výběru. Dle Miovského (2006) se jedná o cílené vyhledávání účastníků podle jejich vlastností, kdy právě definovaná vlastnost nebo stav je kritériem výběru. Kritéria splňovali pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí s pracovním zařazením zaměřujícím se na náhradní rodinnou péči působící v Jihočeském kraji. Okruh dotazovaných bylo vhodné získat z co největšího množství pracovišť orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kterých v Jihočeském kraji působí sedmnáct. V průběhu měsíce prosince bylo telefonicky osloveno jedenáct komunikačních partnerů, kteří byli seznámeni s výzkumným záměrem. Realizace rozhovorů probíhala v průběhu měsíců prosince 2022 a ledna 2023. Velikost skutečného výzkumného vzorku činily realizované rozhovory s osmi pracovníky OSPOD osmi různě velkých správních obvodů Jihočeského kraje. V tento moment jsem při průběžné práci se získanými daty vnímala, že vykazují informační nasycenost. Saturace dat dle Miovského (2006) představuje moment, kdy při zpracování a následné analýze je zřejmé, že další získané informace už by byly jen opakováním již zjištěného, ale zároveň máme dostatečnou šíři dat.

Obrázek níže zobrazuje rozložení správních obvodů ORP v Jihočeském kraji.

Obr. 1: Správní obvody ORP Jihočeského kraje.

Zdroj: Český statistický úřad

Komunikačním partnerům bylo zaručeno, že výzkumné šetření bude probíhat zcela anonymně a údaje o nich nebudou nikde použity. Rozhovory byly pořizeny v neutrálním anonymním prostředí.

Všichni komunikační partneři sdělili, že ve své profesi, konkrétně na pozici pracovníka pro náhradní rodinnou péči, mají více jak patnáctiletou praxi a jejich věkový interval byl mezi 40 až 60 lety. Pracovníky OSPOD nebudu dále identifikovat, aby bylo možné zachovat jejich anonymitu. Při popisu výsledků výzkumu budou označováni jako komunikační partneři KP 1 až KP 8. Bude použito termínu komunikační partner nebo sociální pracovník OSPOD, které však mohou hovořit i o pozici ženy.

2.2.3 Pozicionalita výzkumníka

Zaměření na tematiku náhradní rodinné péče vzniklo při mé odborné praxi, kterou jsem opakovaně vykonávala v rámci svého bakalářského studia v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde jsem měla možnost seznámit se s problematikou ohrožených dětí, sanací biologické rodiny a zároveň právě s náhradní rodinnou péčí. V té době jsem získala první praktické kontakty s pracovníky OSPOD zabývajícími se náhradní rodinnou péčí.

Problematika pěstounské péče na přechodnou dobu mě zaujala natolik, že vedla k mému rozhodnutí věnovat výzkumné šetření bakalářské práce právě významu přípravy pěstounů na přechodnou dobu. Výsledek realizovaného výzkumu ve mně vzbudil potřebu, že by bylo velmi cenné pohlédnout na tuto formu náhradní rodinné péče také pohledem pracovníků OSPOD. Vzhledem k tomu, že jsem svou praxi vnímala i jako své výchozí zázemí pro možné oslovení pracovníků OSPOD, předpokládala jsem možnosti realizace dalšího zamýšleného výzkumného šetření. Připouštím, že mé názory by mohly do jisté míry být ovlivňovány mým předchozím výzkumem s pěstounskými rodinami na přechodnou dobu a také mou praxí ve ZDVOP. Bylo tedy nutné podstoupit a pokusit se o nalezení neutrality. Při realizaci rozhovorů jsem vnímala již předchozí realizovaný výzkum jako přínosný v tom, že jsem se již díky získaným informacím mohla více konkrétně doptávat na situace, které mi sdělili přechodní pěstouni, a získat tak pohled a zkušenost pracovníka OSPOD. Pokud bych takovou předchozí zkušenost neměla, myslím, že získané informace mohly mít více obecnější charakter.

2.2.4 Etika výzkumu

Jak uvádí Miovský (2006), je vhodné u osob, které účast na výzkumu svolily zajistit tzv. informovaný souhlas, ze kterého jasně vyplývá povaha výzkumu, důsledky a zároveň výhody či nevýhody spojené s účastí.

Všichni komunikační partneři byli seznámeni s předmětem, účelem a smyslem práce. Před zahájením rozhovoru byl u každého komunikačního partnera zajištěn písemný informovaný souhlas. Nejprve jsem ústně objasnila význam textu souhlasu a poté ponechala dostatek prostoru pro jeho stvrzení. S ohledem na citlivost údajů vyplývajících z výzkumného šetření byli komunikační partneři též seznámeni s právem možnosti výzkum kdykoliv ukončit. Naprostou samozřejmostí bylo zajištění anonymity. Data, která komunikační partneři sdělili a bylo by možné je dle nich identifikovat, byla nahrazena, ale i další informace, které by mohly být určitým vodítkem ke zjištění identity. Rozhovory probíhaly formou osobního setkání v neutrálním, anonymním prostředí, které skýtalo přijatelný bezpečný prostor pro vyjádření pohledů, postojů a zkušeností komunikačních partnerů. V případě zájmu komunikačních partnerů jim byly poskytnuty výsledky výzkumu.

2.2.5 Limity výzkumu

Hlavním limitem výzkumu je jeho lokální charakteristika, neboť byl realizován pouze v rámci Jihočeského kraje. Některé výsledky výzkumu není možné zobecnit, lze je jen porovnat v rámci České republiky, jako například aktuální síť pěstounské péče na přechodnou dobu, situace nových zájemců, dostupnost podpůrných služeb či hodnocení doprovázejících organizací. Výsledky, které mohou mít všeobecnější charakter, jsou například výpovědi o náročných životních situacích v pěstounské péči na přechodnou dobu. Limitem výzkumu, který by mohl podstatně ovlivnit jeho výsledky, je to, aby odpovědi pracovníků OSPOD byly sdělovány podle jejich skutečných zkušeností, bez obav, aby nezaujímalí názorové trendy, které jsou od nich očekávány. Podstatným aspektem je i zachování profesní mlčenlivosti, kterou museli komunikační partneři dodržet a zároveň je mohla vést ke spíše nekonkrétním sdělením. Zároveň komunikační partneři mohli pociťovat obavu ze svých nadřízených. Přestože jsem se je snažila podpořit v tom, aby jejich odpovědi kopírovaly realitu, vnímala jsem u některých komunikačních partnerů jistou opatrnost, obecnost a neutrálnost ve svých sděleních. Bylo tedy potřebné pokusit se dalšími doplňujícími otázkami o zjištění hlubších a praktických zkušeností.

2.2.6 Způsob zpracování a analýza dat

Rozhovory trvaly cca. 60 - 90 min. Pro plynulost výzkumného šetření jsem komunikační partnery požádala o souhlas s nahráváním. Pro tento účel byl použit diktafon mobilního telefonu a zároveň jsem si prováděla krátké poznámky pro lepší orientaci ve sdělovaných informacích a případnou potřebu dalšího doptání. Rozhovory byly následně doslovně přepsány bez jakékoliv jazykové úpravy. Zvukové záznamy byly smazány bezprostředně po přepsání. Veškeré přepsané rozhovory jsem transportovala do počítačového softwaru MAXQDA Analytics Pro 2022. Jedná se o software, který slouží pro analýzu kvalitativních dat. V rámci uvedeného softwaru jsem provedla otevřené kódování. Dle Švaříčka, Šed'ové a kol. (2007) se analyzovaný text rozdělí na části, které mohou tvořit slova, věty nebo odstavce, a dle významu se k nim přiřazují kódy, neboli označení reprezentující jejich význam. Přiřazený kód by měl odpovídat na otázku, o čem daná pasáž vypovídá a zároveň jedna pasáž může odpovídat vícero kódům, neboť reprezentuje více významů. Díky využití softwaru je provedení otevřeného kódování velmi přehledné, neboť software zobrazuje již použité kódy, což usnadňuje kódování dalších rozhovorů. Švaříček, Šed'ová a kol. (2007) také uvádějí, že k přiřazeným kódům se v průběhu práce vracíme,

revidujeme je a dle potřeby je třeba ještě přejmenováváme. Stejnou skutečnost mohu při kódování potvrdit a práce se softwarem takovou činností podstatně zpřehlednila.

Již v průběhu otevřeného kódování bylo možné s využitím softwaru významově seskupovat kódy a vytvářet hierarchie dle významové podobnosti či souvislosti. Mohu potvrdit, stejně jako popisuje Švaříček, Šed'ová a kol. (2007), že otevřené kódování přes svou zjevnou jednoduchost pro mě představovalo pracný technický prostředek zpracování dat, umožnilo hloubkovou práci s textem a pomohlo rozkrýt významy, které bych pouhým čtením nezaznamenala. Užitý software MAXQDA Analytics Pro 2022 umožnil vytvořit přehledné schéma kategorií, subkategorií a kódů na základě významových podobností, vztahů a také vzájemných souvislostí.

Abych mohla získaná data dále popsat, zvolila jsem analytickou techniku, kterou Švaříček, Šed'ová a kol. (2006) nazývá jako techniku „vyložení karet“. Techniku jsem zvolila z důvodu, že si uvědomuji svou malou výzkumnou praxi a tato technika se mi jeví i jako velmi přehledná a srozumitelná. Švaříček, Šed'ová a kol. (2006) o ní hovoří jako o nadstavbě otevřeného kódování a její užití spočívá v tom, že výzkumník pracuje dále s kategorizovaným seznamem kódů a ten uspořádá do určitého obrazce či linie a popis výsledků je převyprávěním jednotlivých kategorií, které zároveň tvoří názvy kapitol. Do výsledné analýzy nemusí nutně vstoupit veškeré kategorie. Podmínkou je, že ty kategorie, které do analýzy zahrneme, musí spolu bezpodmínečně souviset.

2.3 Výzkumná zjištění

V této části práce jsou shrnuty výsledky kvalitativního výzkumu zjištěné pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem osm komunikačních partnerů pracovišť OSPOD vždy z jiného správního obvodu v Jihočeském kraji. Všechny rozhovory probíhaly ve velmi přátelské a uvolněné atmosféře. Struktura každého rozhovoru se odvíjela od komunikativnosti každého partnera, úkolem bylo udržet linii v připraveném schématu, aby se podařilo získat informace potřebné pro výzkumné šetření.

2.3.1 Výsledky rozhovorů

Analýzou získaných dat pomocí metody „vyložení karet“ vzniklo devět kategorií, které budou použity jako názvy kapitol a na základě přiřazených kódů budou dále popsány výsledky vyplývající z významu kódů.

Výsledkem výzkumu jsou následující kapitoly:

- Aktuální síť pěstounů na přechodnou dobu v Jihočeském kraji
- Význam pěstounské péče na přechodnou dobu
- Schopnosti a dovednosti pěstounů na přechodnou dobu
- Náročné životní situace v pěstounské péči na přechodnou dobu
- Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu
- Podpůrné služby
- Úroveň doprovázejících organizací
- Problematika novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí
- Možnosti získávání nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu

V následující kapitole jsou v tabulce č. 1 graficky zpracovány odpovědi komunikačních partnerů a je popsáno, jak pracovníci OSPOD vnímají aktuální síť pěstounů na přechodnou dobu v Jihočeském kraji.

2.3.2 Aktuální síť pěstounů na přechodnou dobu v Jihočeském kraji

Tabulka č. 1 Aktuální síť pěstounů na přechodnou dobu v Jihočeském kraji

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
Aktuální síť PPPD v Jihočeském kraji	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Dostatečnost pro malé děti			•	•		•		•
Nedostatečnost celková	•	•			•	•	•	•
- pro větší děti				•	•	•	•	•
- pro sourozenecké skupiny	•	•		•	•	•	•	•
- pro děti se zátěží	•	•		•	•	•	•	•
Stávající pěstouni								
- ukončení činnosti po zkušenostech					•	•	•	•
- přerušeni činnosti	•	•			•	•	•	
- přechod na dlouhodobou pěst. péči	•	•		•	•	•	•	•
Noví zájemci								
- nedostatečnost	•	•	•	•	•	•	•	•
Důvody nedostatečnosti nových zájemců								
- nesplnění základních požadavků	•		•	•		•	•	•
- důkladné zvážení	•	•	•	•	•			•
- získání reálných informací od pracovníků OSPOD	•	•	•	•		•	•	•
- finanční ohodnocení	•	•		•	•		•	•

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Z výpovědí komunikačních partnerů je jasné patrné, že současnou síť pěstounské péče na přechodnou dobu vnímají jako nedostatečnou k aktuálním potřebám umístění ohrožených dětí, kdy se vyjadřují

KP 1: „Já myslím, že současná síť neodpovídá potřebám.“, KP 2: „V jihočeském kraji jich dostatek nemáme“, KP 5: „Je jich málo, pěstounů je nedostatek.“, KP 7: „Takže vloni byl veliký problém děti někam umístit, protože naši pěstouni byli všichni obsazený.“

Někteří komunikační partneři k tomu ale také uvedli, že situace s kapacitou přechodných pěstounů se výrazně zhoršila v průběhu covidového období.

Bližším dotazováním bylo zjištěno, že co se týče malých dětí v rozmezí 0 – 3 let se ještě celkem daří umístit je do této formy péče, jak hovoří např. KP 6: „Když to vezmu z pohledu terénu, tak je asi dostatečná pro malý děti, miminka.“ Komplikovanější situace je ale pro děti starší a starší děti s různými typy zátěží, jak popisují

KP 5: „...mám případ desetiletého klučiny a musím vždycky volat na krajský úřad, jestli mají volnou pěstounskou rodinu a pro tyhle větší děti v podstatě pěstouni na PD nejsou, protože hlavně pro ně nemáme následnou dlouhodobou péči, takže tam se domnívám, že sít' pro tyhle starší děti reálně není.“,

KP 8: „Třeba, když jsme potřebovali umístit holku psychiatrickou a bylo jí dvanáct, třináct let, tak nám na kraji řekli, že pro ni prostě pěstouna nemají.“

Podobná odpověď zaznívá i od ostatních komunikačních partnerů, kteří dále udávají, že asi nejhůře umístitelné jsou sourozenecké skupiny, kdy více jak dvě děti jsou v podstatě neumístitelné do PPPD, jak uvádí KP 8: „... *když potřebujeme umístit děti, tak je to problém a v momentě, když jsou to víc jak dvě děti, tak už je to velký problém.*“ Pak se ale v těchto situacích stávají neumístitelné i malé děti do tří let, jsou-li součástí sourozenecké skupiny.

Sít' pěstounů dle popisu pracovníků OSPOD ještě slábne tím, že i žadatelé, kteří prošli přípravou a byli schváleni, svou činnost po prvních zkušenostech ukončují, neboť je pro ně velmi náročná, což popisují následující výpovědi

KP 6: „Ono taky už bylo hodně pěstounů, co prošli přípravou, zkusili to a brzo to ukončili, protože zjistili, že třeba jak udržet k tomu dítěti takovej ten zdravěj odstup. Je tam to riziko, aby pěstounka nenavázala moc.“,

KP 5: „Ze začátku bylo opravdu těch žadatelů a pěstounů opravdu hodně, že to hodně lidí chtěli dělat, hodně se na to přihlašovali a prošli i tím vzděláváním a potom přišla ta zkušenost, že hlavně když je tam to dítě potom delší dobu, tak tam vzniká, naváže se citovej vztah a už je to problém a nedají to.“

Oslabování sítě způsobuje i ta okolnost, že někteří pěstouni na přechodnou dobu potřebují po určitém čase svou činnost přerušit. Důvody k přerušení plynou z veliké vyčerpanosti a někteří pěstouni své přerušení i opakovaně prodlužují. Jak uvádí např.

KP 6: „My, co jsme měli pěstouny, tak ti to třeba mají dobře zpracovaný, mají to nastavený tak, že když mají miminko třičtvrtě roku, pak po předání přeruší a není to ten čas, co vám kraj dá, ten měsíc dovolenou, ale opravdu přeruší na rok i dýl a potom jsou schopni zase pokračovat.“

Stávající pěstouni na přechodnou dobu procházejí při výkonu své profese mnoha náročnými situacemi, kterým bude z důvodu jejich významu věnována další kapitola. V souvislosti se sítí pěstounů zmiňovali pracovníci OSPOD i to, že i někteří pěstouni na

přechodnou dobu, z důvodu svých zkušeností, žádají o změnu na pěstounství dlouhodobé, což způsobí další oslabení sítě přechodných pěstounů, čehož se ve výpovědi dotýká např.

KP 4: „...z mé zkušenosti vím, že se to stalo ve dvou rodinách. Je tam to riziko, že pěstounům se nelíbí budoucí pečovateli, nebo to, že by mělo dítě odejít do ústavní péče, nebo se vrátit do bio rodiny, nebo už nechtějí pokračovat a chtějí zůstat s posledním dítětem. Určitě ve větší části takhle uvažují, ale pak se to třeba nějak vyřeší. A pak tedy opravdu méně se jich rozhodne pro dlouhodobou.“

Aby síť byla adekvátně doplňována, je potřeba nových zájemců. Z výpovědi komunikačních partnerů je jasně patrné, že nových zájemců je velký nedostatek. KP 4: *„Podle statistik a informací, které máme, žadatelů spíše ubývá.“* Stejně hovoří i KP 7: *„Noví zájemci rozhodně nejsou a jejich počet rozhodně neroste.“* K tomu, jak probíhá kontakt se zájemci, pracovníci OSPOD sdělují, že pokud přijdou zájemci, bývá někdy již z prvního rozhovoru zřejmé, že nesplňují základní požadavky pro výkon této profese. Takovými primárními překážkami je například nízký věk vlastních dětí, které by ještě nebyly schopny pochopit význam pěstounské péče, nebo je vyhodnoceno, že žadatelé nemají optimální materiální zázemí či zázemí partnerské, jak sděluje

KP 3: *„Že třeba na první pohled ty základní věci nesplňují. Ať už mají dluhy, nebo nemají stabilní bydlení, nebo jsou tam nějaké problémy ve vztahu, tak to jim vlastně říkáme hned a jsme s nima tak domluvený, že kdybychom už v průběhu toho jednání viděli nějakou kontraindikaci, že jim to řekneme hned.“*

Pracovníci OSPOD také hovoří o tom, že někdy přicházejí zájemci, kteří mají velmi idealizované představy o výkonu PPPD. Pracovníci OSPOD vysvětlují, že je nutné již od prvního kontaktu sdělovat pravdivé informace o tom, co pěstounská péče obnáší a jaké děti bývají do péče umístěny a nastávají pak i situace, kdy by i ti zájemci, kteří by podmínky mohli splnit, si uvědomují a vyhodnocují náročnost tohoto povolání a po důkladném zvážení se rozhodnou dále nepokračovat, jak vyplývá z výpovědí

KP 1: *„No mě teď přibyl jeden, po dvou letech mám jednoho. Ročně máme jednoho, maximálně dva a dost to brali zpět, když zjistili všechny informace o tom, tak brali žádosti zpátky. Takže jsme třeba nabrali žádost a pak jsme ji neodeslali na kraj, nebo odeslali a oni to stejně vzali zpátky, po dalším rozhovoru s krajským OSPOD. Rozhodně nepřibývá.“*

KP 3: „... , že jim k tomu vždycky říkáme reálný zkušenosti, hodně o tom, o jaké děti se jedná, aby opravdu měli představu, protože mám pocit, že nemají reálný povědomí, myslí si, že dostanou blondátý miminka², což by chtěl dělat každej, ale tak ta genetika tam hraje roli a tak z toho už mám pocit, že už se někdy zaleknou, že mají úplně jiný představy, jaký děti se tam dostávají. Třeba jim dáváme informace o tom, co si ty děti nesou z té rodiny, co tam tak bývá, něco třeba nemusí být ani odhaleno, většinou se neví. Protože stejně s tím budou muset být časem konfrontováni a budou muset řešit, takže možná tady to.“

KP 2: „Důvodem je uvědomění toho všeho, pokud je to reálně uvažující člověk a uvědomí si všechny pro a proti, tak si myslím, že pro tam tolika není, protože ta péče je tak náročná a finanční stránka to vůbec nevyváží, aby si člověk nechal takhle ovlivnit svoji rodinu.“

Někteří komunikační partneři se také vyjadřovali k tomu, že i finanční ohodnocení výkonu této profese je spíše demotivační v kontrastu náročnosti povolání, i když se jedná o profesi, kde peníze nemohou být zásadní prioritou.

Další kategorií, která z provedených rozhovorů vzešla, bylo posouzení pracovníků OSPOD, jak vůbec vnímají význam pěstounské péče na přechodnou dobu ze svého profesionálního pohledu. Odpovědi komunikačních partnerů jsou zobrazeny v tabulce č. 2.

² Toto tvrzení nebylo komunikačním partnerem míněno stigmatizačně, ale s jakousi nadsázkou, ve smyslu hezkých dětí.

2.3.3 Význam pěstounské péče na přechodnou dobu

Tabulka č. 2 Význam pěstounské péče na přechodnou dobu

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Význam pěstounské péče na přechodnou dobu								
Zásadní význam pro malé děti	•	•	•	•	•	•	•	•
Jedna pečující osoba	•	•	•	•	•	•	•	•
Zlepšení prospívání dítěte	•	•		•		•	•	
Zkušenost starších dětí s funkční rodinou	•					•		•
Nevhodnost PPPD								
- pro starší děti bez návaznosti péče		•			•	•		•
- pro starší děti		•		•				•
- pro děti s komplikovanou zátěží		•	•	•				•

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Výpovědi komunikačních partnerů se shodují na tom, že přes počáteční obavy, kdy byla pěstounská péče v České republice zavedena, mohou potvrdit její největší význam v péči o malé ohrožené děti.

KP 6: „Když budu mluvit sama za sebe, tak jsem se toho ze začátku hrozně bála, ale teď po zkušenostech musím říci, že pro malé děti je to o dost lepší, než je dávat do kojeňáku, ale ani do dětského domova, prostě když jsou v rodině, tak je to pro ně ta největší deviza.“

Komunikační partneři jasně prezentují, že pro novorozence a malé děti do věku tří až šesti let je nenahraditelné, pokud o ně pečuje jedna pečující osoba.

KP 4: „Já se zase vrátím na začátek, když pěstounská péče přišla v úvahu, tak jsem si to nedokázala představit, jak to dítě k někomu přilne a pak zase si bude navazovat vztahy s dalším budoucím osvojitelem nebo dlouhodobým pěstounem, ale po těch letech co v tom dělám, jsem zjistila, že jo to super, že tahle forma je k nezaplacení pro to dítě, vůbec pro další vývoj toho dítěte, pro celkový rozvoj, pro dozrání i pro přijetí té další rodiny, přestože někde se musí rozloučit, někde se odpoutat a jinde zase navázat, tak to zvládají daleko líp a potom, co jsem s nima komunikovala dál se ty děti vyvíjí daleko líp, než když mám srovnání s tím minulým, když si dítě brali pěstouni nebo osvojitelé z kojeneckého ústavu, kde se sice ty děti na ně velice rychle navázaly a nebo když to bylo dítě, které už mluvilo, např. maminko, tak to byly takový ty připínací děti, ale oni jsou takový plochý, ten cit a láska, ono to k nim jako nedojde dovnitř ale jen po povrchu,

takže tyhle děti, které to objetí a lásku dostaly od malinka, ne tedy od své maminky, ale od těch přechodných pěstounů, tak je strašně důležitý.“

Velmi podobné odpovědi sdělují i ostatní komunikační partneři a někteří popisují i své poznatky o zlepšení prospívání dětí ve srovnání s ústavní péčí.

Z výzkumného šetření vyplývá ale diskutabilně význam pěstounské péče o starší děti, u kterých není předpoklad, že je možnost nalezení jiné návazné péče po ukončení pěstounské péče na přechodnou dobu. Někteří komunikační partneři se domnívají, že i pro starší děti je potřebná zkušenost s funkční rodinou. Jiní zase polemizují, zda tento zážitek není pro starší děti ještě více frustrujícím a traumatizujícím ještě v souvislosti s tím, že by měly být následně umístěny do ústavní péče či zpět do ne zcela funkčního rodinného prostředí.

Někteří komunikační partneři nejsou zcela přesvědčeni o umisťování dětí do přechodné pěstounské péče, které mají závažné zátěže a vyžadují velmi náročnou péči a byly by tak pro pěstouny velmi komplikované, jak verbalizují

KP 8: „Abych se přiznala, moc nevím, myslím si, že u těch pubertálních dětí, výchovně problémových si myslím, že to k tomu není, dávat je do pěstounské péče přechodný. Že když je nezvládli vlastní rodiče, tak když je přendáte k lidem, který o nich vůbec nic neví, neznaj je, ve věku dvanáct, třináct, čtrnáct let, jako nemyslím si, že by se to dalo zvládnout.“,

KP 3: „Pro některý děti ta pěstounská péče na přechodnou dobu nelze využít, některá péče o to dítě je tak komplikovaná, že ty pěstouni nejsou, protože jsou jeden pěstoun a druhý pěstoun, kterej pomáhá většinou tý pěstounce, tak nejsou schopni třeba čtyřadvacet hodin denně pořád. Já jsem takhle měla dvojčata hodně komplikovaný, který šly do ZDVOPu a opravdu už jsem při tom navrhovala, že se domnívám, že ty pěstouni nebudou schopni zvládnout náročnou péči o tyhle dvě děti.“

Pěstounská péče na přechodnou dobu je bezesporu jednou z nejnáročnějších forem náhradní rodinné péče. Klade vysoké nároky na osoby, které se rozhodnou takovou péči ohroženým dětem poskytovat. Na základě četných praktických zkušeností pracovníků OSPOD vyplynulo z výzkumného šetření, jak shledávají praktické dovednosti a schopnosti pěstounů na přechodnou dobu. Následující tabulka č. 3 a kapitola se tedy věnují úrovni pěstounské péče na přechodnou dobu pohledem pracovníků OSPOD.

2.3.4 Schopnosti a dovednosti pěstounů na přechodnou dobu

Tabulka č. 3 Schopnosti a dovednosti pěstounů na přechodnou dobu

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Schopnosti a dovednosti pěstounů na přechodnou dobu								
Osobní zkušenosti pracovníků OSPOD								
- pozitivní	•	•	•	•		•	•	•
- negativní	•		•				•	•
Preference pěstounů k přijímaným dětem								
- věkové	•	•	•			•	•	•
- na počet dětí	•	•	•	•	•	•	•	•
Menší ochota přijmout dítě se zátěží			•	•		•		
Schopnost přijmout jakékoliv dítě		•		•				
Připravenost								
- na spolupráci s institucemi a odborníky		•	•	•		•		•
- na kontakt s birodinou			•	•	•			•
- nepřipravenost na všechny situace	•	•	•	•	•		•	
- nepřipravenost na náročné situace			•		•			•
Nezávislost vzdělání na kvalitě péče	•	•	•	•			•	•

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je v České republice využívána od roku 2013. Za její desetileté fungování je již možné zjistit, jak pracovníci OSPOD pohlíží na schopnosti a dovednosti pěstounů. Pracovníci OSPOD vyjádřili většinou své kladné osobní zkušenosti s pěstouny na přechodnou dobu, jako třeba

KP 3: „...já, když budu mluvit za sebe, tak já mám teď tři pěstounské rodiny na přechodnou dobu a jedny žadatele v běhu. A řekla bych, že ti jedni, to jsou ti letitý, kteří začínali od píky a ty jsou dneska teda na úrovni, ty se vypracovali opravdu a jinak já mám jako lidi schopný bych řekla a mám vyzkoušený ty, co už teda měli děti, já mám štěstí.“,

KP 2: „Já teda mám ty pěstouny svoje dobrý, ty svoje rodiny já si hýčkám, ty jsou schopný dobře spolupracovat, ale ti už fungují opravdu dlouho dobu, už mají hodně zkušeností.“,

KP 8: „Mám jedny pěstouny, kteří jsou výjimečně vstřícní a pozitivně naladěný. A ti nemají žádný problém.“,

nebo KP 6: „Ale zatím jsme měla asi štěstí, když jsem měla děťátko na pěstounskou péči, že jsem měla pěstouny, se kterými jsem vycházela dobře a byla jsem spokojená s jejich prací. Že byli vstřícní, že to navazování nám fungovalo, že když jsem od nich něco potřebovala, domluvili jsme se, zařídili. Já zatím nemám s pěstounskou péčí na přechodnou dobu negativní zkušenost.“

Někdy ovšem také pracovníci OSPOD uvádějí to, co se může logicky přihodit, že s některými pěstouny má jedna pracovnice pozitivní zkušenost a jiná komplikovanější, což může být ovlivněno i aktuálním náročným případem, jak uvádí např.

KP 8: „A třeba máme pěstouny, se kterými já měla velice pozitivní zkušenost, a když s nimi pracovala kolegyně, a ona k nim dala holčičku, která byla mentálně opožděná, no hodně náročná, tak ta pěstounka byla zrovna z téhle holčičky úplně vyřízená. Ta to vyloženě nedávala a pak se ani nedařilo pro tuhle holčičku nikoho najít, tak šla potom do dětského domova.“

Každý případ je naprosto individuální a pracovníci se shodují, že některé náročné situace jsou pěstouni schopni zvládat lépe a někdy ne zcela bezproblémově. V jakých náročných životních situacích se pěstouni mohou ocítat, bude věnována následující samostatná kapitola, neboť dokresluje schopnosti a dovednosti pěstounů.

Někteří komunikační partneři hovořili i o svých negativních zkušenostech, kdy třeba jeden z komunikačních partnerů vyjádřil negativní odpověď, že shledává nedostatek kvalitních přechodných pěstounů:

„Já si teda myslím, že jich především není dostatečné množství kvalitních přechodných pěstounů... Musím říct, že si velice vážím přechodných pěstounů, narazila jsem na různé, některý i po mém působení skončili. Ani jsem někdy nechápala jejich motivace. Tohle nebyli ani naši pěstouni a ty to třeba dělali způsobem, že když přijali dítě, tak ty svy vyhodili z pokoje a taky mi psali třeba v jednu v noci, nebo ve tři v noci. A každému z týmu psali něco jiného.“

Nebo někteří komunikační partneři hovořili o počátečních negativních zkušenostech s pěstouny, které se však po vybudování spolupráce zlepšily, což popisuje

KP: „To fakt byla jasná agrese, neustálý telefonáty, hodinový rozhovory, pěstounka byla neodklonitelná a já vysvětlovala kolegyni, že musí vydržet, že pěstounka musí

pochopit, že ty děláš všechno, co můžeš. Ty jí můžeš jenom opakovat, že prostě na tobě to nevázne, ale že je to hrozně náročný pro pracovníka OSPOD.“

Pěstouni na přechodnou dobu by měli přijmout děti ve věkovém rozmezí 0-18 let. Většinou ale projevují své preference k přijímaným dětem, a to zejména dětem ve věku 0-3 roky. Jak popisují

KP 6: „Jsou to milí lidé, středního věku, už mají splněné své výchovné povinnosti, ale jsou připravení vzít jenom malý dítě a sama paní říká, že si nedovede představit, že by měla děti, který už pak třeba chodí do školy, vyloženě jsou orientovaný jen na tyhle malý děti.“,

KP 8: „Přijde mi, že nemají zas tak širokou toleranci k těm přijímaným dětem, co jsem se tak s nima potkala, tak spíš mají představu, že budou mít ty děti malinký. Nepotkala jsem se tady u nás s někým, kdo by byl ochotný přijmout třeba pubertáka, nebo problémový starší dítě. A oni by si správně vybírat neměli a měli by přijmout dítě, jakýkoliv.“,

KP 7: „No teď se povedlo dát osmi letý dítě do pěstounský péče, a to je kategorie zázrak.“

Z některých výpovědí vyznívá, že tolerance pěstounů k přijímaným dětem bývají při umístování dětí respektovány, neboť jsou tolerovány schopnosti a možnosti pěstounů.

KP 8: „Tak bych řekla, že jsou ty jejich tolerance z kraje respektovaný. Že je to o domluvě a snaží se, že když vidí, že ten pěstoun by to prostě nedal, tak mu ho nedají. Někdy do toho ti pěstouni jdou, třeba jsme tady měli případ dvojčat, a protože ty přechodkáři už jednou dvojčata měli a byli z toho hodně vyčerpaný, tak druhý už v podstatě nechtěli a řekli, že kdyby je měli dostat, tak raději skončí. Takže vždycky se jim radši ustoupí, aby je nevyčerпали něčím, co by nezvládali, aby nám spíš zůstali.“

Naproti tomu ale KP 2 uvádí:

„Ale v praxi je pěstounů málo, vybírat si nemohou a každý dělá, co může a potom to nemusí končit úplně ideálně a jsou hrozně vyčerpaný, protože dostanou sousto, který nejsou schopný zvládnout a pak přemýšlí, že už nebudou pokračovat. Což je škoda. Těch ideálních lidí, který zvládnou jakýkoliv dítě, je strašně málo, není to pravidlo.“

V šetření byla zaznamenána rozkolísanost názorů, zda by pěstouni měli mít legitimní možnost stanovovat preference vůči přijímaným dětem. Největší obavou je to, že by pak pro starší děti nebyli pěstouni žádni. Všichni partneři jasně prezentují, že prakticky nejsou pěstouni, kteří jsou schopni přijmout více jak dvoučlennou sourozeneckou skupinu. Někdy komunikační partneři sdělují i menší ochotu pěstounů přijímat děti se zátěží, jak uvádí

KP 3: „...ti pěstouni, když mají pak nějakou specifickou péči, třeba malý mimina s postižením, tak jsme třeba řešili tu situaci, že žádní pěstouni nebyli ochotni a hlavně schopni se o takový dítě postarat.“,

KP 4: „Nejsou moc nastavený na zdravotní rizika, na zdravotní postižení, spíš jenom něco lehkýho maximálně, ale nic víc. Takže, když jsme měli holčičku z porodnice, která musela podstoupit operaci srdíčka a nebylo to úplně nic závažnýho, ale už tam to riziko bylo, tak do toho žádný pěstoun nešel. Mají strach z toho, že to nezvládnou.“

Pěstouni před svým schválením musí splnit 72 hodin povinné přípravy, která by je měla co možná nejlépe připravit na výkon této profese a poskytnout jim reálné informace o dané problematice, připravit je na spektrum přijímaných dětí, na spolupráci s jinými odborníky a úřady a také na to, že musí podporovat a umožňovat kontakt s biologickou rodinou. Komunikační partneři ale většinou uvádějí, že individualita všech případů a specifická každého dítěte je tak obsáhlá, že není v silách žádného odborného školení důkladně a všestranně připravit. Pěstouni se zdokonalují spíše svými postupně získanými zkušenostmi, následným vzděláváním a také spoluprací s jinými institucemi a odborníky, jak uvádí

KP 3: „Nejen kontakt s tou rodinou, ale rodiče jsou třeba ve vězení, takže výkon trestu. Nebo jsou v psychiatrické léčebně. Je tam prostě spousta otázek. Já si osobně myslím, že na to nemůžou být připraveni, protože v tom životě jim stokrát projde nějaký dítě pod rukou a z toho je každý případ úplně jinej. I úmrtí matky, sebevražda, jsem měla a oni vlastně řeší, jak to tomu dítěti říct, jak mu to sdělit.“

Komunikační partneři většinou hodnotí celkem dobrou připravenost pěstounů na spolupráci s úřady, jinými institucemi a odborníky. Komunikační partneři také hovořili o tom, že byť jsou pěstouni otevřeni a připraveni na kontakt s biologickou rodinou, bývá pro ně opět každý případ velice individuální a někdy i dost složitý.

K otázce, zda pracovnice OSPOD vnímají význam vzdělání pro výkon pěstounské péče, většinou sdělují, že ani tak nehraje roli vzdělání jako lidská stránka každého člověka a jeho motivace chtít pomáhat a mít dostatečný cit. Zároveň ale uvádějí, že nároky na pěstouny jsou vysoké, kdy musí zpracovávat úřední agendy, být schopni dojet kamkoliv a k tomu je tedy optimální alespoň středoškolské vzdělání, kdy komentuje

KP 7: „Máme třeba špatnou zkušenost, kdy jsme měli pěstouny, vysokoškolský pár, pedagogickýho směru a naopak jen vyučenou pěstounku, úplně normální ženská mamina, bábina se zdravým rozumem. Myslím, že prvně potřebují zdravý rozum a srdce, vzdělání by nějaký mít měli, ideálně středoškolský, protože se po nich chce hodně práce, třeba i s počítačem a chce se po nich, aby znali informace o vývoji dětí, měli by to znát, měli by poznat na tom dítěti, že je něco špatně. Zas na druhou stranu, je tam ten tým, který řekne, jděte s ním k neurologovi. Asi nějaký vzdělání by tam mělo být, ale při zdravém rozumu, ochotě se učit, protože učit se ale musí v tomhle i ty vzdělaný lidi. To je tak specifická činnost, že tam nikdo nemůže říct, že by všechno věděl.“

Dovednosti a schopnosti pěstounů jsou v praxi velmi zkoušeny náročnými situace, na které bylo již výše několikrát poukázáno. Z výsledku šetření vyplynula samostatná kategorie, které bude věnována následující kapitola, a výsledky jsou graficky vyobrazeny v tabulce č. 4.

2.3.5 Náročné životní situace v pěstounské péči na přechodnou dobu

Tabulka č. 4 Náročné životní situace v pěstounské péči na přechodnou dobu

KATEGORIE / kódy Náročné životní situace v pěstounské péči na přechodnou dobu	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Velké citové navázání		•	•		•		•	•
Velká citová zátěž	•	•	•	•			•	•
Negativní vliv délky péče	•	•			•	•	•	•
Oddalování předání dítěte	•			•	•		•	
Náročnost předání dítěte	•	•	•	•	•		•	
Potřeba následného kontaktu s dítětem	•	•	•	•	•	•	•	
Frustrace z následné ústavní péče	•		•	•		•	•	•
Frustrace z návratu do biorodiny	•		•	•	•	•	•	•
Neshoda pěstouna s novou pečující osobou	•		•	•	•		•	•
Rychlé převzetí dětí			•		•	•		
Nepředvídatelnost		•	•		•		•	
Náročnost kontaktu s biorodinou	•	•	•	•			•	
Náročná péče o starší děti	•	•	•		•			•
Náročná péče o děti se zátěží		•	•	•	•	•		•
Neshoda pěstouna s dítětem	•	•			•			

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Komunikační partneři velmi často hovořili, že výkon pěstounské péče je velmi emotivní záležitostí. Pokud pěstouni mají ohroženým dětem vynahradit cit a lásku, kterou strádaly, není úplně možné, aby pro ně samotné nenastávaly velmi náročné citové situace, jak hovoří

KP 2: „Pak i to odpoutávání se, že si udělám vazbu jako člověk, to není zaměstnání, tam člověk naváže ty vazby a pak když je má nějakým způsobem zpřetrhat i v nejlepším zájmu toho dítěte, tak to zasahuje osobnost toho pěstouna a že je to neskutečně poznamenává, poznamenává to citovou stránku.“,

KP 5: „Že ty pěstouni si navážou takovej vztah na dítě a pak je problém, aby to dítě od nich mohlo jít dál.“

Pěstouni jsou vystavováni velké citové zátěži, se kterou se musejí vyrovnávat, jak uvádí

KP 2: „Protože i sami v sobě si to musí zvládnout, upevnit, že to dítě budou muset někam předat. A z jejich pohledu, potom, když o tom mluví, je vždycky těžký, a ne u každého dítěte to takhle jde, že některý to dítě jim opravdu do toho srdce vrostle a

některý to dítě prostě tou rodinou projde, vzpomínají na něj, ale ne tak, a některý je prostě chytne jinak, víc.“

Většina komunikačních partnerů hovoří o tom, že pokud je doba pobytu dítěte v péči prodlužována, vede k prohlubování vzájemného citového navázání, a navíc k větší vyčerpanosti pěstounů. Někteří komunikační partneři pak popisují, že pokud dojde k velkému citovému navázání na dítě, mají někdy pěstouni tendence následné předání dítěte prodlužovat či oddalovat, což není v nejlepší zájmu dítěte a je komplikované i pro dalšího pečovatele, jak uvádí

KP 4: „...pán byl pěstoun, ten to dítě nechtěl pustit, protahoval to, s tím, že dítě si ještě nezvyklo, že ještě pofňukává a ještě něco a ještě další návštěva a ti budoucí osvojitelé byli tak tolerantní a trpěliví a chtěli tomu dát čas, aby to pro to dítě bylo co nejšetrnější, ale bylo to už moc, už to bylo za hranou.“

Samotný proces předání je pro pěstouny dle komunikačních partnerů velmi složitý, jak zaznívá ve výpovědích

KP 2: „...když tam to miminko je opravdu od toho narození nebo krátce po narození, tak tam to odloučení je potom těžký, většinou to pěstouni těžko zpracovávají.“,

KP 3: „...třeba pěstouni, kteří měli sedm dětí, tak vždycky zpětně rozebírají, jak to předání probíhalo a každé se s tím vždycky vyrovnává po svém, každé na to má jinou metodu, ale nikdy jsem nezažila, že by pěstouni řekli, že je to v pořádku a předají další. I když se na to připravujou, tak je vidět, že je to hodně tíží. Že když to nějak projde, tak se s tím musí nějak srovnat. Myslím, že je to pro ně citová krize.“

Vazba pěstounů na dítě někdy vyvolává jejich potřebu, být s dětmi a následnými pečovateli v dalším kontaktu. Mezi pracovníky OSPOD nepanuje úplná shoda názorů, zda je takový kontakt vhodný nebo ne. Někdo se domnívá, že by pěstouni již neměli dále vstupovat do života dětí a jejich dalších pečovatelů. Někdo se domnívá, že společný čas strávený mezi dítětem a pěstounem nelze úplně opustit a je přirozené, že pěstouni chtějí alespoň další informace či zachovat kontakt. K tomu ale pracovníci OSPOD dodávají, že je důležité, do jaké péče dítě dále odchází, že pokud se jedná o osvojení, měli by pěstouni respektovat soukromí osvojitelů a dále jim do života nevstupovat, a hlavně by měli vždycky respektovat přání dalších pečovatelů. Někdy může totiž dojít až vyhoceným situacím, jak zmiňuje

KP 6: „Ale taky je rozdíl, jestli jde dítě dál do další pěstounský péče nebo do osvojení. Jakmile jde do osvojení, tak máme takhle dvě děti, které šly z přechodný pěstounky do osvojení. Ta jedna osvojitelská rodina s těma pěstounama udržuje kontakt a neměli žádný problém. Ale ta druhá rodina měla veliký problém, protože ta pěstounka strašně moc chtěla vědět dál o tom dítěti, následně, jak se vyvíjí a ti osvojitelé měli pocit, že jakmile si osvojíme, a zcela správně, už tvoříme rodinu a vy jste nějaká historie a my už si chceme tvořit vlastní historii. Došlo to tak daleko, že tam musel zasahovat krajskej úřad. Že prostě pěstounka zcela správně nevyhodnotila pěstounskou péči na přechodnou dobu, a že je příprava na to předat dítě.“

Komunikační partneři také hovořili o tom, že po celou dobu péče žijí pěstouni v určité nejistotě, jaký bude další osud dítěte, kterému věnují svou péči a lásku. Dle komunikačních partnerů je pro ně nejvíce frustrující představa, že by děti z jejich péče mohly odejít do péče ústavní. Další frustrující představou je pro ně i návrat do biologické rodiny, kterou vnímají rozporuplně, neboť vidí její další možné selhání. Někdy je ale i pro pěstouny obtížné přijmout vybraného následného pečovatele, který třeba nesplňuje jejich představy, jak se vyjadřují

KP 3: „Je to vždycky problém, přechodní pěstouni si hodnotí budoucího pečovatele, srovnávají. Mají pocit, že dítě je jejich a jsou celkem spokojení, když to dítě jde do náhradní rodinné péče lidí, kterým oni věří.“,

KP 1: „...někdy musí předat dítě někomu, kdo se jim úplně nelíbí, nenavážou s ním lidsky a z toho všeho vznikají problémy.“,

KP 8: „Problémová situace je, když pak ta pěstounka víc přilne k tomu dítěti a pak třeba drhne proces předávání. A ještě když ta přechodná a třeba dlouhodobá pěstounka mají jiný představy, taky jsem musela řešit takový spory, že každá si to pro dítě představovala jinak, viděla, že by to mělo probíhat jinak, jak rychle by to mělo probíhat, takže na sebe narážely. Každá vám to svěruje ze svého pohledu, a pak musíte mezi tím proplouvat a vysvětlovat jim to.“

Další náročné situace v životě pěstounů popisují pracovníci OSPOD třeba v tom, že pěstouni musejí být připraveni na převzetí dítěte a to kdykoliv, jak uvádí třeba

KP 3: „Oni ho převezmou leckdy bez žádných informací, protože je to všechno na honem, že jo. Dítě se někde na ulici vyskytne, není k němu třeba ani rodný list, ani žádný další informace. Musí se rychle řešit ten přesun toho dítěte do péče a potom to

všechno jakoby dobíhá a taky jsem zažila třeba jako pěstounka si převzala dítě na přechodnou dobu v nemocnici, to dítě se tam dostalo nějakou nepéčí rodičů a převezla si ho domů a hned večer byla sama hospitalizována, dítě podvyživený, takže velkej strach, velká zodpovědnost a ona měla jen povšechný informace, je to takhle starý dítě, dostalo se do nemocnice z tohohle důvodu, ale z nemocnice bylo k propuštění, ona si ho převezla a byla hospitalizována, měla šilenej strach o to dítě, protože na tyhle situace se opravdu nedá připravit.“

Náročný je tedy jak rychlé převzetí dětí do péče, ale i další nejistota a nepředvídatelnost v péči o dítě, kdy pěstouni vlastně nevědí, jací rodiče mohou dítě kontaktovat, co je čeká, kdy a kam bude dítě pokračovat, což na pěstouny klade opravdu velké nároky. A zvláště pak, pokud se jim do péče dostávají děti starší či se specifickými potřebami, jak vyplývá z výpovědi

KP 3: „Třeba jsem měla týraný dítě, tak tam to potom hodně těžko zpracovávají. Teď ještě musejí být v kontaktu s tou biologickou rodinou, musí se s ní nějak pracovat. Těžko zpracovávají, když se tomu dítěti něco dělo a oni ho převezmou, tak to je pro ně hodně náročný. A potom komunikovat s tou rodinou, když tam potom přijde. Oni třeba neustojí to, že mají pocit, že to třeba širší rodina musela vědět a proč tomu někdo nezabránil.“

Komunikační partneři hovoří o tom, že byť jsou pěstouni připraveni na kontakt s biologickou rodinou a probíhá vždy za asistence doprovodné organizace, a to v neutrálním prostředí, bývá pro ně také složitý, což popisuje

KP 2: „Teď mám v hlavě i jednu pěstounskou rodinu, která se řešila teď v poslední době, tam se zase třeba řešilo společný setkání s biologickou rodinou. Bylo těžký se s nimi setkat, protože otec i matky byli stále závislý na návykovéj látkách.“

Dle pracovníků OSPOD se někdy ovšem může stát i taková situace, že nedojde k souladu pěstouna s přijatým dítětem, kdy pak pěstouni mohou odmítat v péči dále pokračovat, a pro pracovníky OSPOD vznikají velmi náročná dilematická situace, které se řeší velice obtížně. Jak uvádí

KP 5: „Holčička byla u pěstounů na PD a byla problematičtější a pěstouni prostě řekli, po tom, co tam byla tři měsíce, že nečekali, že tam bude tak dlouho a že jí nechtějí už po těch třech měsících. Že je to hodně překvapilo, ale byli upozorněni na to, že holčičce jsou tři roky, má problémy, byla živější, bylo to dítě z rodiny, které bylo jedno, kde se vykakala, vyčůrala, dítě prostě k ničemu nevedený, nevychovávaný, a tohle oni nedávali

a už po třech měsících řekli, že jí chtějí vrátit. Že prostě ty pěstouni nejsou úplně připravený.“,

KP 2: „Může se stát i situace, že si nesesedne pěstoun a dítě a tam mám pocit, že z toho ty pěstouni couvají. Měla jsem takovou zkušenost, že si fakt nesesdli s dítětem a snažili se urychleně vycouvat a předat to dítě dál. Vždycky si musíme promyslet, co je možný, nabídnout těm pěstounům různý možnosti, ale vždycky je to pak na pěstounovi, pro co se rozhodne, co vlastně chce využít. Jak jinak tu situaci je možné vyřešit. Mám ale tu zkušenost, že se to pak pěstouni snaží spíš ukončit, že je to pro ně hrozně náročný.“

O podobné zkušenosti hovoří i

KP 1: „...to bylo dítě nad deset let, tak jsme řekli dobře, třeba se to povede a jak říkají, z toho hlediska, že i když si dítě projde víc místama, více druhami péče, že prostě když se učí si dělat vazbu, že se mu to v budoucím životě hodí. No tehdy si to úplně nesesdlo, že příště si to hodně rozmyslíme, zvlášť při jmenovitě vůči jedněm pěstounům, ty už bych pro takový dítě nikdy ne zvolila, protože si myslím, že to bylo hodně v nich. Dítě bylo náročný, o tom žádná, ale tohle bylo hodně v nich. Třeba tyhle osobně byli hrozně rádi, že už se ho zbavili. Že to pro ně bylo tak vyčerpávající, tak hrozný. Ale ono to pro ně bylo vyčerpávající tak strašně rychle a ono to tak rychle nešlo.“

I když uvedené spektrum výpovědí zachycuje mnoho komplikovaných situací, ve kterých se pěstouni díky své profesi mohou ocitnout, samotná praxe je ještě pestřejší, neboť je vždy určována individualitou a jedinečností každého ohroženého dítěte a jeho rodiny. Před sociálními pracovníky pak stojí nelehký úkol, jak náročné situace s pěstouny řešit. Popisují, co přispívá k hladké vzájemné spolupráci s pěstounskými rodinami a co naopak spolupráci znesnadňuje. Těmto zjištěním se věnuje následující kapitola a výsledky šetření jsou zaznamenány v tabulce č. 5.

2.3.6 Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu

Tabulka č. 5 Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Podpory spolupráce								
- oboustranná komunikace	•	•	•	•	•	•	•	•
- včasné zjištění problémů	•	•	•	•	•	•	•	•
- pochopení vzájemných možností	•	•	•	•		•	•	
- vzájemný respekt a důvěra	•	•	•	•		•	•	
- úcta k pěstounům	•	•	•	•	•		•	•
- pomoc			•	•	•		•	

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Do života pěstounských rodin mohou vstupovat současně dva různí pracovníci OSPOD, jeden, který s nimi spolupracuje dle jejich bydliště v ORP a pokud pěstouni přijmou dítě z jiné obce, pak ještě klíčový pracovník OSPOD ORP dle bydliště dítěte. Aby mohla spolupráce mezi pěstouny a pracovníky OSPOD probíhat hladce, shodují se komunikační partneři, že je potřebné, aby především fungovala komunikace, a to oboustranná a vzájemná. Z výpovědí vyplývá, že pro pěstouny je zásadní, aby od pracovníků OSPOD zjistili co nejvíce informací o přijatém dítěti, aby pak svou péči mohli co nejlépe přizpůsobit potřebám dítěte. Jedná se i o to, aby péče zapadala do individuálního plánu dítěte a společnou týmovou spoluprací jej dále dotvářeli, aby poskytovaná pomoc odpovídala nejlepšímu zájmu dítěte. Pěstouni potřebují také v průběhu své služby být průběžně informováni o tom, jak se vyvíjí celkový případ dítěte a jeho rodiny, aby mohli mít alespoň částečnou představu o tom, na jakou dobu je jim ohrožené dítě svěřeno a jaký bude pravděpodobně jeho další osud. Jak vyplývá ze sdělení

KP 3: „...ti druzí pěstouni, kdy jsme jezdili za tím dítětem, tak tam samozřejmě hodně ošetřujeme to dítě a potom teda i ty pěstouny, aspoň my to teda máme ve zvyku, že ti pěstouni se můžou zeptat jako na cokoli ohledně té péče. Komunikace s rodinou, péče o dítě, jaký jsou tam sourozenci, jaký jsou tam vazby na tu rodinu, já nevím zdravotní rizika, anamnéza tý rodiny. Takže jezdíme za tím dítětem a vlastně těm pěstounům poskytujeme, co se s tím dítětem děje, co je naplánováno, to je pro ně důležité. Nebo aspoň já to tam vnímám. Jo, že oni potřebují vědět, že teď třeba podáváme návrh na vyslovení nezájmu a že potom budeme chtít, aby dítě šlo do osvojení, ale ten nezájem

trvá řekněme půl roku, takže těch půl roku, než ten soud skončí, že jo, než se podá návrh, než přijdou ty, než se dítě nahlásí na krajský úřad do evidence dětí vhodných k osvojení, a to je prostě takovej prostor, kdy oni ví, že se vlastně nic nebude dít. Takže se snažíme, aby ty informace měli, aby věděli, co se v tom celým procesu děje.“

Jak už bylo uvedeno, specifikem přechodné pěstounské péče je ale i to, že pěstouni musí přijmout dítě kdykoliv a někdy i velmi narychlo, jak uvádí

KP 5: „Třeba je složitý i to, že děti jdou k těm pěstounům někdy během krátký doby a třeba ani my sami nemáme o tom dítěti dostatek informací, ale pokud ty informace máme, vždycky se to těm pěstounům předává. Taky nemůžeme někdy sdělit úplně všechno, taky máme určitý mantinely, ale pokud tu rodinu vedeme dlouho, tak musím říct, že vždycky ti pěstouni informace dostanou. Ale pak je druhý extrém, že se podává rychlý předběžný opatření na rodinu, kterou my viděli třeba jen jednou a tam ty informace my nemáme.“

Z druhé strany pak ale zase pracovníci OSPOD potřebují, aby jim pěstouni sdělovali informace o průběhu péče, o tom, jak dítě prosperuje či nikoliv. Jak sdělujete

KP 7: „...informace, který já od nich potřebuju vědět, protože zpracovávám dokumentaci pro krajský úřad, jak mají vypadat rodiče pro to dítě, ale zpracovávám ji já, čili já od nich tyhle informace potřebuju dostat, aby bylo jasné, kam má to dítě směřovat dál, je takový a takový, potřebuje tenhle přístup, nebo na tohle reaguje blbě. Já pak dokážu zpracovat zprávu, když tyhle informace dostanu, a my si za těma dětma jezdíme sami, my je taky hlavně potřebujeme vidět. Ono je něco jinýho, co člověk píše, ale něco musí vidět a potřebuju to mít tak, abych zpracovala tu zprávu, že na ten kraj napíšu, jak mají vypadat rodiče pro tohle konkrétní dítě, protože to z nějakých důvodů potřebuje to a to. A my třeba, musím říct, že my pro tohle dítě, který tam bylo třeba fakt do toho roka, dokážeme najít rodiče, kde to opravdu sedne.“

Další podstatou funkční komunikace je i to, aby pěstouni dokázali sdělit, pokud se ocitají v problematické situaci, aby jim pracovníci OSPOD mohli včas pomoci v jejich nesnázích, jak uvádí

KP 5: „Důležitý je, aby říkali vždycky pravdu, a to teda myslím tak, aby nepřikrášlovali, nebo pokud něco nezvládají, tak aby to byli schopni říct hned na začátku. Vy tam jezdíte, jste s nima v kontaktu, všechno je zalitý sluncem, žádný problém a pak najednou přijdou, my nezvládáme, my nechceme dál, vemte si ho a teď z nich začnou vypadávat

věci, že třeba za dobu zpět, o kterých vám ale vůbec neřekli. A celou dobu tvrdili, že žádný problém není. Ještě bych pochopila, že se takhle staví vůči nám, jako OSPODU, protože nás berou jako represivní orgán, kterej tam zasahuje, ale oni se takhle staví i k tý doprovodný organizaci, která by měla být tou podporou, komu se můžou svěřit a žádný sankce mít nebudou, ale oni to neřeknou ani jim.“

Podobně hovoří

KP 6: „Důležitá je ta komunikace a to, aby nám říkali pravdu, abychom věděli, pokud třeba mají i ty starší děti, s čím oni se potýkají a tak, abychom jim byli schopni včas pomoci. Je to o tom, vybudovat si vzájemnou důvěru, aby tohle mohlo fungovat. Pořád jim od samýho začátku říkáme, že to, že nám poví o těch svých problémech, není vůbec žádná hanba, že nemusí mít strach, že na ně nebudeme koukat špatně. A taky není hanba, že se něco nepovede, říkáme jim, že do toho šli s nějakým přesvědčením a nemusí to naplnit.“

Jak uvádí komunikační partneři, je potřeba, aby si pracovníci OSPOD s pěstouny vybudovali vzájemné důvěrné vztahy, ve kterých se vzájemně respektují a zároveň chápou své vzájemné možnosti, čehož je někdy možné dosáhnout až po určité době spolupráce, jak popisuje třeba

KP 1: „...co jsem měla možnost a delší dobu spolupracovat s pěstounama na přechodnou dobu, tak všichni byli úžasní a obdivuhodní. Takže i přes to co, jsem líčila, takový ty útoky a pruzení a vysvětlování dokola, že nemůžeme jinak, že nemůžeme rychleji a tak. Tak ve výsledku jsme měli takový vazby, že mě paní pak ještě volala a hlásila: „jsem volná, nemáte pro mě nějaký miminko, s vámi bych chtěla spolupracovat.“ Že je to taková hezká zpětná vazba. Když se něco podaří, je to fajn. Možná už bysme si pak nemuseli tu cestu tak vyšlapávat, když už jí máme vyšlapanou.“

Někteří komunikační partneři se shodují, že dobré spolupráce je možné dosáhnout vzájemnou otevřeností, KP 4 popisuje:

„ A taky je důležitý, když s něčím, co je psaný nesouhlasíte a prostě to s nima proberete. Určitě otevřenost mezi pracovníkem OSPODu a pěstounem dělá hodně. A někdy se pohybovat na hranách, možná trochu za hranou, spíš, aby to bylo dobře, i když člověk někdy musí trochu zavřít oči. Musíme si prostě vzájemně pomoci.“

Z většiny rozhovorů vyplývá, že si komunikační partneři i přes některé nesoulady velmi váží pozice přechodných pěstounů a jsou připraveni jim pomoci tak, aby se jim v péči o ohrožené děti dostalo adekvátní podpory.

Při spolupráci s pěstounskými rodinami mohou někdy vznikat i situace, které ji znesnadňují, limitují či vnášejí do vzájemných vztahů bariéry. I o takových bariérách a limitech hovoří komunikační partneři. Výsledky jsou vyobrazeny v tabulce č. 6.

Tabulka č. 6 Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
Spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Bariéry / limity spolupráce								
- zákonné lhůty	•	•		•	•			•
- průtahy v soudním rozhodování	•	•		•	•	•		•
- obtížnost hledání následného pečovatele	•		•	•		•	•	•
- obtížná spolupráce s biorodinou	•		•	•	•	•		
- špatná spolupráce s doprov. org.			•	•		•	•	•
- odlišný pohled pěstounů na systém	•	•			•	•	•	•
- sdílení pěstounů na sociálních sítích	•	•		•		•	•	•
- samostatné vyhledávání pečujících osob	•	•		•		•	•	•

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Jak uvádí komunikační partneři, nebývá nikdy jasné, jak dlouhou dobu se pěstouni budou o svěřené dítě starat. V průběhu doby, kdy pěstouni pečují, pracovníci OSPOD pracují na případu a pěstouni se mohou domnívat, že dochází třeba k nečinnosti nebo zdlouhavosti řízení, i přestože z výpovědí vyplývá, že snahou pracovníků je pěstouny informovat o probíhajících procesech. Z výpovědi

KP 2: „...někdy ty pěstouni říkali, že se nic nedělo, že tam bylo dítě umístěno a nic se jako pořádně nedělo, tak jenom chci říct to, že vždycky je to prostě individuální a vnímáme i rozdíly v rámci ČR, že ty OSPODy někde konaj asi rychlejc a někde až tak ne, ale taky záleží na těch rodinných situacích samozřejmě, jako u toho rodiče dítěte, ta sanace rodiny, jak jsou postaveny zákony a to všechno, musí se sanovat, musí se snažit ten OSPOD o to, aby se dítě vrátilo do biologické rodiny. Někdy mi přijde až jako za každou cenu, že jsou ty zákony jako tak nastavený a že někdy kdybychom měli jiné pravomoce, tak by to tak třeba vůbec nebylo, dali bysme šanci nějakou, která by nebyla využita, už bysme prostě viděli tu vizi dítěte umístění do nějaký jiný rodiny do jiné rodinné péče, ale myslím si, že je to někdy až na škodu těch dětí, že vlastně ty rodiče

musí mít vlastně větší množství šancí a musí se stále podporovat, i když my už třeba víme, že a vidíme na nich, že to k tomu není. A pak je to celé zdlouhavé.“

Podobně hovoří

KP 4: „Protahuje to, jak bio rodiče nejsou k sehnání, obesílají se na různé adresy, když už se najdou, tak se pak nedostaví, pak se to odročí, aby se třeba znova pozvali, potom se to odročí, aby byli předvedení, oni je nepředvedou, protože je policie nezastihne a pořád běží lhůty, který se těm rodičům prostě musí nechat. A pak se něco uskuteční a zase se musí čekat, třeba se dělají důkazy k tý věci, když by se dítě mělo vrátit zpět do rodiny, tak se zkoumá, jestli mají kompetence v rámci vypracování znaleckého posudku. A znalecký posudek bude třeba trvat další dobu, takže za ten rok je to fakt náročný a mnohdy to nestačí. A pravda je, že vždycky je přednost návratu do bio rodiny. Jenom, když někdo i ze širší biorodiny se prokáže, že by mohl, tak pak se zase pracuje s ním a nemusí to být ani rodiče. Takže se pak stane i to, že při práci na předání do další náhradní rodiny se ozve biorodina a s tou se musí pracovat přednostně. Je to fakt složitý a komplikovaný.“

Někteří pracovníci OSPOD tedy hovoří o tom, že respektováním zákonných lhůt a následným průtahům v soudním řízení, které většinou způsobuje složitá práce s biologickými rodiči, se případy dětí velmi komplikují a zákonná lhůta, která udává maximální délku přechodné pěstounské péče, někdy nemusí být dostatečná. Na základě soudního rozhodnutí může být roční lhůta prodloužena, to ale pěstounům přináší větší vyčerpání, další psychickou zátěž a nejistotu a pak mohou nabývat dojmu, že pracovníci OSPOD nepracují dostatečně, mohou reagovat popudlivě, což pak vzájemnou spolupráci znesnadňuje.

Podobná situace, která může vést k dalšímu prodlužování péče, nastává, pokud se nedaří pro dítě najít následný pečovatel. I zde mohou mít pěstouni pocit, že práce OSPOD není úplně dostatečná. Z výpovědí některých komunikačních partnerů pak vyplývá, že v těchto situacích mají někteří pěstouni tendence převzít situaci do vlastních rukou a sdílejí své problémy na sociálních sítích či se skrze ně snaží najít následného pečovatele sami.

KP 8 sděluje: „Pěstouni se kolikrát snaží převzít situaci do svých rukou a myslím si, že tohle by dělat neměli a tohle jim opravdu nepřísluší a není to profesionální. Je to o tom, s čím se potkáte a musím říct, že jak už tuhle práci dělám dlouho, tak člověk už má ty hranice a možná nastavený trošku jinak než člověk, kterej vyrůstá v normálním

prostředí, pak se stará o děti a s těma negativníma stránkama nepřijde do kontaktu a pak má představu, prostě nějakým způsobem se stará a pečuje a pak vidí, že to není ono, ale že by tohle dělat neměl. Rozhodně by pěstouni neměli sami aktivně hledat pro dítě další péči, to není dobře. V zájmu dítěte není rozhodně o něm sdílet informace a fotky, a to se pak taky děje. Berou to víc emocionálně, než by měli.“

Podobnou zkušenost sdělují

KP 7: „Máme zkušenost, že se pěstouni pohybují na sociálních sítích, hodně sdílí, až formou „Chcete mě?“. Na internetu dokonce působí přátelská skupina, kam jsem se nesnažila ani infiltrovat, je to skupina přechodných pěstounů, kde si píšou.“,

KP 1: "Oni teda bohužel dost sdílejí na sociálních sítích. Oni mi to vždycky říkají, ale já jim říkám, že to nesmějí. Řeší tam svěřené děti, domlouvají se na sociálních sítích na sociální pracovníky. Oni se mi ptají, jestli jsem tam byla, ale já tam nechodím, já to prostě nechci, protože bych mohla bejt rozčilená, našťvaná na ně, na to že se tam šíří bludy a na internetu se celkově šíří.“

Z některých výpovědí komunikačních partnerů vyplynulo, že bariéry do spolupráce přináší to, pokud pěstouni mají odlišný pohled na nastavený systém, posouvají své kompetence na hrany a někdy až za hrany zákona. Komunikační partneři k tomu uvádějí, že je potřebné, aby pěstouni důvěřovali nastavenému systému.

Aby pěstouni zvládli splnit nároky, která jim jejich profese klade, a byli schopni překonat náročné situace, potřebují funkční dostupnou síť i jiných služeb a doprovázejících organizací. I to má pak celkový vliv na úroveň poskytované péče. Podpůrným službám je věnována následující kapitola a tabulka č. 7.

2.3.7 Podpůrné služby

Tabulka č. 7 Podpůrné služby

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Podpůrné služby								
Celková horší dostupnost služeb	•	•		•	•	•		
Podpora OSPOD	•	•	•	•	•	•	•	•
Horší podpora KÚ			•	•	•		•	•
Nedostatek psychiatrů/ psychologů	•	•		•	•	•		•
Vlastní metody pěstounů	•	•	•					

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Komunikační partneři se většinou shodují na tom, že celková dostupnost podpůrných služeb se odvíjí i od velikosti regionu, což může vést k tomu, že pěstouni musejí za službami dojíždět, což pro ně může být zatěžující. Z výpovědí většinou vyplývá, že přechodní pěstouni jsou ale ochotni a schopni za službami dojíždět, jak popisuje

KP 6: „...úplně dostatečné to není, tak jako je to dostupné v krajském městě. Závisí to hodně na regionu, ty malé města prostě mají slabší nabídku služeb. Jenže pošlete tady pěstounku, aby vám jezdila bůh ví kam, ono stačí třeba k psychiatrovi na terapie. Až takový výběr tu prostě není. Ale hlavně musíme vzít to, že je máme tady a teď, a třeba ty pěstouni dojedou, protože ty jsou na to připravený a nemají s tím až takovej problém.“

Na druhé straně horší dostupnost podpůrných služeb komplikuje situaci pracovníkům OSPOD při práci s biologickou rodinou, která pokud není úplně motivovaná ke spolupráci, není ochotna ani vzdálenější služby navštěvovat.

Pracovníci OSPOD uvádějí, že se snaží sami být pěstounským rodinám maximální podporou a pomoci jim v jejich nesnázích,

KP 7 popisuje: „Protože naše skupina pěstounů je fakt tak rozmazlená, všichni se nám vracejí jak vačice. Jsou naučený přijít s čímkoliv a ještě třeba říkají, proč mi tohle posílají, co mám psát? Protože mi toho spoustu děláme i za ně. Třeba i zprávy k soudu, no fakt je máme rozmazlený.“,

nebo z výpovědi

KP 3: „ty pěstouni co jsou jako naši, takový ti kmenoví pěstouni, tak ty zaštiťujeme po tý právní stránce, píšeme jim návrhy, prostě děláme jim takovej ten servis po tý právní

stránce, odvolání k soudu, návrhy k soudu, komunikace třeba, pomoc komunikace s doprovázejícíma organizacema, jezdíme tam na šetření a vlastně ošetřujeme ty pěstouny prioritně. A i když teda samozřejmě ty děti chodíme se dívat na ten vývoj dětí, jo, ale zajišťujeme prioritně teda ty pěstouny, protože oni jsou naši kmenoví a vedeme je.“

Někteří komunikační partneři se domnívají, že pěstouni by měli mít větší podporu přímo z krajského úřadu, který je v úvodní fázi především u schvalování a prověřování zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Uvádí, že by bylo přínosné, aby pěstouni měli možnost využívat služeb psychologa, který s nimi pracoval od samého začátku a již je s nimi obeznámen. Dále se někteří komunikační partneři domnívají, že pěstouni již po covidovém období nemají možnost účastnit se závěrečných reflexí na krajském úřadu po předání dítěte, které sloužilo ke zhodnocení, jak probíhala péče o konkrétní dítě, co se dařilo a co bylo naopak velmi komplikované, kdy třeba

KP 3 popisuje: „...že to teď v rámci toho covidu úplně není, ale dřív bylo po každý ty pěstounský péči nebo po každém tom výkonu a odevzdání toho dítěte probíhala reflexe na krajském úřadu, kde se sešli pěstouni, doprovodka a z OSPODu, OSPOD dítě, OSPOD pěstounů a plus teda krajský úřad a vlastně se teda celej ten případ toho dítěte, ta spolupráce, hovořilo se tam o tom, co se povedlo, co se nepovedlo, co ty pěstouni potřebovali vědět, co nevěděli, kde drhla komunikace nebo co se stalo. Vlastně tím se ty pěstouni bych řekla, že v tenhle ten moment byli takový dovzdělávání, no a vlastně věděli potom, co udělali špatně nebo neudělali, to se špatně vyjadřuju, ale co třeba tam drhlo a nemuselo to drhnout, protože si o tom třeba neřekli. Jo, že na to třeba vůbec nepřišli nebo si o to neřekli, o tu pomoc. Mysleli si, že to musí vydržet, že to musí zvládnout. Ale to teda teď v rámci toho covidu už není a nevím, jestli se to teda obnoví.“

KP 4 uvádí: „Tady mě pak napadá, že na krajským úřadě je i psycholog, který na počátku dělal pěstounům vyšetření, který dozíral i na tu přípravu, ale mám pocit, že pak už dál s nimi v kontaktu není a nepracuje s nimi. Tak to vnímám tak, že dřív i když my jsme dávali žadatele a naši pěstouni byli vyšetřeni psychologem na kraji a když potom dostali děti a měli tam nějaký problémy, tak se mohli na tohle psychologa navázat, který už je od počátku znal, znal jejich případ a dávalo to celé smysl. A dřív i když se dávalo dítě, vědělo se, proč se tam dává a byla taková kontinuita a tohle jako by přestalo. A to si myslím, že kdyby tady v tom byli posílený, tahle pomoc, i psychologická, tak by to bylo moc dobrý. Protože klinických psychologů je taky v regionech málo. My třeba

máme jenom jednoho, ale i v okolí jsou všichni hrozně zahlcený. Takže i tohle to od prvopočátku, kdy je vyšetří a udělala se příprava další podpora zvláště pro pěstouny na PD, kde ta jejich péče je opravdu náročná, musí toho hodně zvládnout za relativně krátkou dobu, tak i v tom vidím velkou mezeru.“

Zároveň v uvedených výpovědích tedy zaznívá, že v jihočeském regionu je horší dostupnost potřebné psychologické a psychiatrické pomoci a ještě horší situace je v případě této služby pro děti.

Někteří pracovníci OSPOD hovoří i o tom, že někteří pěstouni jsou schopni si potřebnou pomoc vyhledat a zajistit sami nebo mají vlastní „samosanační“ metody k tomu, aby se po náročných situacích ošetřili sami. Takovou pomocí může být vlastní vyhledání terapeutické služby, jak popisuje

KP 1: „Vím, že zrovna jedna pěstounka, která teda není naše, ale vím že byla tehdy vůči mně hodně otevřená, když jsme si prošlapaly tu cestičku, a ta říkala, že asi po druhém dítěti opravdu psychicky zkolabovala, takže si našla terapeuta, se kterým v podstatě je v kontaktu po každém odevzdání dítěte preventivně, aby zvládala tyhle přechody. Takže asi každá má svoji metodiku, jak to zvládnout a jak jsou to i lidi jiného ražení, oni musejí být hrozně silný, já je obdivuju.“

Nebo jinou metodou pro vyrovnání s náročnými situacemi může být nalezení pomoci v rámci širší rodiny pěstounů, jak uvádí

KP 2: „Takže oni se docela umí ošetřit, většina z nich má takovou tu síť osob blízkých, kterejm se můžou vypovídat, zvláště v těch funkčních rodinách si myslím, že oni jsou takový samosanační.“

Základní záštitou a podporou by měla být doprovázející organizace, která by měla poskytnout potřebnou pomoc a podporu pěstounským rodinám, zprostředkovat je a navázat na další podpůrné služby a pomoci pěstounským rodinám v kontaktech s biologickými rodinami. Jakou úroveň doprovázejících organizací shledávají pracovníci OSPOD je popsáno v další kapitole a tabulce č. 8.

2.3.8 Úroveň doprovázejících organizací

Tabulka č. 8 Úroveň doprovázejících organizací

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
Úroveň doprovázejících organizací	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Dobrá spolupráce s malými regionálními org.	•	•	•	•	•	•	•	•
Špatná spolupráce s velkými org.	•	•	•				•	•
Nespolupráce v rámci systému	•		•				•	

Zdroj: vlastní výzkum

V kompetenci pěstounů je vybrat si doprovázející organizaci. Z výpovědí komunikačních partnerů plyne, jaké zkušenosti mají samotní pracovníci OSPOD. Popisují, že shledávají lepší spolupráci s malými místními organizacemi, které působí přímo v místě pobytu pěstounských rodin. Pracovníci OSPOD vidí největší a logickou výhodu v tom, že právě tyto organizace mohou velmi pružně reagovat na potřeby pěstounů, být jim rychle k dispozici, pomoci jim v nesnázích, spojit je s jinými odborníky a jako velmi podstatný fakt spatřují v tom, že mají v místě svého působení dostatečné prostorové zázemí, kde mohou probíhat asistované kontakty pěstounů s biologickými rodinami. Jak popisují

KP 1: „Třeba v otázce přímý péče o dítě je ta místní doprovodka schopná pružněji zajistit pomoc při hlídání, při pobytu v nemocnici třeba s jiným dítětem a takových akce, že si dokážou domluvit mnohem pružněji než ty vzdálenější.“,

KP 2: „Já bych řekla, že tu máme místní a musím říct, že jsem spokojená, ta spolupráce vlastně probíhá výborně, my se všichni setkáváme, snažíme se aspoň jednou ročně s tou doprovodkou se potkat, popovídat si o těch případech. Jinak jsme ve spojení řekla bych neustálým, když se něco děje tak my máme informace od doprovodky, aby ta spolupráce byla dobrá. Když něco potřebuje pěstoun nebo dítě, tak to vlastně téměř okamžitě.“

Podobné zkušenosti sděluje

KP 6: „S místní máme dobrou zkušenost. Snaží se jim hodně pomáhat, být s nimi v kontaktu. A vím, že většinou si pro ty děti jezdí třeba vyzvednout do nemocnice a když se pak obrátí na tu doprovodku, tak s nimi třeba jede na to vyzvednutí. Vezmou si auto, nebo jim pomohou dojet k lékaři, kdyby měli třeba problém s autem. Takže vidím i důležitou spolupráci hlavně mezi doprovázejícími organizacemi.“

Takto kladný ohlas už ale nevyznívá pro organizace, které mají celonárodní působnost, neboť zde někteří pracovníci sdělují, že pokud organizace působí na větší vzdálenost, nemůže být pěstounovi tak pružně k dispozici, jak popisuje

KP 1: „Protože působili na vzdálenost 130 km, spolupráce žádná. Organizace, co působí celorepublikově, přestávají být blízko těm rodinám, je to pak takovej moloch. A rozmnožují se takhle i další. Ta organizace musí být pro pěstouny blízko, aby byla podporou a oporou.“,

KP 2: „Že třeba je lepší doprovodka s menším rozsahem působnosti než takový ty velký dorovodky s celorepublikovou působností a doprovází nám na dálku sto a více kilometrů, a to si nemyslím, že je dobrý, že to funguje.“

Někteří komunikační partneři popisují i situace, kdy se domnívají, že doprovodné organizace nesdělují správné informace, což může vést ke zkresleným představám pěstounů, jak uvádí

KP 7: „A ještě navíc kvalitu přechodných pěstounů nám demoluje provázející organizace, protože si myslím, že je učí věci, který jsou v rozporu se zákonem a se zdravým rozumem. Ty provázející organizace se s odpuštěním, a jsou to ty s celorepublikovou působností, se pouští do věcí, který jsou pouze v kompetenci OSPODu, další jsou společný školení doprovodný organizace a těhle provázejících organizací, kde oni se setkávají i s dětma, fotí se, ty fotky jsou zveřejňovaný skoro všude. Zažila jsem tady já, se svýma pěstounama, protože tam si myslím, že by to fakt být nemělo.“

Svou zkušenost popisuje i

KP 1: „...někdy si myslím, že i je takhle negativně podporují doprovázející organizace, nechci jim sahat do svědomí, ale oni ty znalosti zákona taky nemají v malíčku a mají taky určitý idealistický představy, a v podstatě nezisk na tomhle funguje, že tam je ta dobrovolnost, takový ty ideální představy, že to půjde, když někomu podám pomocnou ruku a ono to tak bohužel nejde. Je to i o tom, jak je pěstoun, jak je doprovázející organizace rozumné.“

Popsané kategorie vystihují pohledy pracovníků OSPOD od významu pěstounské péče na přechodnou dobu po to, jak pracovníci hodnotí aktuální úroveň pěstounské péče na přechodnou dobu až po náročné situace, kterým pěstounské rodiny čelí a jaké podpory se

jim může dostat. Potřebnost přechodné pěstounské péče však výrazně posouvá schválená novela o sociálně-právní ochraně dětí, díky které, jak již bylo popsáno, nebude možné umisťovat děti do tří let do ústavní péče. Jak tedy tuto novelu vnímají pracovníci OSPOD popisuje další kapitola a tabulka č. 9.

2.3.9 Problematika novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Tabulka č. 9 Problematika novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER								
	Problematika novely zákona o sociálně právní ochraně dětí	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Negativa									
- nedostatečnost sítě NRP	•	•	•	•	•	•	•	•	•
- nepřipravenost na změnu	•	•	•	•	•	•	•	•	•
- zrušení možnosti ZDVOP	•		•	•	•			•	•
- nekonceptčnost	•	•	•	•				•	•
- ohrožení dětí	•	•	•	•	•				•
Pozitiva									
- potřeba rodinné péče	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Ústavní péče									
- stigmatické ústavní péče	•	•	•			•	•	•	
- vhodnost pro některé děti		•	•				•	•	•

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Na dotazy ohledně novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí reagují komunikační partneři s velkou dávkou emocí a to v negativním slova smyslu. Zaznívají reakce, kdy

KP 2 sděluje: „To je úplně šílená představa, když vidím, jak teď těch pěstounů není moc, je jich nedostatek, tak nechápu, co s těma dětma budeme dělat, když nebudou moci zůstat v rodině.“

Velmi podobné reakce následují od ostatních komunikačních partnerů

KP 3: „No mám děs v očích. Myslíme si, že je to absolutně nereálný, tam já si myslím, že to takhle absolutně nemůže zůstat a bude muset přijít ještě jiná novela zákona. To prostě není možný při počtu pěstounů, který máme, ty děti prostě není možný umístit do rodin, prostě není, a kam by teda šly, no to je totálně mimo.“

KP 4: „My si to zatím neumíme představit, co budeme s těma dětma dělat. Protože ne vždycky se povede nebo je možné dát děti do pěstounské péče. Takže vůbec netušíme,

jestli se třeba ještě nějaký zařízený nepřetransformuje. S námi nikdy nikdo tyhle změny nekomunikuje.“,

KP 5: „Až bude novela zákona, vůbec si nedovedu představit, co s těma dětma budeme dělat. Jestli si je budeme brát domů nebo skončí někde v nemocnici, kde je chtít nebudou, nebo jen na krátký čas. Vůbec nevím, aktuální síť absolutně nepokrývá to, co bysme potřebovali.“

I další výpovědi jsou v podstatě totožné a současně z nich vyplývá aktuální nepřipravenost na provedení takové změny.

Komunikační partneři současně kritizují, že nebude možné pro děti do tří let využít ani ZDVOP, která v podstatě slouží jako krátkodobá krizová služba k umístění dětí na dobu nejdéle půl roku. Jak sděluje

KP 5: „A třeba si nedovedu představit, že budu umisťovat nějaký malý dítě v noci. Protože něco se v té rodině stane a my potřebujeme zasáhnout i v noci, zavoláme na policii, máme tady rodiče, nejsou schopni se postarat, takže samozřejmě hned kontaktujeme širší rodinu, co tam je, jestli by byl někdo schopnej se postarat. Ale pokud tam ta další rodina není, tak si to nedovedu představit. Nevím, že bysme ve dvě ráno zavolali jakýmsi pěstounům, z toho seznamu, který máme. Teď třeba oslovíme ZDVOP, na 24 hodin dítě umístím a pak to ráno začneme řešit, co dál. Takže by tam měla zůstat alespoň krátkodobá možnost, umístit dítě do ZDVOP, abychom to pak mohli řešit dál. Pokud ZDVOP vůbec nebude, tak já nevím, tak dítě dám v noci do nemocnice. Zatím na to přechodkáři nejsou zvyklí, že bysme je kontaktovali v noci. A teď máme kromě našich pěstounů ty ostatní po celým jihočeským kraji a všechno docela daleko. A teď já bych v noci to dítě měla sama někam takhle daleko vézt. Já ho ani sama vézt nemůžu a součinnost vám policie neposkytne a musí k tomu být zdravotní sestra. Tak jak tohle budeme řešit? A pokud mi na kraji řeknou, že nejsou pěstouni volní a není zařízení, který by dítě mohlo přijmout, tak nevím, kam to dítě asi odvezu.“

Službu ZDVOP shledávají pracovníci OSPOD jako velmi potřebnou a velmi praktickou, neboť se jedná o krátkodobé řešení, kdy mohou dítě v případě krizové situace okamžitě umístit a pak mít alespoň prostor pro další řešení situace, tzn. nalezení pečujících osob z kruhu širší rodiny, najít pěstounskou péči či mají prostor na sanaci rodiny, nebo pokud se jedná o dítě s hendikepem nebo specifickou potřebou, je ve ZDVOP prakticky okamžitě k dispozici multidisciplinární tým.

Někteří komunikační partneři se vyjadřují o nekonceptnosti celého systému, jak sděluje

KP 3: „A to je ještě tak, že někdy ty děti mají takové indikace, nebo zdravotní hendikep, kdy ti pěstouni opravdu nejsou schopní to zajistit, protože třeba v tom zařízení mají lepší dostupnost zdravotní péče, a to fakt nevím, jestli to někdo nechce vidět na ministerstvu, nebo prostě udělá se hurá akce, protože vlastně jednu funkční službu pro ty děti zrušíme, ale nebude nahrazena ničím, protože ti pěstouni tady opravdu v takové míře nejsou.“

O nesystémovosti se vyjadřuje

KP 4: „S námi nikdy nikdo tyhle změny nekomunikuje. Ještě dříve, když se dělaly novely, tak se to hodně komunikovalo. Ale teď bych řekla, že je úplně bezvládní. Nás zespoda se nikdo neptá a my s těma rodinama přicházíme do styku. A myslím, že ani kraj nemá podpora ministerstva. Dříve to bývalo hodně provázaný.“

KP 7: „Takže metodický pokyny z ministerstva, který v životě neviděli naše klienty, neví, co mi tady s nima řešíme, ráda bych viděla, jak by tady zvládali ta jejich doporučení. Novela zákona mi přijde skoro až nepropracovanéj zločin.“

Při svých sděleních se pracovníci OSPOD nejvíce obávají o osud ohrožených dětí, jak sdělují

KP 1: „...že ta snaha, aby děti byly spokojený v rodině, aby nepřišly do ústavu, tak možná budou skrytě nespokojený pak v těch rodinách. Bojím se kontraproduktivního směru. Nevím, ono vždycky na začátku je to takový hodně hrr a pak se to nějak si sesedne.“

KP 2: „..jestliže nemám pěstouna, tak potřebuji zařízení. A myslím, že pořád lepší umístit do zařízení, než ho nechat zabít nebo zmrzačit. Protože ty zranění, týrání, rány si dítě odnáší do celého života.“

KP 3: „A mě napadají ty malinký děti, ty miminka, tak oni ti pěstouni, když mají pak nějakou specifickou péči, třeba malý mimina s postižením, tak jsme třeba řešili tu situaci, že žádní pěstouni nebyli ochotní, a hlavně schopní se o takový dítě postarat, takže musí do toho ZDVOPU, že třeba tyhle specifika nikdo neřeší. Takže ani ty malý jsou někdy prostě neumístitelný do přechodný pěstounky. Nevím, kde ty děti budou a jsou tam i ty rizika, že prostě budou zůstávat v rodinách.“

O pozitivních novelách zákona bylo možné při rozhovorech mluvit až později, protože první reakce pracovníků OSPOD vyvolala silnou negativní odpověď. Poté se tedy shodují, stejně tak, jak uváděli v kategorii, jak vnímají význam pěstounské péče, že rodinná péče je pro děti nenahraditelnou zejména ve věku 0-3 roky, neboť je nenahraditelná péče jedné pečující osoby. A pracovníci OSPOD rozumí směřování trendu preferování rodinné výchovy před výchovou ústavní.

KP 6 popisuje: „Chápu ten trend rodiny pro malé děti, to je určitě dobře nastavený. Pro ty starší děti by to bylo dobře nastavený, ale bohužel nemáme kroky dál. U těch malých dětí se ta návaznost celkem daří. Některý jdou do osvojení, některý do pěstounských péčí.“

a KP 7 k tomu uvažuje: „Takže i když se z toho kvanta dětí podaří zachránit dvě, tak to za to stálo. Ale je to velká finanční oběť, což tu vem čert, ale ta lidská.“

Novela zákona ve změně umístování dětí proběhla hlavně z důvodu, že Česká republika je jednou z posledních evropských zemí, kde věk pro umístění dětí do ústavní péče nebyl limitován. Někteří pracovníci OSPOD se ale domnívají, že nastávají některé případy dětí, pro které ústavní péče je z důvodu jejich specifických potřeb stále ještě vhodnější nebo respektive jejich situace je tak komplikovaná, že se nepodaří jim nalézt náhradní rodinnou péči.

KP 3 popisuje: „Já si prostě nemyslím, že zařízení pro děti je nějaký zlo. Leckdy, když se setkáme s těma dětma, víme, z jakých rodin pochází, jak se tam k nim chovají a vůbec jaký mají podmínky a to všechno, tak to, že se dítě dostane do zařízení, mnoho dětí prostě zachrání. Takže já nevím, jak se k této otázce postavit. Ale prostě sama za sebe si myslím, že na zařízeních není nic špatného. Samozřejmě, pokud by bylo víc pěstounů na přechodnou dobu a taky pak dlouhodobých, bylo by to dobře, pořád je to rodina. Ale pokud ty pěstouny nebudeme mít, tak jinou šanci prostě nemáme.“

Nebo KP 7 uvažuje: „Na druhou stranu, já jsem dostala do rukou děti z rodin, který měly poruchu vazby jako neskutečnou, který mají komplexní vývojový trauma podstatně horší, než mají děti z ústavu a byly v biologický rodině. Takže mám pocit, že jaký je rozdíl mezi dvěma milujícíma tetama, který se střídají v kulturním zařízení (myslím ústavním), a mezi dvěma lidma, který o to dítě pečují. Taky jsou přeci lidi, který o své dítě pečují tak, že chodí do práce a střídají se o něj. Nevím, jestli má komplexní vývojový trauma a poruchu vazby, pokud ho milují, ale pak komplexní

vývojový trauma a porucha vazby, vznikají v mizerný rodině. Takže mně prostě ta adorace jenom týhle formy péče vadí. Tady prostě řekneme, že ústavy jsou špatný, úplně je znechtíme, ale já si myslím, že pro spoustu dětí jsou ještě pořád záchrana pro jejich budoucí život. Jsou ústavy různého druhu a různé úrovně, i já mám své oblíbený a když vím, že konkrétní ústav by byl pro dítě za trest, tak ho tam prostě nedám. Jako tohle je pořád ještě jedna z forem a nevím, proč se tak demonizuje.“

Z výpovědí komunikačních partnerů je zřejmé, jak pohlíží na aktuální legislativní změny a vnímají aktuální nepřipravenost systému. Do nabytí účinnosti legislativních změn zbývají necelé dva roky, proto jsem se svým výzkumem pokusila zjistit, jaké možnosti vidí komunikační partneři k získání nových žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Výsledky šetření jsou popsány v poslední kapitole a tabulce č. 10.

2.3.10 Možnosti získávání nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Tabulka č. 10 Možnosti získávání nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu

KATEGORIE / kódy	KOMUNIKAČNÍ PARTNER							
Možnosti získávání nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5	KP 6	KP 7	KP 8
Žádný návrh řešení	•	•			•	•		•
Lepší finanční ohodnocení				•	•			•
Lepší kampaně			•		•		•	
Prezentace dobré praxe						•	•	
Prezentace na výstavách			•				•	
Negativní - uchazeči o práci z ÚP			•			•		•

Zdroj: vlastní výzkum (2023)

Při výzkumném šetření jsem se komunikačních partnerů dotazovala, zda by sami byli ochotni pozici přechodného pěstouna vykonávat. Většina komunikačních partnerů uvedla, že spíše ne z důvodu svých dlouholetých zkušeností a vědomí náročnosti a odpovědnosti této profese a současně jich většina uvádí, že nedokáží nabídnout řešení, jak efektivně získat nové zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Někteří z komunikačních partnerů se domnívají, zda by lepší finanční ohodnocení neoslovilo více zájemců, neboť jsou přesvědčeni o tom, že přechodná pěstounská péče, byť peníze zde nemohou hrát zásadní roli, je stále velmi finančně nedocenená i v souvislosti s nároky, které jsou na pěstouny kladeny.

KP 4 popisuje: „My máme pocit, že prostě podpora z kraje nebyla a finanční podpora, myslím, že je to taky motivace. Stát to podporuje, tak ať to podpoří hlavně finančně. Když se to srovná, kolik stojí ústavní péče. A na druhou stranu, když pěstouni mají objet všechny ty odborníky a můžou jezdit v rámci celého Jihočeskýho kraje a třeba pak na vyšetření do Prahy, a to musí i několikrát, tak je to hodně finančně náročný.“

Někteří komunikační partneři sdělují, že si nejsou vědomi, že by aktuálně byly spuštěny jakékoliv kampaně na oslovení nových zájemců o pěstounskou péči. A pokud ano, tak zřejmě nejsou zacíleny tak, aby oslovily vhodné cílové skupiny. Zároveň někteří k tomu uvádějí, že je svrchovaná doba takové kampaně začít realizovat. Někteří se domnívají o vhodnosti kampaní skrze média, jiní hovoří například o již v minulosti realizovaných výstavách, které byly organizovány na veřejných místech, kde v té souvislosti probíhaly i prezentace pěstounství, jak popisuje

KP 7: Ani nevím, že by byla nějaká kampaň, že by někdo něco takového dělal. Na kraji bývala podpůrná skupina pro pěstounskou péči, dělala různé akce lokálního charakteru, dělala stánky, který propagovaly pěstounskou péči. Dělala se i výstava tady v jižních Čechách, protože nám to přišlo smysluplný, dát o tom lidem vědět. Do toho pak přišel Covid a ten nám hodil vidle do všeho. No musím říci, že při tom, jak nám přibýlo práce, abychom zorganizovali, jak jsem si říkala, že bysme tady znovu udělali tu výstavu, že bysme to vzali po větších obcích tady na ORP, no musím říct, že opravdu není kdy. No a ve svém volném čase už na to opravdu nemám energii. Ta výstava byla putovní, spolupracovalo tam J&T a měli jí třeba v prostorech úřadu, my jsme se do toho nepřihlásili, ale spíš by se nám líbilo něco vlastního malýho. Prostě představit tu pěstounskou péči, co to reálně obnáší, co se daří, co je potřeba. Prostě udělat osvětu, ale představit ji opravdu reálně. A i jsme uvažovali, že máme šikovný pěstouny, kteří by o tom uměli mluvit. Aby u toho vždycky byl někdo, kdo dokáže sdělit tu reálnou zkušenost. A aby to bylo takový lidsky podaný. Nějakým letákem nebo plakátem se nic nezíská. Já svým svatým nadšením jsem na začátku pěstounky napsala článek do místních plátků, no napsala jsem to reálně, co to obnáší. A musím říci, že výsledný efekt byl úžasný, protože mi přišli všichni místní psychopati zeptat se, jestli by mohli. Třeba vám přijde někdo, koho znáte z ospodu, že nezvládal ani svoje děti, nebo má psychický problémy, polorozpadlej vztah a takový. No prostě takový ztracený duše. Ale myslím, že ty akce smysl mají, aby se ty lidi dozvěděli o tom, že pěstounství je, že je pro děti, který potřebují pomoc, ale je to hodně o realii. No zatím nevím o žádný kampani, která by šla ze shora. Ono vždycky vyjde sem tam nějaký článek o pěstounství, jak je to

úžasný. Nedělá se to moc promyšleně. Nепropaguje se to reálně. To je to, co říkám sociálně-právní ochrana je loď, která musí plout jedním směrem.“

Někteří partneři nepovažují za vhodnou cestu vyhledávat zájemce o pěstounskou péči skrze úřady práce, neboť sdělují své negativní zkušenosti z minulosti, jak popisuje

KP 3: Já bych řekla, že s tím souviselo určitý období, kdy vlastně úřady práce měly nějakou metodiku nebo nějaký, zřejmě asi metodiku k tomu, že takhle ty uchazeče o zaměstnání vlastně posílaly sem. To bylo takový období, který už teda není. A přímo přišli jako žadatelé z úřadu práce, že si teda nemůžou sehnat práci a že je sem poslali z úřadu práce a přestě tihle ti lidé potom často nesplňovali ty podmínky vlastně. Ty vlastně vůbec netušili, co tahle práce obnáší.“

Z uvedených výpovědí je patrné, že pěstounská péče na přechodnou dobu je naprosto specifickou činností a díky tomu není snadné nalézt vhodné zájemce. Komunikační partneři vnímají, že se jedná i o jakési nastavení a mentalitu české společnosti.

2.4 Diskuse

Ze získaných kategorií, kterými jsou: aktuální síť pěstounů na přechodnou dobu v Jihočeském kraji, význam pěstounské péče na přechodnou dobu, schopnosti a dovednosti pěstounů na přechodnou dobu, náročné životní situace v pěstounské péči na přechodnou dobu, spolupráce pracovníků OSPOD s pěstouny na přechodnou dobu, podpůrné služby, úroveň doprovázejících organizací, problematika novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí a možnosti získávání nových zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu, vnímám jako logické diskutovat výzkumná zjištění pomocí formulace odpovědí na výzkumné otázky a následnou komparaci s odbornou literaturou či jinými výzkumy, včetně výsledků vlastní bakalářské práce.

Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu?

Z hodnocení pracovníků OSPOD je jasně patrné, že dostupnost pěstounských rodin v poměru potřeb zajištění ohrožených dětí v krizové situaci je v jihočeském regionu nedostatečná a počty nových zájemců mají spíše slábnoucí charakter. Toto tvrzení koresponduje se zjištěním, které popisuje Strategie 21-29, že pokles počtu zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu je zaznamenán celorepublikově, a to již od 2016 (MPSV, 2020). Pemová, Ptáček (2022) označují stav pěstounů na přechodnou dobu za aktuálně alarmující. Komunikační partneři ale uvedli, že se ještě celkem daří umístění dětí ve věku do tří let do této formy péče, a toto zjištění také koresponduje s výsledky, které prezentovala Asociace dítě a rodina ve své provedené celorepublikové analýze zaměřené na zmapování pěstounských rodin v České republice, že průměrný věk dětí v době příchodu do PPPD je 2,1 (Lipová a kol., 2019). Komunikační partneři hovořili o největších obtížích s umístěním sourozeneckých skupin. Takovému popisu situace v jihočeském regionu neodpovídá zjištění výše uvedené analýzy, která udává, že až 20 % pěstounů na přechodnou dobu má v péči tři a více dětí a že se daří umístění sourozeneckých skupin do této formy péče (Lipová a kol., 2019).

Komplikovanější situace je také v případě starších dětí či starších dětí se specifickými potřebami, neboť se pracovníci OSPOD většinou shodují, že přechodní pěstouni preferují spíše péči o nejmenší děti. Stejně uvádí i Pazlarová (2016), že v České republice ale i ve

světě, je nedostatek pěstounů, kteří jsou ochotni pečovat o takto náročné děti se specifickými potřebami, jako jsou poruchy chování, poruchy učení, psychické obtíže, hyperaktivita, poruchy attachmentu a jiné. K podobnému zjištění jsem dospěla v rámci svého výzkumného šetření s pěstounskými rodinami, kdy pěstouni většinou vyjadřovali své preference k péči o nejmenší děti, neboť se zde domnívali o největší smysluplnosti. Pokud totiž měli zkušenost s péčí o děti se specifickými potřebami nebo s péčí o starší děti, vyjadřovali svou velkou vyčerpanost a také podstatné negativní změny v jejich osobním i partnerském životě. Pěstouni pak sdělovali, že po takových zkušenostech potřebovali svou službu přerušit nebo uvažovali o úplném ukončení či ji skutečně ukončili (Karasová, 2021). Taková rozhodnutí pěstounů způsobují oslabování sítě.

„Analýza potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami“ hovoří o tom, že v podstatě každé dítě, které musí opustit svou rodinu, má specifické potřeby vyplývající z jeho životní situace (Institut projektového řízení, 2017b). Škoviera (2007) popisuje, že i děti se specifickými potřebami mají stejné základní potřeby jako jiné děti. Loutná (2018) hodnotí, že péče o takové děti vyžaduje dobrou znalost problematiky a pěstouni by měli mít osvojené výchovné postupy a měli by umět reagovat na potřeby svěřených dětí, což na ně klade vysoké nároky. Výše uvedená „Analýza potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami“ identifikovala jako zcela chybějící například terapeutickou pěstounskou péči, kterou by poskytovali speciálně vyškolení pěstouni pro děti s výchovnými problémy, postižením či psychickými problémy nebo třeba pěstounská péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc a podobně. Hlavní aspekt vidí tato analýza v tom, že dětem se specifickými potřebami nemůže být odňato právo na život v rodinném prostředí z důvodu nesnadnosti nalezení náhradní rodinné péče (Institut projektového řízení, 2017b). Přestože uvedená analýza i jiné odborné literatury dlouhodobě hovoří o potřebě specializace pěstounské péče, z výzkumného šetření není patrný v jihočeském regionu žádný takový posun. Mezi komunikačními partnery panuje rozkolísanost názorů, zda by pěstouni měli mít legitimní možnost si stanovovat preference k přijímaným dětem, neboť se právě obávají toho, že pro komplikovanější případy by v podstatě pěstouni nebyli k dispozici. Na druhé straně ale z výpovědí vyplývá, že aktuálně jsou preference pěstounů při svěřování dětí spíše akceptovány, aby pěstouni mohli pečovat o děti, o kterých se domnívají, že péči zvládnou. Taková skutečnost nebyla ale úplně potvrzena výzkumným šetřením s pěstouny na přechodnou dobu, kdy někteří uvedli, že byli

primárně úřady obeznámeni, že není přijatelné, aby si kladli požadavky k přijímaným dětem (Karasová, 2021).

Dle pracovníků OSPOD mnohdy vedou pěstouny k rozhodnutí ukončení činnosti i vůbec prvotní získané zkušenosti, které i přes absolvovanou odbornou přípravu vyhodnotí jako mimořádně náročné. Snížení stavu pěstounských rodin pak může i podle některých pracovníků OSPOD způsobit rozhodnutí pěstounů změnit výkon své profese na pěstounství dlouhodobé z důvodů, že se nedaří nalézt pro dítě vhodná následná péče. Dle Vilémové a kol. (2022) je tento moment pro pěstouny velmi těžkým rozhodnutím, neboť vstupovali do této služby na určitý čas a uvědomují si svůj věk a věk dítěte, které by si měli ponechat. Zároveň jsou na dítě už tak navázání, že nechtějí, aby odešlo do péče, kterou nevidí jako nejvhodnější.

O tom, jak pracovníci OSPOD vnímají aktuální situaci pěstounské péče na přechodnou dobu lze hovořit i z pohledu, jak hodnotí úroveň pěstounů na přechodnou dobu určenou dovednostmi a schopnostmi pěstounů, ale i tím, v jakých náročných situacích se mohou ocitnout, a jak jsou schopni a připraveni jim čelit. Ve výzkumném šetření se komunikační partneři vyjadřovali většinou pozitivně ke schopnostem a dovednostem pěstounských rodin na přechodnou dobu, se kterými aktuálně spolupracují. Většinou vnímají schválené pěstouny na přechodnou dobu tak, že splňují aktuálně stanovené nároky pro výkon profese, kterým byla věnována kapitola teoretické části této práce, tzn. jak osobnostní, tak materiální předpoklady, jakými jsou např. schopnost poskytnout láskyplné a empatické prostředí, osobní zralost, naplněná rodičovská potřeba, intelektová úroveň, stabilní socioekonomická situace a jiné (MPSV, 2013a). Někdy se ale komunikační partneři zmiňovali, že bývá i otázkou času a zkušeností, než pěstouni získají potřebné kompetence.

Výkon pěstounské profese je podmíněný absolvováním odborné přípravy v délce 72 hodin, která je pro život budoucího pěstouna klíčová. Jak bylo popsáno v teoretické části, měla by pěstouny komplexně připravit od administrativní agendy, přes orientaci v legislativě, ale především je obeznámit s případy dětí, které jsou do náhradní rodinné péče umístěovány, i na to, jak zvládat náročné a krizové situace (MPSV, 2009a, Pazlarová, 2016). Ve výpovědích pracovníků OSPOD většinou zaznívalo, že pěstouni jsou dobře připraveni na spolupráci s institucemi i jinými odborníky. Při vlastním výzkumném šetření většinou pěstouni na přechodnou dobu uváděli svou spokojenost s odborným přípravným kurzem. Vnímali ho jako smysluplný, velmi prakticky pojatý a dostačující pro výkon

pěstounské profese (Karasová, 2021). Cílem kurzu je připravit pěstouny i na kontakt s biologickou rodinou. Přestože pěstouni při výzkumném šetření uváděli, že rozumí důležitosti kontaktu s biologickou rodinou a cítí se na něj být připraveni (Karasová, 2021), dle sdělení pracovníků OSPOD bývá pro pěstounské rodiny velmi náročný a komplikovaný. Stejně jako uvádí Novotná (2018b), popisují někteří pracovníci OSPOD to, že pěstouni vnímají biologickou rodinu dítěte jakou závadnou, ve které se objevovalo např. násilné chování, závislosti či osoby byly ohrožené kriminalitou, a obávají se styku s dítětem.

Specifičnost a individualita každého ohroženého dítěte a jeho rodiny je ovšem tak pestrá, že se pracovníci OSPOD domnívají, že připravit pěstouny všestranně nemůže být ambicí žádného přípravného kurzu. K takovému zjištění dospívá i „Analýza kvality příprav žadatelů“ (Institut projektového řízení, 2017a). Stejně se vyjadřuje Vávrová a kol. (2012), dle jejího názoru vnímají jak odborníci, tak náhradní rodiče přípravu jako velmi důležitou, ale zároveň nemůže být považována za ukončený proces. Jedná se spíše o vstup do problematiky náhradní rodinné péče s cílem popsat svým účastníkům základní souvislosti (Vávrová a kol., 2012).

Jako pomyslná nit se všemi realizovanými rozhovory s pracovníky OSPOD se vinulo sdělení, že výkon přechodné pěstounské péče je nejnáročnější formou náhradní rodinné péče. Právě přechodní pěstouni jsou osobami, které přijímají dítě v jeho velmi obtížné životní situaci a měli by být profesionály, kteří v poměrně krátkém čase musí poskytnout citově přívětivé prostředí, pomoci dítěti vyrovnat se předchozím traumatem a připravit dítě na přechod ať již k jiným pečovatelům, nebo zpět do rodiny (Pazlarová, 2016). Řešení takto složitého úkolu přivádí ale samotné pěstouny do mnoha velmi náročných situací. Pracovníci OSPOD velmi často hovořili o velkém citovém navázání a citové zátěži, která je pro pěstouny obtížně zvladatelná. Dle Vilémové a kol. (2022) by pěstouni coby profesionálové měli umět s citovou vazbou zacházet v rámci své profesionality, neboť pokud by drželi citový odstup, znamenalo by to jejich neprofesionalitu. Konečná, Sudová (2011) ve své realizované studii reprezentovaly ale i sporné názory jak odborníků, tak náhradních rodičů, kteří vznikání a rušení citové vazby označovali za velmi obtížně zvladatelné. Citová zátěž pak může být dle sdělení komunikačních partnerů ještě umocněna, pokud dochází k prodloužení délky pobytu dítěte v rodině. Někteří pracovníci OSPOD uvedli v této souvislosti, že se někteří pěstouni mohou snažit oddalovat proces předání, což není

v nejlepším zájmu dítěte. Jak uvádí Vilémová a kol. (2022), předání dítěte by mělo proběhnout velmi citlivě, aby tento akt nezpůsobil dítěti další traumatizaci.

Celý proces předání dítěte je dle pracovníků OSPOD pro pěstouny velmi náročnou situací. Jak uvádí Pazlarová (2016), je v podstatě základním principem této formy péče a měl být dobře zorganizován a citlivě naplánován, a to v souladu s individuálním plánem dítěte, s využitím například i případových konferencí. Pěstouni v něm hrají roli profesionálů, jejichž úlohou je, aby tento proces proběhl pro dítě co možná nejcitlivěji. Kdy se opět projevuje aspekt velkého citového pouta, které je o to silnější, čím více musejí pěstouni s dítětem překonat překážek. Proto předání dítěte představuje pro pěstouny enormní stresovou situaci. Stejně jako uvádějí pracovníci OSPOD, popisuje Pazlarová (2016), že stresovou zátěž pěstounů ovlivňuje to, k jakým následným pečovatelům dítě přechází. Největší pochybnosti a frustraci pěstouni pociťují, pokud by se dítě mělo vracet zpět do biologické rodiny, kde by mohlo hrozit opakované selhání z důvodu například ne zcela kompenzovaných závislostí nebo předchozího zanedbání péče (Pazlarová, 2016). K tomu někteří pracovníci OSPOD dodávají, že stejně obávané je pro pěstouny umístění dítěte do ústavní péče. Podobné zkušenosti sdělovali i pěstouni v realizovaném výzkumu, kdy následná ústavní péče byla pro ně nejvíce nepředstavitelnou (Karasová, 2021).

V některých málo častých případech se dle komunikačních partnerů může přihodit i taková situace, kdy se pěstouni nesladí s přijatým dítětem a chtějí takovou péči ukončit. Z rozhovorů vyplývá, že se jedná o případy dětí, které mohou mít specifické potřeby a pěstouni hůře zvládají péči o konkrétní dítě. Dle Burgetové (2016) může být taková situace způsobena i krajskými odbornými pracovníky nedostatečným zmapováním a posouzením osob při umisťování dítěte do náhradní rodinné péče, kdy dojde k nevhodnému umístění do rodiny a ta se může následně ocitnout v dilematické situaci a všichni její členové mohou mít pocit, že jsou v pasti. Jedná se o velmi komplikovanou situaci jak pro pěstouny, tak pracovníky OSPOD, ale především pro přijaté dítě. Jak pracovníci OSPOD, tak doprovázející organizace by se měli snažit o nalezení a poskytnutí podpory, aby nedocházelo k další traumatizaci samotného dítěte. Dle Šustrové (2018) by doprovázející pracovník měl být v takovém kontaktu s rodinou, aby právě včas zachytil takové problémy a konzultoval je s pracovníky OSPOD, případně byla situace řešena pomocí případové konference. Vilémová a kol. (2022) k tomu popisuje, že v takových případech je potřeba rychlé poskytnutí terapeutické pomoci, která však nemusí být pracovníkem doprovázející

organizace včas či v dostatečném rozsahu poskytnuta a dochází tak k velmi rychlému vyčerpání pěstounských rodičů.

Z výzkumného šetření s pracovníky OSPOD vyplynulo, že vnímají horší dostupnost podpůrných služeb a jejich dostupnost se výrazně snižuje s velikostí konkrétního ORP. Velmi problematická je dle komunikačních partnerů dostupnost psychologů a dětských psychiatrů. V některých výpovědích zaznělo, že se komunikační partneři domnívají, že pěstounským rodinám by se mělo dostávat větší podpory přímo z krajského úřadu. Pracovníci OSPOD zmiňují, že v předcovidovém období fungovala na krajském úřadu po předání dítěte závěrečná reflexe, kde se za účasti jak pracovníků OSPOD, tak pěstounů i doprovázející organizace společně hodnotil případ konkrétního dítěte. Pěstouni tak měli možnost hovořit o svých poznatcích, pocitech, ale zároveň získávali zpětnou vazbu ke své práci. Dle některých komunikačních partnerů tato reflexe aktuálně neprobíhá. Komunikační partneři se zároveň v této souvislosti domnívají, že by pro pěstounské rodiny bylo přínosné, kdyby mohly být v dalším kontaktu s psychologem krajského úřadu, který se účastnil již samotného schválení pěstounů a zná tak dobře jejich rodinnou situaci a mohl by být pro pěstouny další adekvátní podporou. Podobně hovoří Pazlarová (2016), že závěrečnému zhodnocení průběhu péče by měla být věnována velká pozornost a mělo by být citlivě reagováno na podněty pěstounů, neboť je možné, že pěstouni potřebují například supervizi či další psychologickou pomoc, aby byli schopni zpracovat aktuální případ a vyrovnat se s ním.

Pracovníci OSPOD velmi často verbalizovali své snahy poskytovat pěstounským rodinám podporu a pomoc. Mnohdy hovořili o tom, že pěstounům poskytují právní poradenství, pomoc v administrativních činnostech a podporu v problematických situacích. Hlavní úlohu v podpoře pěstounských rodin by ale dle pracovníků OSPOD měla naplnit doprovázející organizace, se kterou mají přechodní pěstouni uzavřenou smlouvu. Z výzkumného šetření vyplynula i mínění komunikačních partnerů o kvalitě doprovázejících organizací. Dle Šustrové (2018) by si doprovázející pracovník měl s rodinou vybudovat důvěrný partnerský vztah a být pěstounům maximální podporou, pomoci pěstounům najít nejvhodnější řešení pro dítě, poskytnout podporu a prostředí pro kontakt dítěte s biologickou rodinou. Dle komunikačních partnerů na takové úrovni spolupracují spíše doprovázející organizace v místě bydliště pěstounů, které poskytnou rychlou a pružnou službu. Horší hodnocení sklízí dle komunikačních partnerů doprovázející organizace s celonárodní

působností, které jsou s pěstouny v kontaktu ve větší vzdálenosti a nebývají schopné spolupracovat v takovém rozsahu a zajistit pěstounům potřebné zázemí například pro kontakt dítěte s biologickou rodinou.

Někdy se také komunikační partneři dotýkali toho, že pěstouni bývají schopni nalézat si podporu v náročných situacích vlastními silami, a to ideálně v rámci své širší rodiny, kdy uvádějí, že je velmi důležité, aby pěstouni měli především podporu a pochopení v rámci svých nejbližších.

Jak hodnotí pracovníci OSPOD aktuální spolupráci s pěstouny na přechodnou dobu?

Při výzkumném šetření zaznívala nejzásadnější informace od komunikačních partnerů k tomu, co vnímají jako nejvíce potřebný aspekt k nastavení efektivní spolupráce mezi pracovníky OSPOD a přechodnými pěstouny. Jako nejzásadnější je sociálními pracovníky hodnocena otevřená, vzájemná a důvěrná komunikace. Pracovníci OSPOD si uvědomují, že pokud mají přechodní pěstouni přijmout dítě v jeho nelehké životní situaci a ve velmi krátkém čase reagovat na jeho potřeby, potřebují pěstouni dostat především co nejširší spektrum informací o přijatém dítěti, a to i v souvislosti jeho aktuální situace i předchozí historie. Komunikační partneři se shodují většinou na tom, že se takové informace snaží pěstounům předávat. Ve vlastním výzkumném šetření s rodinami PPPD však pěstouni někdy uváděli, že jim schází i zásadní informace či jsou některé informace o dětech zkreslené (Karasová, 2021). Takovou situaci komunikační partneři vysvětlují tím, že někdy přichází rozhodnutí o umístění dítěte do PPPD velmi narychlo a sami mají velmi málo informací, které mohou pěstounům předat. Vilémová a kol. (2022) popisuje, jak stěžejní jsou pro pěstouny informace o dítěti, aby pochopili jeho životní příběh, a zároveň jak je potřebné, aby spolupráce s OSPOD probíhala na partnerské úrovni a pěstouni byli přijati do významných jednání, neboť i informace od pěstounů jsou velmi cenné pro další budoucnost dítěte. Stejně popisují pracovníci OSPOD, že zároveň oni sami potřebují mít průběžné aktuální informace o průběhu péče od přechodných pěstounů. Vilémová a kol. (2022) sděluje svá zjištění od pěstounů, že jejich ochota komunikace se odvíjí od přístupu konkrétního sociálního pracovníka, pokud je neakceptující a direktivní, raději se stahují, ale pokud cítí bezpečí, jsou ochotni více sdílet. Gabriel, Novák (2008) prezentují názor, že kvalitní pěstouni by se neměli uzavírat a nekomunikovat s odborníky.

Pracovníci OSPOD také většinou vnímají důležitost vytvoření vzájemné důvěry, která pak umožňuje větší ochotu pěstounů sdílet informace o svých problémech či nesnázích. Komunikační partneři uvádějí, že je pro ně velmi důležité, aby případné problémy pěstouni sdělili včas a oni je tak mohli začít okamžitě řešit. Burgetová (2016) popisuje, že pokud se situace v pěstounské rodině stává problematickou, nemusejí ji pěstouni vnímat jako běžné selhání, ale jako selhání zcela zásadní, z důvodu, z kterého mohou mít obavu požádat o pomoc jak v rámci své rodiny, tak si říci o pomoc odbornou. Burgetová (2016) vidí pomoc pěstounským rodinám, nesoucí si pocit svého selhání, především v posilování jejich kompetencí jak odborným vzděláváním, tak ale především vstřícným, empatickým přístupem samotných odborníků. Při vzájemné spolupráci by neměly být reflektovány pouze potřeby dětí, ale pozornost by měla být věnována celkové situaci v náhradní rodině. Vhodné je vytvářet bezpečný prostor, ve kterém pěstoun může beztrestně sdělit své obavy a dojmy. Stejně tak v této souvislosti popisuje význam kvalitní rodinné diagnostiky, ale i diagnostiky psychologické a zdravotní přijatého dítěte. Přínos v kvalitní diagnostické zprávě vidí hlavně v tom, že by pěstouni měli dostatek informací o dítěti, ale hlavně by znali výchovná doporučení, díky kterým by mohli svou péči lépe přizpůsobit a mohli by tak předejít řadě problematických situací. Zároveň k tomu ale uvádí, že je neustálý nedostatek psychologů i jiných odborníků, kteří by se takové diagnostice věnovali (Burgetová, 2016). Poznatek o nedostatku psychologů koresponduje opět se sdělením komunikačních partnerů. Pracovníci OSPOD uváděli, že jejich snahou je pěstouny podpořit ve sdílení vzniklých problémů bez obav, že by byli označeni, že svou péči nevykonávají správně.

Někteří komunikační partneři popisovali, že ke hladké spolupráci přispívá i to, pokud jsou oboustranně chápány a respektovány vzájemné možnosti. Kdy například popisují, že i samotní pracovníci OSPOD se mohou někdy nalézat v situaci, se kterou nesouhlasí nebo se domnívají o její nesprávnosti či se musí pohybovat na hraně zákona. Zde se opět vyjadřují o důležitosti komunikace, umět s pěstouny vzniklou situaci probrat a pokusit se o nalezení vhodného řešení. Což může být ovlivněno tím, do jaké míry je konkrétní pracovník schopen tzv. reflexivní praxe, které byla věnována kapitola teoretické části této práce. Dle Matouška (2003) pak záleží, zda se sociální pracovník umí orientovat v situaci klienta, vnímá etická dilemata a následně umí nést morální rizika a odpovědnost za své rozhodnutí v nejistých situacích.

Náročnost celé problematiky v sobě nese ale i to, že při spolupráci pracovníků OSPOD a pěstounských rodin mohou vzniknout překážky či bariéry, které vzájemnou spolupráci znesnadňují či dokonce limitují. Doba, po kterou mají pěstouni pečovat o svěřené dítě, by měla být pouze dočasnou. Pracovníci OSPOD by měli v tomto maximálně ročním období pracovat na sanaci původní biologické rodiny či hledat pro dítě jiné dlouhodobé řešení situace. Toto celé období může být zásadně negativně ovlivněno různými aspekty. Komunikační partneři se většinou shodují na tom, že pěstounské rodiny mohou nabývat dojmu, že úřady ve věci nekonají pružně a dostatečně. Přestože k tomu pracovníci OSPOD dodávají, že i zde je potřebná komunikace s pěstounskými rodinami, aby byly průběžně informovány, jak celý případ postupuje, pěstounské rodiny hovořily o tom, že někdy tomu tak nebývá a opravdu se domnívají, že by řízení mělo probíhat pružněji (Karasová, 2021).

Bylo tedy snahou zjistit, jaké konkrétní překážky stojí před pracovníky OSPOD v řešení situace ohrožených dětí. Komplikovaná dle pracovníků OSPOD bývá spolupráce se samotnou biologickou rodinou, které musí být prioritně dána možnost upravit své poměry tak, aby mohla přijmout dítě zpět do své péče. Zde vnímají svou práci jako velice složitou, neboť dle jejich mínění je již samotné odebrání dítěte z rodiny tou nejkrajnější možností a sociální práce s rodinou v rámci case managementu společně se zapojením jiných odborníků už nějaký čas musela probíhat. Zde vidí dilematické zejména to, že čím více možností je dáno někdy i obtížně spolupracující biologické rodině, tím může být upozaděn zájem dítěte a snížení možností na jeho život v adekvátním náhradním rodinném prostředí. Jak bylo popsáno v teoretické části, kdy Kodymová (2018) popisuje, že i přes veškeré snahy odborníků se děti nemohou vrátit ke svým rodinám. Byť je rodiče nekontaktují, nezajímají se, ale přesto trvají na zachování rodičovských práv. Pro sociální pracovníky pak nastávají dilematické situace, kterým potřebám má být vyhověno, zda zachovat rodičovská práva či podpořit právo dětí na stabilní bezpečný domov třeba v osvojení (Kodymová, 2018). Stejně zkušenosti popisují pracovníci OSPOD ve výzkumu Pazlarové, Matouška (2016), že současný trend směřuje k co nejdelšímu ponechání dětí v rodinách, kdy z obavy z porušení práv rodičů nebývá upřednostněn nejlepší zájem dítěte. Kritéria o odebrání dítěte z rodiny bývají většinou kombinací několika pro zdraví a život dítěte významně rizikových faktorů, jako jsou závislosti, týrání či zneužívání a odebrání dítěte předcházela preventivní práce s rodinou i širší rodinou (Pazlarová, Matoušek, 2016). Situaci dle pracovníků OSPOD pak může komplikovat i to, že biologičtí rodiče nejsou k zastížení, a tím dochází k prodlužování soudního řízení. Respektováním všech zákonných lhůt a průtahů v soudním řízení z výše

uvedených důvodů může dojít k prodloužení délky pobytu dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu, což je nepříznivou situací jak pro přechodné pěstouny, tak i pro samotné dítě. Přechodní pěstouni pak mohou reagovat popudlivě a mohou být přesvědčeni o nedostatečné práci úřadů, protože situaci vnímají především z pohledu dítěte, o které pečují.

Z výpovědi komunikačních partnerů je zřejmé, že řešení celé situace může být velmi ztíženo jak horší spoluprací s biologickou rodinou, poté dodržením uložených zákonných lhůt, až po následné zjištění, že pro dítě bude potřeba nalézt jiný vhodný dlouhodobý pečovatel. Nalezení následné dlouhodobé péče pro dítě je ovlivněno opět řadou kritérií. Pokud rodiče udělí souhlas s osvojením, hledají se následní osvojitelé, pokud rodiče souhlas neudělí, hledá se dlouhodobá pěstounská péče. Jak již bylo popsáno v teoretické části, pravidlo by mělo být takové, že se hledají nejvhodnější pečovatelé pro konkrétní dítě v jeho nejlepším zájmu a nikdy ne naopak (Trnková, 2018). Tento proces může být zdlouhavý a do jisté míry ovlivněný tím, v jakém věku dítě je a jak komplikované zátěže si nese. Komunikační partneři k tomu někdy zmiňují, že pokud se nedaří v určitém horizontu nalézt následní pečovatelé, mají někteří pěstouni tendenci situaci řešit vlastní iniciativou a následného pečovatele hledají pomocí sociálních sítí, či své problémy sdílejí na sociálních sítích. Dle Burgetové (2016) v některých ohledech mohou částečně pomoci svépomocné skupiny, kde pěstouni mohou sdílet své zkušenosti a pocity. Dle komunikačních partnerů, kteří uváděli takovou zkušenost, nelze touto cestou ale hledat následné pečovatele, protože jakékoliv veřejné sdílení informací o dítěti je v rozporu se zákonem. Umístění dítěte do náhradního rodinného prostředí je pouze v kompetenci krajského úřadu, který zprostředkovává pouze prověřené zájemce o náhradní rodinnou péči. Někteří komunikační partneři se domnívají, že i některé doprovázející organizace podporují pěstouny v takovém sdílení.

Komunikační partneři většinou hovořili o tom, že vnímají své pracovní limity v tom, že jejich práce spočívá v široké administrativní agendě, což jim klade překážky být ve větším kontaktu jak s rodinami a dětmi, tak i s pěstounskými rodinami. V rámci svého výzkumného šetření jsem se mohla více zaměřit na sebereflexi komunikačních partnerů, zda si uvědomují případy, kdy mohli změnit svůj osobní postup či jednání k tomu, aby spolupráce jak s biologickou rodinou, tak pěstounskou rodinou probíhala efektivněji.

Jaká pozitiva vnímají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu?

I když téma aktuálně schválené novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí ve smyslu možnosti umístování dětí do tří let pouze do náhradní rodinné péče vyvolala u komunikačních partnerů velmi zjiskřené emoce, po vyslovení všech negativních připomínek popsali, jaká pozitiva vnímají.

Pracovníci OSPOD se shodují na tom, že rozumí směřování trendu upřednostňování náhradní rodinné péče před ústavní formou, zejména pro nejmladší děti. Stejně jako uvádí Trnková (2018), že institut PPPD byl přijat především za účelem profesionalizace pěstounské péče, jehož základním přínosem má být snížení počtu dětí v ústavních zařízeních, a to především těch nejmenších do tří let věku. Pemová, Ptáček (2022) uvádějí, že právě PPPD byla prioritně schválena, aby především eliminovala počty nejmenších dětí v ústavních zařízeních. Největší podíl dětí v PPPD skutečně tvoří kategorie do dvou let věku. Ovšem není možné porovnat, kolik dětí pobývá v kojeneckých ústavech či ZDVOP, neboť tato data nelze ze statistik MPSV zcela ověřit. Nelze tedy potvrdit trend, že nejmenší děti jsou umístovány nejvíce do náhradního rodinného prostředí, neboť je stále velký počet dětí v kojeneckých ústavech (Pemová, Ptáček, 2022). Komunikační partneři vzpomínali na to, že když od roku 2013 byla novelou upravena forma pěstounské péče na přechodnou dobu, vyvolala podobně silnou vlnu diskusí o tom, zda a jak bude taková forma péče pro děti prospěšnější. Většinou uváděli, že si nedokázali představit, jak umístí dítě do náhradního rodinného prostředí na krátké období, kde dojde k jeho citovému navázání k jedné pečující osobě a pak se bude muset odloučit a pokračovat k jiné pečující osobě do dlouhodobé péče či zpět do rodiny. Po deseti letech zkušeností popisují pozitiva PPPD, kdy její největší význam vnímají v péči o novorozené děti a děti do 3-6 let věku. Komunikační partneři popisují význam jedné pečující osoby pro takto malé děti, ke které se dítě může připoutat. Teorii citové vazby neboli attachment, formuloval v šedesátých letech významný psychoanalytik John Bowlby (1958). Kovařovicová (2018) popisuje, jak je zcela zásadní pro harmonický vývoj dítěte, zda v prvních měsících či letech života má jednu bezpečnou a blízkou osobu, ke které si může vytvořit pevné citové pouto a která o něj pečuje a chrání ho a ke které se může uchýlit, když cítí strach a nejistotu. Dítě, díky blízké a bezpečné vztahové osobě, pocituje větší důvěru k ostatním lidem i k okolnímu světu. Pracovníci OSPOD

většinou zaznamenali lepší prospívání dětí, pokud jsou v tomto nízkém věku umístěny do náhradního rodinného prostředí.

Pracovníci OSPOD se shodují na tom, že je prioritní volit pro děti náhradní rodinnou péči před péčí ústavní. Jak již bylo popsáno, vyplynulo z výzkumného šetření, že i samotní pěstouni na přechodnou dobu sami nejvíce preferují péči o nejmladší děti a takové děti se také nejvíce daří do této péče umisťovat.

Výzkumným šetřením se nepodařilo zjistit, zda pracovníci OSPOD vnímají nějaký konkrétní pozitivní posun přímo v pěstounské péči na přechodnou dobu v souvislosti se zmiňovanou novelou zákona.

Jaká negativa předpokládají pracovníci OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu s ohledem na aktuální legislativní změnu?

Jako hlavním negativem schválené novely zákona, která stanovuje věkovou hranici pro umístění dětí do ústavní péče, vidí většina komunikačních partnerů nedostatečnost počtu pěstounů na přechodnou dobu. Byť se aktuálně daří umisťovat děti do věku tří let do této formy péče, vnímají i tak pracovníci OSPOD tuto síť jako aktuálně nedostatečnou. Při nynějším počtu pěstounů na přechodnou dobu vyjadřují svou největší obavu o osudy dětí, které nebudou moci být ponechány v nefunkčním rodinném prostředí, kde hrozí zásadní ohrožení jejich zdraví či života. Obávají se určité kontraproduktivity systému, aby děti nemusely zůstat v ohrožující biologické rodině, protože pro ně nebude možné nalézt vhodné náhradní rodinné prostředí. Nebo pak i takové varianty, že takové děti budou umisťované k aktuálním volným pěstounům ovšem mimo region, kdy bude pak komplikované zachování kontaktu s biologickou rodinou.

Pracovníci OSPOD většinou mají za to, že by měla být ponechána alespoň krátkodobá možnost využití zařízení pro děti vyžadují okamžitou pomoc, kam by mohli dítě v krizové situaci umístit okamžitě a poté měli prostor hledat adekvátní řešení situace ať už formou nalezení pomoci v širší rodině či formou náhradní rodinné péče. Domnívají se, že za současného nastavení systému nejsou pěstouni na přechodnou dobu připraveni přijmout dítě například v nočních hodinách. Navíc před přijetím dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu musí být osloven příslušný krajský úřad, který sdělí, zda má k dispozici pěstounskou rodinou na přechodnou dobu, která bude pro konkrétní dítě vhodnou, a zda bude možné, aby

toto dítě přijala. Obávají se pak toho, že dostupnou variantou pro děti ve věku do tří let v krizové situaci bude pouze jejich umístění na dětská oddělení nemocnic. V roce 2019 upozornila ale tehdejší ochránkyně veřejných práv Alena Šabatová na to, že pokud bude vedena diskuse a změna legislativy pro umisťování dětí do ústavních zařízení, je potřeba rozšířit ji i o diskusi ohledně ZDVOP. Konstatovala, že velmi často dochází k umisťování dětí ve věku do tří let do ZDVOP, které jsou vedené v evidenci pro umístění do náhradní rodinné péče, ale bohužel se takovou nedaří nalézt. Apelovala tehdy na MPSV, aby se koncentrovalo na funkční systém náhradní rodinné péče, aby nedocházelo k takovým umístěním dětí (Šabatová, 2019).

Další otázkou jsou pak dle některých pracovníků OSPOD i osudy dětí, které jsou ve věku do tří let, ale tvoří součást třeba tří či vícečetné sourozenecké skupiny. Kdy pro takové děti dle jejich sdělení prakticky není možné zajistit pěstounskou péči na přechodnou dobu. Směrnice o náhradní rodinné péči vydaná OSN uvádí, že pokud existuje vazba mezi sourozenci, neměli by být odděleni, a to ani z důvodů umístění do náhradní rodinné péče, pouze hrozí-li prokazatelné riziko zneužívání nebo jiné vážné odůvodnění, které je v nejlepším zájmu dítěte. Vždy je ale potřebné zajištění kontaktu těchto sourozenců, pokud je to v souladu s jejich přáním a zájmy (Posch, 2011).

Podobná situace, dle sdělení komunikačních partnerů, je i s dětmi, které mají komplikovanou zdravotní zátěž či specifické potřeby. I zde vnímají již nyní překážky pro umístění do přechodné pěstounské péče.

Problematika situace ovšem nekončí jen u nedostatku pěstounů na přechodnou dobu, neboť dle sdělení pracovníků OSPOD bývá problematické nalezení i další návazné péče pro děti, které se z PPPD nemohou vrátit zpět do biologické rodiny a zároveň rodiče neudělí souhlas s osvojením. Pracovníci OSPOD hovoří i o nedostatečné síti pěstounů dlouhodobých.

Někteří pracovníci OSPOD, přestože si uvědomují význam a nenahraditelnost rodinné péče, se domnívají, že ústavní péče byla ne zcela správně onálepkována jako naprosto nepřijatelnou. Popisují, že ale i zařízení prošla za poslední desítky let velmi podstatnými změnami a dotýkají se toho, že pro některé děti jsou stále ještě nejvhodnějším řešením jejich situace, kdy zkrátka pro některé děti nebude moci i nadále být zajištěna rodinná forma péče, a pak je asi lepší formou zajištění péče v ústavním zařízení než ponechání v ohrožující rodině. Verbalizují, že rodina není přece vždy tou ideální, že právě i z nefunkčních rodin,

přicházejí děti s poruchou vazby, deprivací nebo s komplexním vývojovým traumatem. Pemová, Ptáček (2022) proti tomuto konstatují, že není možné, aby v České republice přetrvávaly názorové tendence, které konzervují systém ústavní péče jako potřebný, který by měl řešit problematické situace některých dětí, a to ani z důvodů nízké kapacity náhradních rodin či z důvodu nedostatečnosti sítě sociálních služeb. Pemová, Ptáček (2022) připouští umístění dítěte do institucionální péče pouze za podmínek, kdy vychází z nejlepšího zájmu, preferencí a potřeb dítěte, např. pokud dospívající preferují péči nevyžadující větší emocionální angažovanost, v žádném případě z důvodu nedostatečné sítě kvalitní náhradní rodinné péče.

Pracovníci OSPOD se většinou vyjadřují o nekonceptnosti a nesystematičnosti systému sociálně-právní ochrany dětí. Všeobecně kritizována dle Pemové, Ptáčka (2022) je roztržitost systému, kdy ohrožené děti spadají do gesce ministerstva práce a sociálních věcí, školství, zdravotnictví, vnitra a spravedlnosti, krajů a obcí, aniž by jejich činnosti byly systematicky koordinovány. Novák a kol. (2013) uvádí, že zatím co například v Anglii a Dánsku funguje systém náhradní rodinné péče již historicky, Polsko a Slovensko zavedly zcela nové právní úpravy. V Anglii je legislativně uloženo zajistit dětem náhradní rodinnou péči až do jejich úplného osamostatnění, Dánsko se zavedením zákona v roce 2011 zaměřuje na vysokou mezioborovou spolupráci, propojení a koordinaci služeb, ale především na vysokou úroveň dodržování práv dětí. Slovenská republika, přestože se ocitla na stejné startovací čáře jako my, zavedla v roce 2005 dva zákony, zákon o rodině a zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ale především sjednotila zajištění náhradní rodinné péče pod gesce ministerstva práce a sociálních věcí a rodiny. Podobnou cestu sjednocení zavedlo i Polsko. Celkově jsou tyto systémy charakteristické jednotnou právní úpravou, mezioborovou spoluprací a pružným fungováním náhradní rodinné péče (Novák a kol., 2013).

Pracovníci OSPOD zmiňují, že návrhy novel zákonů by měly být lépe diskutovány napříč odbornou veřejností a lépe provázané s přímým dopadem do praxe. Takovou nekonceptnost aktuálně vnímají v tom, že schválením této konkrétní změny by měla být maximální pozornost upnuta právě na získání adekvátního počtu jak přechodných pěstounů, tak pěstounů dlouhodobých. Pemová, Ptáček (2022) upozorňují na to, že od doby využívání PPPD bude aktuálně docházet k tomu, že budou někteří z první generace přechodných pěstounů svou činnost postupně ukončovat a stát by měl velmi aktivně oslovovat a vyhledávat nové zájemce o PPPD. Snahou výzkumného šetření bylo tedy zjistit, co by

pracovníci OSPOD navrhovali, že by bylo potřebné změnit, či jak získat nové zájemce. Komunikační partneři polemizovali o tom, že navrhnout takový systém, který bude vyhovující, není jednoduché a rozmýšleli, jakou nejvhodnější cestou získat například zájemce o PPPD. Shodují se na tom, že informace o PPPD, které jsou veřejně prezentovány, by neměly být zkreslované, neboť se stává, že někteří zájemci, kteří přicházejí, mají někdy idealizované představy a nemají reálné povědomí o službě, kterou by měli vykonávat. Zároveň komunikační partneři popisují, že se vůbec neosvědčila spolupráce s úřady práce, které měly tendence posílat uchazeče o zaměstnání, kteří absolutně nesplňovali podmínky pro tuto službu a vnímali výkon pěstounské profese ne jako pomoc ohroženým dětem, ale spíše řešením své aktuální nezaměstnanosti. Někteří komunikační partneři se domnívají, že PPPD by bylo nejvhodnější prezentovat skrze aktuální přechodné pěstouny, kteří by prezentovali příklady dobré praxe, tedy toho, co se v této péči podařilo a jakým dětem se podařilo zajistit díky této formy péče pomoc a tím i lepší budoucnost. Někteří komunikační partneři se domnívají o vhodnosti organizace výstav na veřejně dostupných místech, které již byly v rámci Jihočeského kraje organizovány. Zde by viděli vhodnost propojení s prezentacemi přechodných pěstounů, kteří by právě prezentovali reálné informace.

Někteří komunikační partneři vidí cestu v celkovém výrazně lepším finančním ohodnocení pěstounské péče na přechodnou dobu, neboť vnímají, že není stále adekvátně doceněna.

Z popsané odpovědi na výzkumnou otázku je jasně patrné, že komunikační partneři uváděli svá hodnocení na celkový negativní dopad na problematiku ohrožených dětí a náhradní rodinné péče.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo zmapovat aktuální situaci pěstounů na přechodnou dobu z pohledu pracovníků OSPOD v rámci Jihočeského kraje. Hlavní pozornost byla tedy věnována tomu, jak pracovníci vnímají dostupnost aktuální sítě pěstounů na přechodnou dobu. Dále tomu, jak celkově hodnotí význam pěstounské péče na přechodnou dobu v systému péče o ohrožené děti. Následně hodnocení úrovně těchto pěstounů a jejich schopnosti a dovednosti spolupracovat v systému péče o ohrožené děti. Celou problematiku navíc významně podtrhuje aktuálně schválená novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, jenž mimo jiné ustanovuje to, že od roku 2025 nebude možné umisťovat ohrožené děti do věku tří let do jakékoliv formy ústavní péče. Z tohoto jasně vyplývá, že bude zapotřebí zajistit dostatečnou funkční síť pěstounských rodin na přechodnou dobu. Cílem výzkumného šetření bylo tedy zaměřit pozornost i na to, jak tuto legislativní změnu vnímají pracovníci OSPOD v kontextu pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je společně s dalšími formami náhradní rodinné péče významným článkem v procesu deinstitucionalizace péče o ohrožené děti. Novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí v roce 2013 došlo k významnému posunu právě institutu pěstounské péče na přechodnou dobu a rozběhlo se velmi dynamické úsilí o získání zájemců na tuto formu péče. Tím došlo k velmi významným změnám v upřednostnění náhradní rodinné péče před formou ústavní. Trend získávání nových zájemců o PPPD trval necelé tři roky a od té doby je nezpochybnitelná stagnace a ztráta této dynamiky, která by se ovšem měla nastartovat z důvodu aktuálních legislativních změn, na základě kterých bude potřeba funkčního systému náhradní péče a to především v o dost větší kapacitě.

Vzhledem k aktuální situaci i svému předchozímu výzkumu jsem vnímala jako přínosné věnovat výzkumné šetření pěstounské péči na přechodnou dobu pohledem pracovníků OSPOD v rámci Jihočeského kraje. Právě pracovníci OSPOD hrají svou klíčovou roli v tom, jaký bude další osud jak ohrožených dětí a jejich rodin, tak i těch pěstounských. Za deset let fungování PPPD je možné zhodnotit, jak pracovníci OSPOD shledávají aktuální situaci PPPD a jak hodnotí svou spolupráci s těmito rodinami. Vnímala jsem jako potřebné dotknout se výzkumným šetřením i aktuální legislativní změny, jaká pozitiva a negativa předpokládají pracovníci OSPOD v této souvislosti. Jako žádoucí shledávám možnost právě touto prací upozornit na to, jak je situace vnímána sociálními

pracovníky v praxi a čemu je nutné v blízké době věnovat zásadní pozornost, a to nejen v jihočeském regionu.

Výzkumným šetřením byl zjištěn zásadní fakt, kterým je nedostatečná síť pěstounů na přechodnou dobu a velmi upadající množství nových zájemců o tento typ péče v Jihočeském kraji. Pracovníci OSPOD většinou uvedli, že aktuálně nejsou srozuměni o jakýchkoliv probíhajících kampaních či jiných činnostech, které by se zaměřovaly na oslovování nových zájemců a propagaci PPPD. Několik komunikačních partnerů zmínilo, že by bylo přínosné zapojení stávajících pěstounů, kteří by prezentovali dobrou praxi. Tuto myšlenku hodnotím velmi pozitivně, neboť při mém předchozím výzkumu s pěstouny na přechodnou dobu sami velmi často hovořili o své zkušenosti z přípravného kurzu, kde měli možnost setkat se s pěstouny z praxe, kteří jim předali reálné informace, a to navíc na stejné „neodborné“ úrovni jako byli sami žadatelé. Mým doporučením je využití přechodných pěstounů pro prezentaci a kampaně PPPD, kteří mají dlouholeté zkušenosti a mohou nabídnout své praktické poznatky, ale hlavně jsou schopni nejlépe prezentovat osudy dětí, kterým dokázali pomoci. Domnívám se, že i prezentací samotných přechodných pěstounů by se mohl změnit celkový společenský pohled na tento typ péče, která stále nemá dostatečné pozitivní společenské hodnocení. Kampaně by měly být kreativní, a hlavně směřované tak, aby skutečně oslovily konkrétní cílovou skupinu. Vzhledem ke své informovanosti o problematice jsem našla internetové stránky a články o právě spouštěných kampaních. Pokud bych ale takové informace cíleně nehledala, v běžném životě bych je nezaznamenala. Doporučuji tedy kampaň mířit na ideální cílovou skupinu osob ve věku 40-50 let s vlastními dětmi, které například opouštějí jejich rodiny, a tu směřovat do veřejných institucí, které lidé v tomto věku nejčastěji využívají či navštěvují. Velké možnosti skýtá i virtuální prostor, který díky covidovému období získal svou nezastupitelnou úlohu. Příběhům pěstounských rodin a dětí, kterým tato péče pomáhá, by měl být věnován i dostatečný mediální prostor. Podobné kampaně by měly směřovat i k oslovování a hledání zájemců i o pěstounskou péči dlouhodobou, která je potřebná pro další návaznost náhradní rodinné péče, neboť i tato síť se jeví jako aktuálně nedostatečnou.

Z výzkumného šetření vyplynulo, jak velmi složité a někdy až nemožné je nalezení PPPD pro děti ze sourozeneckých skupin či pro děti starší nebo děti se specifickými potřebami. Diskutabilně je mezi pracovníky OSPOD vnímáno, zda by pěstouni měli mít možnost stanovit si hranice vůči přijímaným dětem. V souvislosti se získanými informacemi

od samotných pěstounů se domnívám, že pěstounům by měla být dána možnost stanovit si hranice, o jaké děti jsou schopni pečovat. Z logiky věci vyplývá, že je velmi náročný požadavek na pěstouny, pokud mají přijmout dítě ve věku 0-18 let. Je pochopitelné, že nemůže být zcela v jejich možnostech mít v domácím prostředí vybavení od postýlky a oblečení pro novorozence až po školní či dospívající dítě. I u samotných pěstounů jsem vnímala, že někteří z nich byli nastaveni pečovat pouze o novorozence, jiní zase preferovali děti od jednoho roku, nebo jiní by raději pečovali o školní děti, protože i takové měli vlastní děti. Osobně bych se přikláněla, aby takové preference pěstounů byly respektovány a legislativně upraveny. Domnívám se, že by se tím předešlo i řadě problematických situací z důvodu jiného očekávání pěstounů. Podpory a vzdělávání pěstounů by pak mohly být lépe cíleny a dále i lépe specializovány na konkrétní potřeby dětí určité věkové hranice a související specifika. Pěstouny by bylo vhodné vzdělávat i terapeuticky, aby byli lépe připraveni zvládat náročné situace, ve kterých se mohou s dětmi společně nalézat, a měli by mít k dispozici síť podpůrných služeb, na které by se mohli pružně obracet. Z výzkumného šetření bohužel vyplynulo, že právě dostupnost podpůrných služeb je klesající v závislosti na velikosti ORP a stávající síť je velmi vyčerpána, kdy největší nedostupnost je v případě dětských psychiatrů a psychologů. S touto problematikou vidím další výzkumný potenciál, a sice zaměřit výzkumné šetření na to, jak by přechodní pěstouni vnímali profesionalizaci a specializaci na děti různých věkových kategorií a děti s různými specifickými potřebami? Jaká by byla jejich ochota se odborně specializovat či podstoupit terapeutické kurzy?

Z výzkumného šetření vyplynul zajímavý poznatek, kdy někteří komunikační partneři uvedli, že aktuálně nejsou v Jihočeském kraji prováděné s pěstounskými rodinami závěrečné reflexe, které probíhaly po každém předání dítěte. Tyto reflexe sloužily k celkovému zhodnocení případu, k tomu, aby pěstouni měli adekvátní zpětnou vazbu a všichni zúčastnění aktéři si mohli společně vyměnit získané poznatky a zkušenosti. Tyto závěrečné reflexe vnímají pracovníci OSPOD jako přínosné a domnívají se, že by takové reflexe měly být obnoveny. Domnívám se o prospěšnosti takových reflexí, neboť na základě nich by bylo možné zajistit pěstounským rodinám například supervizi či jinou potřebnou podporu, či vzdělání.

K tématu spolupráce pracovníků OSPOD a pěstounských rodin je jasně zřetelné, že nejvýznamnějším faktorem je efektivní vzájemná, otevřená a důvěrná komunikace. Ta je podstatná v obou směrech, a to tedy především od sociálních pracovníků směrem k rodinám,

aby pěstounům předaly kompletní a nezkreslené informace o přijatých dětech, které jsou pro pěstouny mimořádně důležité v tom, aby jejich péče mohla co nejlépe odpovídat potřebám dítěte. Ale zároveň aby pěstouni byli schopni a ochotni sdělovat veškeré informace o dětech právě sociálním pracovním OSPOD, které mají v rukou další osud dítěte. Pro efektivní komunikaci je bezpodmínečně nutný vzájemný respekt a důvěra. Domnívám se, že pouze v bezpečném prostředí jsou pěstouni ochotni sdělit své problematické situace bez pocitu selhání.

Z celé problematiky je jasně zřetelný a nezpochybnitelný význam náhradní rodinné péče v systému sociálně-právní ochrany dětí. Domnívám se však, že zájem nemůže být věnován pouze tomu, jak zajistit náhradní rodinnou péči dětem v krizových a jejich život a zdraví ohrožujících situacích, ale především by největší zájem měl být věnován preventivní práci s ohroženými rodinami. Komunikační partneři hodnotili jako velmi složitou a časově náročnou jejich spisovou agendu a také personální oslabení, které jim brání v častějším kontaktu s ohroženými rodinami. Domnívám se, že snahou systému by měla být optimalizace spisové agendy tak, aby největší těžiště sociální práce bylo přesunuto co nejvíce do přímé práce s ohroženými rodinami. Zároveň by bylo vhodné analyzovat podpůrnou síť sociálních služeb a jejich posílení, aby se co nejvíce předcházelo situacím, kdy děti nemohou zůstat ve svých vlastních rodinách. Samozřejmě nelze předpokládat, že zlepšení situace je pouze v rukou sociálních pracovníků a pracovníků, jedná se zde o ucelení a sjednocení systému tak, aby byl schopen nabídnout multidisciplinární spolupráci a adekvátní dostupnou síť služeb podporující fungování rodin.

Problematická spolupráce s biologickými rodinami pak může dle sdělení některých komunikačních partnerů klást bariéry do spolupráce s pěstounskými rodinami, ať už se jedná o kontakt dítěte se svou rodinou nebo to, že díky nespolupráci biologické rodiny dochází k soudním průtahům, což nepřispívá nejlepšímu zájmu dítěte. Všeobecným zájmem zapojených odborníků by mělo být zvyšování rodičovských kompetencí a podpora jejich odpovědnosti v péči o své děti.

Věřím, že výsledky této práce mohou sloužit jako ucelené aktuální poznatky mapující situaci a spolupráci pracovníků OSPOD a přechodných pěstounů v Jihočeském kraji a přispět jako námět k potřebným změnám.

Seznam literatury a zdrojů

1. Allen, Karen. 2012. „What Is an Ethical Dilemma?“ *The new social worker* 19(2): 4-5.
2. Banks, Sarah. 2012. *Ethics and Values in Social Work*. London: Red Globe Press.
3. Bechyňová, Věra. 2012. *Případová konference*. Praha: Portál.
4. Bechyňová, Věra, Konvičková Marta. 2020. *Sanace rodiny*. 3. vydání. Praha: Portál.
5. Bowlby, John. 1958. „The Nature of the Child's Tie to His Mother“. *International Journal of Psycho-Analysis* 39(5): 350-373.
6. Bubleová, Věduna, a kol. 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
7. Burgetová, Hana. 2016. „Dilemata pěstounské péče u dětí se závažnými problémy pohledem psychologa“. In Sdružení pěstounských rodin. *Dilemata pěstounské péče u dětí se závažnými problémy. Sborník příspěvků z II. Visegrádské konference pěstounské péče*. Brno: Sdružení pěstounských rodin. s. 41-43.
8. Bůžek, Antonín. 2011. *Století dítěte a práva dítěte*. Sdružení zastánců dětských práv ČR.
9. Cameron, R. J. (Seán), Colin Maginn. 2009. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků.
10. Černík, David. 2019. *Kompetenční model pracovníka doprovázení pěstounských rodin*. Říčany: Rozum a cit.
11. Český statistický úřad. 2022. *Správní obvody*. [online]. České Budějovice: Krajská správa ČSÚ [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <
https://www.czso.cz/csu/xc/spravni_obvody>.
12. DePanfilis, Diane, Salus Marsha K. 2003. *Child Protective Services: A Guide for Caseworkers*. U.S.
13. Dumbrill, Gary, C., 2006. „Parental experience of child protection intervention: A qualitative study“. *Child Abuse and Neglect* 30: 27-37.
14. Gabriel, Zbyněk, Novák Tomáš. 2008. *Psychologie poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing.
15. Glumbíková, Kateřina, Vávrová Soňa, Nedělníková Dana. 2018. „Optiky posuzování v agendě sociálně-právní ochrany dětí“. *Sociální práce* 18(6): 78-88.

16. Gray, David, E. 2007. „Facilitating Management Learning: Developing Critical Reflection Through Reflective Tools“. *Management Learning* 38(5): 495–517.
17. Havrdová, Zuzana. 1999. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium.
18. Hejnová, Kateřina, Chylíková Johana. 2020. „Přístup k řešení rodičovských konfliktů na odděleních sociálně-právní ochrany dětí v České republice: Volba defenzivní praxe a její faktory“. *Sociologický časopis* 56(1): 3-27.
19. Institut projektového řízení. 2017a. *Analýza kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a jejich následného vzdělávání*.
20. Institut projektového řízení. 2017b. *Analýza potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami*.
21. Janebová, Radka. 2014. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus.
22. Jurajdová, Hana. 2015. „Podpora dítěte v pěstounské péči“. In MPSV. *Pěstounství je profese*. Praha: MPSV, s. 14-25.
23. Karasová, Vendula. 2021. *Význam přípravy pěstounů na přechodnou dobu*. Nepublikovaná bakalářská práce. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta.
24. Kessler, Ronald, C. et al., 2008. „Effects of enhanced foster care on the long-term physical and mental health of foster care alumni“. *Arch Gen Psychiatry* 65(6): 625-33.
25. Kodymová, Pavla. 2018. Vybraná etická dilemata sociální práce v oblasti pěstounské péče. In: kolektiv autorů. *Dobrý pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 167-185.
26. Konečná, Hana, Sudová Markéta. 2011. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?* Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
27. Kovařovicová, Jana. 2018. Attachment. In: kolektiv autorů. *Dobrý pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 201-209.
28. Langmeier, Josef, Matějček Zdeněk. 2011. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vydání Praha: Nakladatelství Karolinum.
29. Lipová, Dana, Krbcová Anna, Tomanová Kamila. 2019. *Pěstounské rodiny v České republice. Základní charakteristiky pěstounů a dětí v pěstounské péči*. Praha: Asociace dítě a rodina.
30. Loutná, Martina. 2018. Metody sociální práce s pěstounskými rodinami. In: kolektiv autorů. *Dobrý pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 153-166.

31. Lueger-Schuster, B., Knefel M, Gluck, TM, Jagsch R. 2018. „Child Abuse and neglect in institutional settings, cumulative lifetime traumatization, and psychopathological long-term correlates in adult survivors: The Viena Institutional Abuse Study“. *Child Abuse and Neglect* (76)2: 488-501.
32. Lum, JAG., Powell M., Snow, PC. 2018. „The influence of maltreatment history and out-of-home-care on children´s language and social skills“. *Child Abuse and Neglect* 76 (2): 65-74.
33. Matoušek, Oldřich. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
34. Matoušek, Oldřich. 2008. *Slovník sociální práce*. 2. vydání. Praha: Portál.
35. Matoušek, Oldřich, Pazlarová Hana, 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2. vydání. Praha: Portál.
36. Matoušek, Oldřich, Pazlarová Hana, a kol. 2014. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
37. Matoušek, Oldřich, Pazlarová Hana. 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
38. Macela, Miloslav, a kol. 2015. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer.
39. McNeece, Aaron, C., Thyer Bruce A. 2004. „Evidence-based practice and social work“. *Journal of evidence-based social work* 1(1): 7-25.
40. Michelová, Radka. 2015. „Etika a multidisciplinární tým“. In MPSV. *Sešit sociální práce č. 3/2015. Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. Praha: MPSV. s. 34-39.
41. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2009a. *Metodické doporučení MPSV č. 6/2009 k pěstounské péči na přechodnou dobu*. Praha: MPSV.
42. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2009b. *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče*. Praha: MPSV.
43. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2013a. *Informace ze dne 14. 3. 2013 o postupech spojených s umisťováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu po přijetí novely zákona č. 359/1999 Sb*. Praha: MPSV.
44. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2013b. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2013*. Praha: MPSV.

45. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2015. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015*. Praha: MPSV.
46. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2016. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Praha: MPSV.
47. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2017. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2017*. Praha: MPSV.
48. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2020. *Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029*. Praha: MPSV.
49. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2021a. *Novela zákona č. 359/1999 Sb., o SPOD a souvisejících předpisů (zákon č. 363/2021 Sb.)* Praha: MPSV.
50. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2021b. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2021*. Praha: MPSV.
51. Ministerstvo vnitra ČR. 2021. *Sociálně-právní ochrana dětí. Praktický průvodce a rádce úředníka*. Praha: MV.
52. Miovský, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
53. Musil, Libor. 2004. *„Ráda bych vám pomohla, ale...“*. Dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman.
54. Navrátil, Pavel a kol. 2014. *Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami*. Brno: Masarykova univerzita.
55. Novák, Ondřej, a kol. 2013. *Závěrečná zpráva o výzkumu: Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
56. Novotná, Eva. 2018a. Náhradní rodinná péče v České republice. In: kolektiv autorů. *Dobry pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 19-28.
57. Novotná, Eva. 2018b. Střet zájmů a řešení sporů v pěstounské péči. In: kolektiv autorů. *Dobry pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 59-64.
58. Organizace spojených národů. 2011. *Práva ohrožených dětí mladších tří let, Ukončení jejich umístování do ústavní péče*. [online]. [cit. 2022-11-12] Dostupné z: <<https://europe.ohchr.org/Documents/Publications/Prava%20ohrozenych%20deti%20mladsich%20tri%20let.pdf>>.

59. Paleček, Jan. 2015. *Náhradní rodinná péče v České republice v reflexi pracovníků nestátních neziskových organizací a orgánů sociálně-právní ochrany dětí v roce 2015*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
60. Patočková, Lenka, Kubicová Karolína, Novotná Adéla B. 2019. *Klíčovou dírkou aneb jak se orientovat v procesu provázení pěstounských rodin*. Praha: Děti patří domů.
61. Pazlarová, Hana (ed.). 2016. *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
62. Pemová, Terezie, Ptáček Radek, 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing.
63. Pemová, Terezie, Ptáček Radek, 2022. *Data o dětech. Sociálně – právní ochrana dětí v České republice v datech*. Praha: Grada Publishing.
64. Posch, Christian. 2011. *Směrnice o náhradní rodinné péči. Rámec Organizace spojených národů*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček.
65. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. 2020. *Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. [online]. Praha: Poslanecké sněmovna parlamentu ČR [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=178793>>.
66. Pöthe, Petr. 1999. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G.
67. Purvis, Karyn, B., Cross David R., Sunshine Wendy Lyons. 2013. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada Publishing.
68. Rychlik, Daniel, Hrbáčková Eva. 2018. Jak se stát pěstounem, výběr a příprava pěstounů. In: kolektiv autorů. *Dobry pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 29-43.
69. Řezáč, Karel. 2022. *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
70. Semerádová, Monika, Černá Ria, Zacharová Barbora. 2013. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea.
71. SocioFactor. 2014. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*. Ostrava: SocioFactor.
72. Straus, Anselm, M., Corbinová Juliet L. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.

73. Šabatová, Alena. 2019. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv 2019*. Brno: Veřejný ochránce práv.
74. Šimková, Hana. 2021. *Pěstounská péče na přechodnou dobu v praxi Jihočeského kraje*. Nepublikovaná diplomová práce. Opava: Fakulta veřejných politik v Opavě.
75. Škoviera, Albín. 2007. *Dilemata náhradní rodinné výchovy*. Praha: Portál.
76. Špiláčková, Marie, Nedomová Eva. 2014. *Úkolově orientovaný přístup v sociální práci*. Praha: Portál.
77. Šustrová, Alena. 2018. Doprovázení pěstounských rodin. In: kolektiv autorů. *Dobrý pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 139-151.
78. Švaříček, Roman, Šedřová Klára a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
79. The Children's Legal Centre. 2022. [online] [cit. 2022-10-24]. Dostupné z: <<https://childlawadvice.org.uk/information-pages/child-protection-case-conference-and-child-protection-plans>>.
80. Trnková, Lucie. 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
81. UNICEF. 2007. Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries, *Innocenti Report Card 7*. Florence: UNICEF Innocenti Resea.
82. Vágnerová, Marie. 2012a. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
83. Vágnerová, Marie. 2012b. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vydání. Praha: Portál.
84. Vávrová, Alena, a kol. 2012. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče (metodika)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
85. Vilémová, Helena, a kol. 2022. *Most do bezpečí aneb pěstounská péče na přechodnou dobu zblízka*. Kelč: Vlaštovky.
86. Zezulová, Dagmar. 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.
- Zákony**
87. Vyhláška č. 473/2012 Sb., provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.
88. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
89. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
90. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
91. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
KP	Komunikační partner/ partnerka
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV	Ministerstvo vnitra
NRP	Náhradní rodinná péče
ORP	Obec s rozšířenou působností
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
ZDOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Přílohy